

İZMİR

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İZMİR JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İJSS

İzmir Journal of Social Sciences

e-ISSN : 2687-4407

İZMİR SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İzmir Journal of Social Sciences

e-ISSN:2687-4407

Cilt/Volume :1

Sayı/Number:1

Yıl/Year:2019

İzmir Sosyal Bilimler Dergisi
2019 yılı Cilt:1 Sayı:1 itibari ile
aşağıdaki dizinler tarafından taranmaktadır.
İzmir Journal of Social Sciences is indexed by Index Copernicus
starting with Volume 1, No 1, Year 2019.

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

[https://journals.indexcopernicus.com/search/journal/
issue?issueId=all&journalId=63718](https://journals.indexcopernicus.com/search/journal/issue?issueId=all&journalId=63718)

<https://europub.co.uk/journals/22449>

<http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2687-4407>

İZMİR SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 1 Sayı: 1 Yıl: 2019

Derginin Sahibi : Emel AYDIN

Sorumlu Müdür : Dr. Ömer AYDIN

Yönetim Yeri : İzmir

Yayının Türü : Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak elektronik ortamda yayınlanır.

Editör : Dr. Ömer AYDIN

Yayın Kurulu

Dr. Ömer AYDIN	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. BAHRIJA UMIHANIC	UNIVERSITY OF TUZLA, BOSNIA HERZEGOVINA
Prof. Dr. ELSHAN BAGIRZADEH	AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, AZERBAIJAN
Prof. Dr. GIUSEPPE GALASSI	UNIVERSITY OF PARMA, ITALY
Prof. Dr. HAKAN KAHYAOĞLU	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN YÜKÇÜ	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. BEATA ŚLUSARCZYK	CZESTOCHOWA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, POLAND
Assoc. Prof. Dr. CHUNG JEEFENN	BERJAYA UNIVERSITY COLLEGE, MALAYSIA
Assoc. Prof. Dr. DINMUKHAMED KELESBAYEV	KHOJA AKHMET YASSAWI INTERNATIONAL KAZAKH-TURKISH UNIVERSITY, KAZAKHISTAN
Assoc. Prof. Dr. NAGY HENRIETTA	SZENT ISTVAN UNIVERSITY, HUNGARY
Assoc. Prof. Dr. SAŠA PETKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA , BOSNIA HERZEGOVINA
Assoc. Prof. Dr. SELİM ŞANLISOY	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. ÜZEYİR AYDIN	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LIDIJA DAVIDOVSKA	INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY, NORTH MACEDONIA
Dr. LOUIZA AMZIANE	UNIVERSITY OF TIZI OUZOU, ALGERIA
Dr. MARIYA VELEVA	UNIVERSITY OF ECONOMICS VARNNA, BULGARIA
Dr. NUR FİDANCI	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. RAMAZAN EKİNCİ	İZMİR BAKIRÇAY UNIVERSITY, TURKEY
EFE SARIBAY (Res. Assist.)	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY
TAHİR ANIL GÜNGÖRDÜ (Res. Assist.)	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
ENGİN ÖZTORNACI (MSc.)	DOKUZ EYLUL UNIVERSITY, TURKEY

Yazışma Adresi : İzmir Sosyal Bilimler Dergisi

Adres : Yaylacık Mh. 188 sk. No:4 D:3 Buca / İZMİR

Web : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/izsbd>

Email : izmirsd@gmail.com

Email : izmirjss@gmail.com

Facebook : <https://www.facebook.com/izmirjss/>

Twitter : <https://twitter.com/izmirjss>

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Prof. Dr. ADALET HAZAR	BAŞKENT UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. AHMET ÖZEN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. BAHRIJA UMIHANIC	UNIVERSITY OF TUZLA, BOSNIA HERZEGOVINA
Prof. Dr. ELSHAN BAGIRZADEH	AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, AZERBAIJAN
Prof. Dr. FATİH COŞKUN ERTAŞ	ATATÜRK UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. GIUSEPPE GALASSI	UNIVERSITY OF PARMA, ITALY
Prof. Dr. HAKAN KAHYAOĞLU	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. HALİT TARGAN ÜNAL	İSTANBUL OKAN UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. İRFAN KALAYCI	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. İSMAİL KÜÇÜKAKSOY	KÜTAHYA DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. KÂMİL TÜÇEN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. OSMAN ÇEVİK	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. RUZİYE COP	ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN UYAR	ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. SÜLEYMAN YÜKÇÜ	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. ŞERAFETTİN SEVİM	KÜTAHYA DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. VERDA CANBEY ÖZGÜLER	ANADOLU UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. YUSUF CAHİT ÇUKACI	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Prof. Dr. ZEKİ BOYRAZ	FIRAT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. AHMET KAYA	EGE UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. AYŞEGÜL TAŞ	ÇANKAYA UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. BEATA ŚLUSARCZYK	CZESTOCHOWA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, POLAND
Doç. Dr. CEVDET YİĞİT ÖZBEK	ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. CHUNG JEEFENN	BERJAYA UNIVERSITY COLLEGE, MALAYSIA
Doç. Dr. DINMUKHAMED KELESBAYEV	KHOJA AKHMET YASSAWI INTERNATIONAL KAZAKH-TURKISH UNIVERSITY, KAZAKİSTAN
Doç. Dr. DİLEK SÜREKÇİ YAMAÇLI	NUH NACİ YAZGAN UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. EKREM YAŞAR AKÇAY	HAKKARİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. EMİR MEHMEDOVIC	UNIVERSITY OF SARAJEVO, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. GÜL KAYALIDERE	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. GÜNEŞ YILMAZ	ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. GÜRBÜZ ÖZDEMİR	ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. HAKAN ALTIN	AKSARAY UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. HAKAN MURAT ARSLAN	DÜZCE UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. İLKER KIYMETLİ ŞEN	İSTANBUL TİCARET UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. JELENA POLJASEVIC	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. K. BAHAR AYDIN	ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. NEVZAT TETİK	İNÖNÜ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. NAGY HENRIETTA	SZENT ISTVAN UNIVERSITY, HUNGARY
Doç. Dr. OYTUN MEÇİK	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SADIK ÖZLEN BAŞER	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SAŠA PETKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. SELİM ŞANLISOY	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. SERDAR KURT	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. ŞENOL BABUŞCU	BAŞKENT UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. TAJANA SERDAR RAKOVIĆ	UNIVERSITY OF BANJA LUKA, BOSNIA HERZEGOVINA
Doç. Dr. TEKİN AVANER	JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ, TURKEY

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Doç. Dr. UMUT ALİ KORAY KAYALIDERE	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Doç. Dr. ÜZEYİR AYDIN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYSUN KAHRAMAN	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞE ATILGAN YAŞA	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞEN BAKKALOĞLU	NİŞANTAŞI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. AYŞENUR TARAKÇIOĞLU ALTINAY	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BANU SARIBAY	TÜRK HAVA KURUMU UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BARIŞ KANDEĞER	VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BERNA HEPBİLGİN	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BİRSEL SABUNCU	PAMUKKALE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. BURCU ORALHAN	NUH NACİ YAZGAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. CANER EKİZCELEROĞLU	TRAKYA UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ERCAN BAHTİYAR	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ESRA GÖKÇEN KAYGISIZ	GİRESUN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. FATİH CEYLAN	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. FATMA SELEN MADENOĞLU	ABDULLAH GÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GAYE TOPA ÇİFTÇİ	ALANYA HAMDULLAH EMİN PAŞA UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GÖZDE KOCA	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. GÜLSEREN MUTLU	PAMUKKALE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HABİP DEMİRHAN	HAKKARİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HAKAN PABUÇCU	BAYBURT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HATİCE KÜBRA KANDEMİR	İZMİR KATİP ÇELEBİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HATİME KAMİLÇELEBİ	KIRKLARELİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HAYRİYE HİLAL BAĞLI TAŞ	ERCİYES UNIVERSITY, TURKEY
Dr. HİLMİYE TÜRESİN TETİK	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. IŞIL EREM CEYLAN	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. İSMAİL DURAK	DÜZCE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KADİR TUTKAVUL	DUMLUPINAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KISMET DELİVELİ	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. KÜBRA MERT	RECEP TAYYİP ERDOĞAN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LEYLA İÇERLİ	AKSARAY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. LIDIJA DAVIDOVSKA	INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY, NORTH MACEDONIA
Dr. LOUIZA AMZIANE	UNIVERSITY OF TIZI OUZOU, ALGERIA
Dr. MARIYA VELEVA	UNIVERSITY OF ECONOMICS VARNA, BULGARIA
Dr. MEHMET SADIK AYDIN	MARDİN ARTUKLU UNIVERSITY, TURKEY
Dr. MURAT GENÇ	ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NUR FİDANCI	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NUR KUBAN TORUN	BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY, TURKEY
Dr. NURCAN SÜKLÜM	HİTİT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. OKAN GÜR AY BÜLBÜL	ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. OSMAN PALA	KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ÖZGE KORKMAZ	BAYBURT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ÖZLEM SÖKMEN GÜRÇAM	İĞDIR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. RAMAZAN EKİNCİ	İZMİR BAKIRÇAY UNIVERSITY, TURKEY
Dr. REMZİ BULUT	BURDUR MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY
Dr. SAHRA SAYĞAN TUNÇAY	KASTAMONU UNIVERSITY, TURKEY

Uluslararası Danışma ve Bilim Kurulu / International Scientific and Advisory Board

Dr. SERDAR YAY	SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. SEVTAP UĞUR	UŞAK UNIVERSITY, TURKEY
Dr. SÜLEYMAN EMRE ÖZCAN	MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ŞAKİR İŞLEYEN	VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY, TURKEY
Dr. TOLGA DAĞLAROĞLU	ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY, TURKEY
Dr. URAL GÖKAY ÇİÇEKLİ	EGE UNIVERSITY, TURKEY
Dr. VAHDET ÖZKOÇAK	HİTİT UNIVERSITY, TURKEY
Dr. YAŞAR AKÇA	BARTIN UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ZAHİDE ACAR	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, TURKEY
Dr. ÖMER AYDIN	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, TURKEY
MSc. ETHEM YENİGÜN	TÜRKİYE İÇ DENETİM ENSTİTÜSÜ, TURKEY

İzmir Sosyal Bilimler Dergisi bilimsel/özgün araştırma makaleleri yayınlayan, Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan, kapsamına giren Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerinde yazılmış makaleler yayınlayan ve 11 farklı ülkeden bilim insanlarını kurullarında barındıran **uluslararası hakemli bir dergidir**.

Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

İzmir Journal of Social Sciences is an international peer-reviewed journal that publishes scientific/original research articles, published twice a year, June and December, and publishes articles in Turkish, English and French. Academicians from 11 different countries are on their boards.

The responsibility of the articles published in this journal in terms of science and language belongs to the authors. The articles published in the journal cannot be used without reference.

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Makaleler / Articles

Sayfalar/Pages

Yeni bir çevrimiçi eğitim ortamı: ÇÖÖP

1-5

A new online education environment: OTLP

Ömer AYDIN

Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Alanında Sayısal Malzeme Kullanımı

6-13

Using Digital Material in International Relations and Political Science

Abdullah MANAZ

Assisted Aging: The Future Confluence of Gerontology, Internet of Things and Psychological AI

14-24

Yardımlı Yaşlanma: Yaşlılık Bilimi, Nesnelerin İnterneti ve Psikolojik Yapay Zekanın Buluşması

Ulaş Başar GEZGİN, Alper YAMAN

Enerji Piyasaları Bağlamında Kamu Politikaları

25-37

Public Policies in the Context of Energy Markets

Engin ÖZTORNACI

Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı

38-50

The Problem of Turkish History Thesis in Academic Literature

Yunus Emre ÖZKUL

ÖNSÖZ

Sosyal bilimler alanında özgün çalışmaların yayımlandığı bir dergi olan “*İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*” ‘nin 1. cilt 1. sayısı ile karşınızdayız. 2019 yılında yayın hayatına başlayan dergimizin ilk sayısını sizlerle buluşturmanın gururunu yaşıyoruz. Büyük bir özen, özveri ve dikkatle hazırladığımız bu sayımızda birbirinden değerli beş adet makale yer almaktadır.

Dergimiz, ULAKBİM başta olmak üzere ulusal ve uluslararası alan indeksleri tarafından taranan yüksek kalitede makalelerin yayımlandığı bir dergi olma vizyonu ile süreçlerini geliştirme, okunurluğunu ve atıf sayısını arttırma, uluslararası kabul gören diğer indekslerde taranır bir dergi seviyesine çıkama yönünde doğru stratejilerle yoğun bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir.

Yılda iki defa yayınlanan dergimizin 2019 Haziran sayısının yayınlanmasında ve derginin sürdürülebilirliğin sağlanmasında katkısı olan başta Yayın, Danışma ve Bilim Kurulu Üyelerimiz olmak üzere, tüm hakemlerimize, yazarlarımıza ve bizleri takip eden, görüş ve önerilerini sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ediyor ve tüm ilgililerin ortaya koyduğumuz hedeflerimizi gerçekleştirmemizde değerli destekleriyle yanımızda olacağına inanıyoruz.

Dergimizin yeni sayılarında görüşmek dileğiyle...

Dr. Ömer AYDIN
Editör

Yeni Bir Çevrimiçi Eğitim Ortamı: ÇÖÖP

A New Online Education Environment: OTLP

Ömer AYDIN¹

Öz

Çevrimiçi eğitim imkânlarının gelişen teknoloji ile birlikte artması, eğitim çeşitliliğine ve erişilebilirliğine büyük katkılar sunmuştur. Bu imkânlarla rağmen ücretsiz veya ücreti tahammül sınırları içinde kaliteli eğitimler ile erişilebilirliği yüksek ve kullanımı kolay bir eğitim ortamına ulaşmada hala zorluklar yaşanmaktadır. Özellikle de eğitimlerin tek bir platform altında toplanması sağlanamamıştır. Buna ek olarak eğitimin uluslararasılaşma, akreditasyon, saygınlık ve kültürel, turistik ve siyasal anlamda ülkeye katkı sağlayabilecek geniş etkili bir eğitim ortamı bulunmamaktadır. Bu çalışmada bu eksiklikler ve sorunlara çözüm olabileceği düşünülen çevrimiçi bir eğitim ortamı teorik olarak tanımlanmaktadır. Tanımlanan çevrimiçi ortam ile özellikle öğretmenlik mezunu olup aktif öğretmenlik yapmayanlar ile çeşitli alanlarda eğitimi veya tecrübeli bireylerin sisteme dâhil edilmesi planlanmıştır. İş gücüne katılmayan fakat birçok alanda özgün ve değerli bilgiye sahip bu bireylerin hem para kazanması hem de iş gücüne katılarak ülke ekonomisine katkı sağlamaları amaçlanmıştır. Bunlara ek olarak çeşitli kurumların çalışanlarına vermesi gereken zorunlu eğitimlerin çevrimiçi olarak verilebileceği bir platform olarak öngörülmüştür. Bu platform, “Çevrimiçi Öğretme ve Öğrenme Platformu” kelimelerinin başharflerinden oluşan ÇÖÖP olarak ifade edilecektir. Sertifika, diploma vb. ulusal ve uluslararası geçerliliği olan akredite belge alabilme imkânları ile kaliteli bir eğitim ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Benzerleri ile karşılaştırıldığında bu eğitim ortamının farkı olarak eğitimlerin çeşitliliği, kalitesi, uluslararası düzeyde erişilebilirlik ve geçerlilik ile istihdamın artması, işsizliğin azalması, kültürel bilinirliğin artması ile kamu yararına ve ülke tanıtımına sağladığı etki gösterilebilir. Uluslararası düzeyde farklı dillerde verilecek eğitimler ile ülke dışına da hizmet verebilecek böylece özellikle ülkemiz kültürüne ait unutulmaya yüz tutmuş meslek eğitimleri ile kültürel olarak tanıtımımızın yapılması sağlanabilecektir. Bu eğitim ortamı temelde internet üzerinden görüntü akışı, canlı sohbet ve etkileşimli dersler, sınavlar ve etkinliklerin gerçekleştirildiği bir ortamdır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, çevrimiçi eğitim, çevrimiçi eğitim ağı, yönetim bilişim sistemleri

Abstract

The increase of online education facilities with developing technology has made great contributions to education diversity and accessibility. Despite these possibilities, there are still difficulties in reaching an educational environment with high quality, accessibility and free or within the limits of cost tolerance. In particular, the collection of teachers, students and courses under a single platform have not been achieved. In addition, there is no broad-based educational environment in which educations have accreditation, can contribute to internationalization, prestige of the country and support cultural, touristic, political development of the country. In this study, it is theoretically defined an online educational environment which is thought to be a solution to these shortcomings and problems. With the defined online environment, it is planned to include those who are graduates of teaching and not active teachers, and individuals educated or experienced in various fields. It is aimed that these individuals who cannot participate in the work force but who have many unique and valuable knowledge in a specific topic make money and contribute to the country's economy by participating in the work force. In addition to these, it is envisaged as a platform where compulsory trainings to be given to the employees of various institutions can be given online. This platform will be called as “OTLP” in which the characters stand for the first characters of “Online Teaching and Learning Platform”. The opportunity to reach a quality education environment has been tried to create with national and international validity of the accredited documents such as certificates, diplomas. Compared with the other education environments, the differences are as follows. Diversity of education, quality, accessibility and validity at international level and also decreasing unemployment, increasing cultural awareness and public interest and promotion of the country. It will be able to provide services in different languages on an international level, and thus it will be possible to provide cultural services with vocational trainings especially forgotten culture of our country. This training environment is basically an environment where video streaming on the internet, live chat and interactive lessons, exams and activities are performed.

Keywords: Education, online education, online education portal, management information systems

¹ Ömer AYDIN

ORCID ID: 0000-0002-7137-4881

Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, Türkiye, omer.aydin@deu.edu.tr

Lecturer Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, İzmir, Turkey, omer.aydin@deu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 16.08.2019

Kabul Tarihi/Accepted : 11.10.2019

Makale Atf Önerisi / Citation (APA):

Aydın, Ö. (2019). Yeni bir çevrimiçi eğitim ortamı: ÇÖÖP. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-5.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında internet artık neredeyse her eve girmiş, mobil akıllı cihazlarla herkesin anlık erişimine açık hale gelmiştir. Bilişim teknolojileri ve iletişimin hızla gelişmesi ve internetinde her geçen gün yaygınlaşması eğitim alanına birçok alanda olduğu gibi etkilemiş ve beraberinde fırsatlar getirmiştir. ADSL, 3. ve 4. nesil (3G ve 4G) (Siapera, 2012: 147-151) ve en son olarak 5. nesil (5G) mobil iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi, mobil akıllı cihazların yaygınlaşması ve erişim ücretlerinin tahammül sınırlarında olması internetin hayatımıza girmesinde büyük rol oynamıştır. Bu gelişmeler günlük yaşamımızın her alanını etkilediği gibi eğitim alanını da etkilemektedir. Ayrıca gelişmeler eğitim alan ile vereni zaman ve mekândan bağımsız olarak bir araya getirebilmekte çevrimiçi veya çevrimdışı olarak eğitimin sürdürülmesini sağlayabilmektedir. İnternetin ve sosyal medyanın tüm imkânları eğitim alanında da kullanılarak toplum yararına birçok çalışma hayata geçirilebilmektedir. Bunların en başında da eğitimin internet üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleştirilmesi gelmektedir. Bu tür öğretim şekli olan uzaktan eğitim büyük özgürlükler ve fırsatlar sunduğu için cazip hale gelmektedir (Özkul, 2003). Uzaktan eğitimde, Öğretim Yönetim Sistemleri (ÖYS, Learning Management System, LMS) kullanılmaktadır. Bu sistemlere Sanal Öğrenme Ortamı ve ya Öğrenim platformu da denilmektedir. Bu sistemler vasıtası ile öğretim süreci planlanabilir, değerlendirilebilir, web tabanlı olarak taraflar bir araya getirilebilir. ÖYS sistemi olağan olarak eğitim almak isteyen ile eğitimi verenin elektronik ortamda bir araya geldiği ve eğitim içeriklerinin elektronik ortamda hazırlandığı, öğrencinin ve öğretmenin performans, katılım vb. Özelliklerinin yine elektronik ortamda izlenebildiği sistemler olarak tasarlanırlar.

Çevrimiçi eğitim ülkemizde de dünyada da uzun zamandır kullanılan bir eğitim türü olmasına rağmen, uygulama olarak hala eksikler barındırmakta olup kısıtlı ihtiyaçlara cevap vermektedir. Günümüzde hala çevrimiçi eğitim kalıplaşmış bazı sınırlar içinde devam ettirilmektedir. Bu kalıpların dışında kalan ve eğitici ile eğitim alanın karşılıklı faydasını önceleyen bir sistem kurulması eksikliklerden bazılarını ortadan kaldıracaktır. Bu kapsamda bu çalışmada anlatımı yapılacak çevrimiçi eğitim ortamı teorik olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmada, çevrimiçi bir eğitim ortamı kurulması amaçlanmaktadır. Bu ortam, her konuda ve seviyede eğitim kaynaklarının çevrimiçi olarak erişilebildiği bir yapıda olacaktır. Öğretmenler, eğitimci veya bir alanda uzmanlığı olan kullanıcılar bu portal üzerinde birer yayıncı olarak video, ses, metin dosyaları gibi eğitim dokümanları oluşturabilecekler, canlı ve karşılıklı eğitimler verebilecekler, sınavlar düzenleyebileceklerdir. Öğrenciler de istedikleri her alandaki eğitim materyaline erişebilecek, canlı olarak verilen ders sınıflarına katılabilecek ve sınavlara dâhil olup seviyelerini ölçebileceklerdir. Bu eğitim ortamında oluşturulan içeriğin kalitesi de tamamen öğrenci olarak sisteme kayıt olan kullanıcılar tarafından ölçülüp değerlendirilecektir. Kullanıcılardan gelen istatistiksel bilgiler ve her türlü olumlu

olumsuz geribildirimler eğitim içeriklerinin değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Belli eğitim süreçlerini tamamlayan ve yapılan sınavlarda başarılı olan katılımcılara ise diploma veya sertifikalar verilebilecektir. Eğitimi veren ile alan tarafın direk ve aracsız olarak bulunduğu bu sanal ortamda, bir internet okulu veya başka bir deyişle uzaktan eğitim sistemi oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu platforma ÇÖÖP adı verilmiştir. ÇÖÖP, çevrimiçi öğretme ve öğrenme platformu kelimelerinin ilk harflerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur.

HEDEF KİTLE

Bu çalışmada ortaya koyulan sistemin temelde üç farklı hedef kitlesi vardır. Bunlardan ilki öğrencilerdir. Birçok öğretici kendisini ve bilgisi ifade edebileceği bir ortam bulamamakta, bu bilgilerini maddi kazanca çevirememektedir. Binlerce atanmayı bekleyen öğretmenin, kendi alanlarında uzmanlıkları olan ve bir türlü bu bilgiye ihtiyaç hissedenlerle buluşamayan kişilerin olduğu ülkemizde bu çevrimiçi ortam sayesinde, kişiler bilgilerini arz edip, bu bilgilerini taleple buluşturabileceklerdir. Bu sayede hem kişisel tatmin hem de maddi kazanç elde edeceklerdir. Aynı zamanda çeşitli eğitim kurumlarında görev alan ve bilgi ve birikimleri ile faydalı olmak isteyen veya maddi kazanç sağlamayı amaçlayan birçok öğretici bu sistemden faydalanabilecektir. Öğreticiler, bu sistemde sadece maddi kazanç elde etmeyecekler aynı zamanda eğitim verme yetilerini ve tecrübelerini geliştireceklerdir. Daha geniş kitlelere ulaşacakları için farklı kültür ve bölgelerden öğrencilerin eğitim esnasındaki bakış açıları ile kendi gelişimleri için ciddi kazanımlar elde edeceklerdir.

Hedef kitlesinde ikinci grup ise eğitim almak isteyen kullanıcılardır. Belli uzmanlık alanlarında eğitim almak isteyen veya bu alanlarda bilgiye ihtiyaç duyan kişiler günümüz dünyasında dahi bu bilgilere çevrimiçi erişimde sıkıntılar yaşamaktadırlar. Aynı zamanda ülkemiz nüfusunun yaklaşık %12 sinin özel gereksinimli insanlardan oluştuğunu düşünürsek bu tarz bir eğitimin bu kişiler için çok büyük bir kolaylık sağlayacağını söyleyebiliriz. Özel gereksinimli bireylere hamile, yaşlı, yeni doğum yapmış vb. kişileri de dâhil edebiliriz. Bu kişilerde buldukları ortamdan hiç ayrılmadan eğitim faaliyetlerini icra edebileceklerdir. Bu çevrimiçi eğitim ortamı uluslararası düzeyde hizmet vereceğinden dünyanın herhangi bir yerinde bu bilgilere ihtiyaç duyan kişilerde bundan faydalanabilecektir. Örnek olarak yurtdışında Türkçe öğrenmek isteyen gurbetçi vatandaşlarımızla Türkçe bilmeyen yabancılara internet üzerindeki bu okul vasıtası ile eğitim verilebilecektir.

Üçüncü ve son hedef kitlemiz ise eğitim hizmetleri sunan kurumlar ile eğitim ihtiyacı hisseden her türlü kurum olacaktır. Bu kurumlar kurgulanan bu portal üzerinde öğretici olarak bulunan kullanıcıların ders materyallerini ücreti karşılığında kullanabileceklerdir. Örneğin bir eğitim kurumunda belli bir uzmanlık alanında eğitim veren kişi olmaması gibi durumlarda portal üzerinden seçeceği öğreticiden belli bir zamanda çevrimiçi ders, sınav, konferans vb. talep edebileceklerdir. Aynı şekilde bir sanayi kuruluşunda belli alanda verilecek eğitimleri çevrimiçi planlayıp bu portal üzerinden çalışanlarına eğitimlerini yaptırabilecektir. Bilindiği üzere özel ve kamu kuruluşlarındaki çalışanların belli zaman aralıklarında bazı eğitimleri almaları gerekmektedir. Bu eğitimler ve dersler için de tasarlanan sistem

üzerinden eğitimler verilir sınavlar, uygulamalar vb. yapılabilecektir.

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Mobil teknolojilerin günlük hayattaki kullanımının artmasıyla Web uygulamalarının mobil ortamlara taşınması hız kazanmıştır (Dalkılıç, F., Doğan, Y., Birant, D., & Kut, R. A., 2014). Bilginin günden güne artan önemi ve hayatımızdaki genişleyen rolü nedeni ile insanlar bilgiye ulaşmanın daha kolay yollarını arama çabasına girişmişlerdir. Bu çabaların sonucu olarak uzaktan bilgiye erişim veya eğitimin uzaktan alınması gibi yöntemler uzun bir süredir uygulanmaktadır. Uzaktan verilen eğitimin temel amacı eğitim alan ile eğitim veren arasındaki mesafeyi ve coğrafi engelleri yoketmek ve bu şekilde bilgiye erişimi sağlamaktır. Bu tarz bir eğitim ile eğitim alanlar internet üzerinden çeşitli donanımlar vasıtası ile bilgiye ulaşabilmektedirler (Antoni,2006, s.4; Hernes,2006, s.11).

Aydın ve Biroğul'un 2008 yılında yayınladıkları çalışmalarında elektronik öğrenme amaçlı halihazırda kullanılan açık kaynak kodlu sistemler hakkında bilgi verilmiş, mevcut yazılım ve öğretim yönetim sistemleri ile ilgili kıyaslamalar yapılmış ve sonuçta web tabanlı Moodle sisteminin diğerleri arasından sıyrılarak öne çıktığı konusunda tespiti yer verilmiştir.

Ayyıldız, Günlük ve Erbey, 2006 yılında yaptıkları bir çalışmada muhasebe alanındaki öğretim elemanlarının uzaktan eğitim ve özellikle muhasebe eğitiminin uzaktan yapılması konusundaki tutumlarını incelemişlerdir. Çalışmada ülkemizde uzaktan eğitim çalışmalarının gelişmiş denilebilecek diğer ülkelere nazaran geride kaldığı dile getirilmiş, ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının bu konuda yeterli çalışma yürütmediği vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan 474 öğretim elemanı ile anket çalışması yapılmış ve özelliklerine göre gruplanmışlardır. Elde edilen veriler faktör analizi ile incelenmiştir. Anket ve analiz sonuçlarına göre öğretim elemanlarının çevrimiçi eğitimden heyeacan duydukları, zevk aldıkları ve bu tür faaliyetlere kanılmak istedikleri belirlenmiştir. Bu düşüncelere rağmen ilgili öğretim elemanları, bu yöntemin geleneksel yöntemler kadar etkili olmadığı ve bu tür eğitimle alınan diplomaları saygın

bulmadıklarını belirtmişlerdir.

Mevcut yüzyüze eğitim sistemleri ile laboratuvar deneyleri ve uygulamalı birçok dersin yürütülmesi yüksek maliyet ve riskler içermektedir. Bu eğitimlerin uzaktan bilgisayar destekli olarak verilmesi, simülasyon, artırılmış gerçeklik vb. Tekniklerin kullanılması büyük imkanlar ve fırsatlar sunmaktadır. Bu şekilde verilen eğitim ile klasik eğitim yöntemlerinin birçok eksigi bertaraf edilebilmektedir (Delgado, 2010, s. 198).

Pollock ve Cornford 2000 yılında yaptıkları çalışmalarında İngiltere'de sanal eğitim ve üniversite sistemini incelemişlerdir. Beşeri (Humanities) bilimler video-konferans sistemlerini kullanarak değişik coğrafyalardaki insanlara ulaşılan önde gelen alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzaktan eğitim veya diğer deyişle sanal eğitim veren platformlar için farklı ülkelerde birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin Avustralya'da USQOnline, Finlandiya'da Finlandiya Sanal Üniversitesi, İtalya'da İtalya Uzaktan Eğitim Üniversitesi, Amerika'da İllinois Sanal Kampüsü ve İngiltere'de Açık Üniversitesi bu şekilde eğitim veren platformlardır (Balyer, A., & Gündüz, Y. 2010).

Fransa'da sanal üniversite, 1999 yılında yükseköğretim kurumları ile diğer eğitim kurumları arasında işbirliğini arttırmak için kuruldu. Sistem, her bir eğitim kurumunun temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından yürütülmektedir. Bilgisayar ve teknoloji kullanarak geleneksel öğretim sistemlerini desteklemek, sosyoekonomik yakınlaşmayı arttırmak, kişisel ve profesyonel gelişim eğitimleri verebilmek ve yükseköğretim kurumları arasında kaynakların doğru paylaşımını sağlamak bu sistemin amaçları arasındadır (Ott ve Geeraert, 2006, s.10).

TÜRKİYE'DE UZAKTAN VEYA ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM

2019 YKS yerleştirme sonuçlarına ilişkin sayısal bilgiler Tablo 1'de verilmiştir (ÖSYM, 2019). Tabloda görüleceği üzere 2019 yılında yaklaşık 410 000'li lisans 343000'li önlisans olmak üzere 750000 civarında öğrenci yükseköğretim programlarına yerleşmişlerdir. Toplam 825000 civarındaki kontenjanın yaklaşık %91'i dolmuştur.

Tablo 1. 2019 YKS sayısal bilgiler (ÖSYM, 2019)

Üniversite Tipi	Lisans			Önlisans			Toplam		
	Kontenjan	Yerleşen	Boş	Kontenjan	Yerleşen	Boş	Kontenjan	Yerleşen	Boş
Devlet	354.985	334.119	20.866	298.220	279.224	18.996	653.205	613.343	39.862
Vakıf	81.526	68.962	12.564	74.735	62.523	12.212	156.261	131.485	24.776
K.K.T.C.	10.112	5.992	4.120	3.905	2.047	1.858	14.017	8.039	5.978
Diğer Ülkelerdeki	1.131	514	617	80	80	0	1.211	594	617
Toplam	447.754	409.587	38.167	376.940	343.874	33.066	824.694	753.461	71.233

Tablo 2'de ise 2019 yılı itibari ile yükseköğretim kurumlarında öğrenimlerini sürdüren öğrencilerin programlara, cinsiyete ve öğretim düzeyine göre dağılımı verilmiştir. Toplam yaklaşık 7750000 öğrencinin öğrenim gördüğü yükseköğretimde öğrencilerin yüksek lisans, lisans ve önlisans programlarında olmak üzere toplam 3963388 adeti uzaktan veya açıköğretim programlarında bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında yükseköğretim gören öğrencilerin yaklaşık %51'i uzaktan veya

açıköğretim programlarında öğretim görmektedir diyebiliriz. Buradan da anlaşılabilirceği gibi yükseköğretim sistemimiz uzaktan veya açıköğretim sistemini benimsemiştir. Eğer mevzuat anlamında kolaylaştırıcı çalışmalar yapıp alınan diplomaların saygınlığının artırılması sağlanabilirse bu oranların yukarı yönlü artışın devam etmesi muhtemeldir. Özellikle günümüz dünyasında hayatının büyük kısmını çalışmak ile geçiren insanların hayat boyu öğrenme istek ve gereksinimleri ile bu süreç tetiklenecektir.

Tablo 2. ÖSYM 2019 yılı öğrenci sayıları özet tablosu (ÖSYM İstatistik (2019))

	TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI		
	Erkek	Kız	Toplam
TOPLAM	4064516	3675986	7740502
ÖNLİSANS	1410461	1418969	2829430
ÖRGÜN ÖĞRETİM	395697	310916	706613
İKİNCİ ÖĞRETİM	158016	90452	248468
UZAKTAN ÖĞRETİM	16969	12590	29559
AÇIK ÖĞRETİM	839779	1005011	1844790
LİSANS	2379422	2041277	4420699
ÖRGÜN ÖĞRETİM	963533	976940	1940473
İKİNCİ ÖĞRETİM	242534	165528	408062
UZAKTAN ÖĞRETİM	15109	20914	36023
AÇIK ÖĞRETİM	1158246	877895	2036141
YÜKSEK LİSANS	221112	173062	394174
ÖRGÜN ÖĞRETİM	184859	161141	346000
İKİNCİ ÖĞRETİM	22413	8886	31299
UZAKTAN ÖĞRETİM	13840	3035	16875
DOKTORA	53521	42678	96199

ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM SİSTEMİ

Çevrimiçi eğitim ortamı, teknik olarak bir web sitesi şeklinde tasarlanacaktır. Sistem kullanıcıların öğretici, eğitim almak isteyen öğrenci, eğitim almak isteyen firma veya şirket, eğitim kurumu vb. farklı tiplerde kayıtlı olmalarına olanak sağlayacaktır.

Öğretici olarak sisteme kayıt olan kullanıcılar sistemde yeni ders, uzmanlık alanları vb. oluşturabilecek, mevcut dersler altında kendi eğitim dokümanlarını paylaşabileceklerdir. Sınav, yazılı, sözlü veya video formatında içerikler oluşturabileceklerdir. İstedikleri tarihlere canlı eğitim planlayabileceklerdir.

Öğrenci olarak kayıt olan kullanıcılar ise sistemde arama yapabilecek, aktif derslere ve sınavlara katılabileceklerdir. Katıldıkları dersleri, dersi veren öğreticiyi, eğitim materyallerini oylayıp değerlendirilmesine katkıda bulunacaklardır. Aynı zamanda sistemdeki entegre edilmiş sosyal medya uygulamaları ile kendi sosyal medya alanlarında paylaşımlarını yapıp değerlendirmelerde bulunabileceklerdir. Yine sistem üzerinde yer alan uyarı, şikâyet, öneri alanları ile öğretici, eğitim materyali vb. anında site yöneticisine uyarı gönderebileceklerdir. Bu şekilde sistemin amacına uygun olmayan kullanımları kullanıcılar tarafından tespit edilip yöneticilerin uyarılması sağlanacaktır.

Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti almak isteyen kurumsal firmalar için ise bu sistem üzerinden kendilerine öğretici bulabileceklerdir. Bu öğreticilerin eğitim dokümanlarını değerlendirebileceklerdir. Aynı zamanda belli dönemlere eğitim planlayıp bu etkinliklerini eğitim vermek isteyenler arasında duyurabileceklerdir. Bu duyuru sonrası öğreticilerden gelen talepler arasında seçim yapıp eğitimi verdirmek istedikleri kişileri kendileri seçebileceklerdir. Aynı şekilde öğreticilerde bu kurumsal firmalar ile olan eğitim süreçlerini süreç sonunda değerlendirebileceklerdir.

Yukarıda teknik detayları verilen eğitici ve öğrencinin karşılıklı olarak birbirini değerlendirmesi sistemi hâlihazırda ebay.com, gittigidiyor.com, n11.com vb. birçok satış sitesindeki hizmet

veya ürün alımı sonrası müşteri ile satıcının birbirini değerlendirmesi ile aynı yöntemle sahip olacaktır. Sistem üzerinde yapılan bu karşılıklı değerlendirmeler ışığında öğretmenler ve eğitim kurumları arasında en iyi sonuçlara sahip olanlar belirlenip öğrencilere güncel olarak duyurulacaktır. Bu şekilde eğitimin kaliteli olarak verilmesi özendirilecek, öğrencilerin genel memnuniyet düzeylerine göre karar vermeleri kolaylaşacaktır. Bu işlem kurgulanırken sistemde uzun süredir yer alıp yüksek memnuniyet seviyesine sahip eğitimcilerin devamlı olarak sisteme yeni dâhil olmuş kurum ve eğitimcilerin erişimini tamamen ortadan kaldırmasına neden olacak şekilde baskın hale gelmesi de engellenecektir.

Sesli veya görüntülü eğitim dokümanlarının sistem üzerinden faydalanılmasında video veya ses yayın akışı (streaming) özellikleri kullanılarak içeriğin kullanıcılara ulaştırılması sağlanacaktır. Bu içeriklerin kullanıcılar tarafından indirilmesi engellenecek sadece site üzerinden paylaşılabilir bir yapıda bulunması sağlanacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada mevcut çevrimiçi ve uzaktan eğitim platformlarındaki ve bu alandaki eksiklikler ve sorunlara çözüm olabileceği düşünülen çevrimiçi bir eğitim ortamı teorik olarak tanımlanmaktadır. Bu ortam ile özellikle öğretmenlik mezunu olup aktif öğretmenlik yapmayanlar ile çeşitli alanlarda eğitimi veya tecrübeli bireylerin sisteme dâhil edilmesi planlanmıştır. İş gücüne katılamayan fakat birçok alanda özgün ve değerli bilgiye sahip bu bireylerin hem para kazanması hem de iş gücüne katılarak ülke ekonomisine katkı sağlamaları amaçlanmıştır. Bunlara ek olarak çeşitli kurumların çalışanlarına vermesi gereken zorunlu eğitimlerin çevrimiçi olarak verilebileceği bir platform olarak öngörülmüştür. Sertifika, diploma vb. ulusal ve uluslararası geçerliliği olan akredite belge alabilme imkânları ile kaliteli bir eğitim ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Benzerleri ile karşılaştırıldığında bu eğitim ortamının farkı olarak eğitimlerin çeşitliliği, kalitesi, uluslararası düzeyde erişilebilirlik ve geçerlilik ile istihdamın artması, işsizliğin azalması, kültürel bilinirliğin artması ile kamu yararına ve ülke tanıtımına sağladığı etki gösterilebilir. Uluslararası düzeyde farklı dillerde verilecek eğitimler ile ülke dışına da hizmet verebilecek böylece özellikle ülkemiz kültürüne ait unutulmaya yüz tutmuş meslek eğitimleri ile kültürel olarak tanıtımımızın yapılması sağlanabilecektir. Bu eğitim ortamı temelde internet üzerinden görüntü akışı, canlı sohbet ve etkileşimli dersler, sınavlar ve etkinliklerin gerçekleştirildiği bir ortamdır. Ortama ÇÖÖP adı verilmiştir. İlgili platform için bir web sitesi yapılabilir, mobil uygulamalar oluşturularak sisteme eğitim veren ve alanların mekan ve zamandan bağımsız erişiminin kolaylaştırılması sağlanabilir. Mevcut çevrimiçi eğitim ortamlarının yüzyüze eğitim tekniklerinin çevrimiçi ortama taşınmış hali olması ötesinde ÇÖÖP, kişilere farklı bir deneyim sunabilir.

Yapılacak sonraki çalışmalar ile bu sistemin gerçekleştirilmesi ve çalışır duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle sistemin kurulması, yürütülmesi, tanıtımının yapılması hedef kitlelere ulaşılması sağlanabilir. Finansal kaynak sağlanması için çeşitli sponsorluklar bulunabilir ve işbirlikleri kurulabilir.

KAYNAKLAR

- Antoni, S. (2006). The Virtual University, Messages and Lessons Learned: UNESCO, 1-11.
- Aydın, C., & Biroğul, S. (2008). E-öğrenmede açık kaynak kodlu öğretim yönetim sistemleri ve Moodle. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 1(2).
- Ayyıldız, S. Ü., Günlük, M., & Erbey, S. N. (2006). Muhasebe Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (32), 1-14.
- Balyer, A., & Gündüz, Y. (2010). Değişik Ülkelerde ve Türkiye'de Sanal Üniversitenin Gelişimi İşleyişi ve Sanal Üniversite Gerçeği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2).
- Dalkılıç, F., Doğan, Y., Birant, D., & Kut, R. A., (2014). Mobil Seyahat Planlama Sistemlerinin Yaygınlaşan Kullanımı ve İzmir İçin Uygulanması, 19. Türkiye'de İnternet Konferansı (Inet-tr'14), İzmir.
- Delgado, C. ve Krajcik, J. (2010). Technology and learning supports for subject matter Learning. Technology Supports for Science Learning, 197-203.
- Hernes, G. (2006). The Virtual University: The New Century, Societal Paradoxes and Major Trends: UNESCO.
- Ott, H., & Geeraert, P. (2006). The Virtual University, L'Université Virtuelle En Pays de la Loire, France: UNESCO, 1-31.
- Pollock, N., & Cornford, J. (2000). Theory and Practice of the Virtual University, Ariadne, 24, 1-5.
- Siapera, E. (2017). Understanding new media. Sage.
- ÖSYM (2019). 2019 YKS Sayısal Bilgiler, <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/sayisalbilgiler06082019.pdf> , 15 Ağustos, 2019.
- ÖSYM İstatistik (2019). Öğrenci Sayıları Özet Tablosu, https://istatistik.yok.gov.tr/zkau/view/z_hv9/dwnmed-0/v561/2019_T1.xls , 15 Ağustos 2019.
- Özkul, A. (2003). E-Öğrenme ve Mühendislik Eğitimi, Elektrik, Elektronik, Bilgisayar Mühendislikleri Eğitimi 1. Ulusal Sempozyumu, ODTÜ-KKM, 30 Nisan – 2 Mayıs 2003, Ankara.

Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Alanında Sayısal Malzeme Kullanımı

Using Digital Material in International Relations and Political Science

Abdullah MANAZ¹

Öz

Bilim tarihi, genel olarak Sözlü, Yazılı, Sayısal dönemlere ayrılmıştır. 1960lı yılları takiben insan hayatına giren bilgisayar ve internet ile birlikte Ses, Yazı ve Görüntü malzemelerinin birlikte kullanıldığı Dijital Çağ başlamıştır.

Sayısal malzeme kullanımı, insan hayatının her alanına yayılmasına rağmen, tarihsel temelleri olan kitap ve makaleye dayalı Sosyal Bilimler alanına tam anlamıyla girememiştir. Fotoğraf, Harita, Grafik, Ses, Video gibi malzemelerle Elektronik Kitap ve Makalelerle bunları üreten Fotoğraf Makinesi, Bilgisayar, Kamera, Mobil Telefon aygıtları bilimsel çalışmalara büyük katkı sağlamaktadır. Bildiri sunumu açısından TTS, API temelli interaktif haritalar, sayısal malzemeler içeren HTML tabanlı metinler ve uzaktan Video Bildiri gibi yöntemler, bilimsel toplantıları yeni teknolojilerle zenginleştirilecektir.

Bilimsel çalışmaların temelini oluşturan güvenilirlik ve objektiflik açısından, sayısal cihazların güvenliği ve üretilen malzemelerin, kamuoyu araçlarının, internet ve sosyal medya ağlarının güvenilirliğine de özellikle dikkat edilmelidir. Montajlanmış sahte fotoğraflar, gerçeklik algısı yaratan kurgu videolar bilimsel çalışmaların güvenliğini tehlikeye düşürmekle birlikte bunların tespiti konusunda yeni yöntemler ortaya çıkmıştır.

Bilim adamları ve araştırmacıların, bilimsel çalışmalarını sayısal materyallerle zenginleştirilmesi, desteklemesi ve sunması vazgeçilmez zorunluluk haline gelmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sayısal, siyasi, harita, medya, fotoğraf

Abstract

History of science is generally divided into Oral, Written, Numerical periods. Following the 1960s, when computer, internet, audio, digital text and video materials entered to human life, the digital era began.

Although the use of digital materials has spread to every area of human life, it has not fully entered to the field of social sciences, which are based on books and articles with historical foundations. Photography, Map, Graphics, Audio, Video materials, such as Electronic Books and Articles that produce them with Camera, Computer, Camera, Mobile Phone devices contribute to scientific studies. In terms of presentation, TTS, API based interactive maps, HTML-based texts containing digital materials and remote Video Presentation methods will enrich scientific meetings with new technologies.

Particular attention should be paid to the security of digital devices and the reliability of the materials produced public tools, the Internet and social media networks, in terms of reliability and objectivity that underlie scientific studies. While assembled fake photographs, fiction videos that create a perception of reality endanger the safety of scientific studies, new methods have been developed to detect them.

It has become an indispensable necessity for scientists and researchers to enrich support and present their scientific studies with numerical materials.

Keywords: Digital, political, map, media, photograph

GİRİŞ

Bilim tarihi boyunca bilginin tespiti, kaydedilmesi, işlenmesi ve paylaşımı konusunda birçok yöntemler kullanılmıştır. Söz ve Yazı bir tespit, tescil ve aktarım unsuru olduğu gibi, günümüzde Sayısal Malzemeler geçmiş bütün yöntemleri bir araya getirmekle kalmamış, buna yeni tespit, işleme ve iletişim yöntemleri eklemiştir. Gerçekliği bilinen bir Ses veya Görüntü, kimi zaman söz ve yazıdan daha kesin ve objektif bir veri yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede içerisinde, kısaca

Sayısal Medya olarak özetlenen bu yeni bulgu ve yöntemler bilim dünyası için yepyeni bakış açıları getirmiştir.

Sayısal medya ve materyaller, doğrudan sosyal ve siyasi olayları konu alan Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler alanı için vazgeçilmez veri kaynakları oluşturmaktadır. Çoğunlukla bu yöntemle tespit edilen, üretilen, işlenen ve yayılan siyasi ve sosyal veriler bu alandaki bilim insanları için öncelikli bir gereklilik oluşturmaktadır.

Bu çerçevede içerisinde, insanlık tarihi ile başlayan bilimsel düşünce

¹ Abdullah MANAZ

ORCID ID: 0000-0002-0001-1979

Dr., Strateji Uzmanı, TRT'den emekli, izmir, manaz.net, abduallah@manaz.net

Dr., Strategic Expert, retired from TRT, izmir, manaz.net, abduallah@manaz.net

Geliş Tarihi/Received : 02.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted : 17.10.2019

Makale Atıf Önerisi / Citation (APA):

Manaz, A. (2019). Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Alanında Sayısal Malzeme Kullanımı. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 6-13.

ve çalışmaların Sözlü, Yazılı ve Sayısal olarak üç temel gelişme dönemi vardır.

Sözlü dönemde insanlar konuşarak ve anlatarak, kendi çevresine veya komşu toplumlara bir düşünceyi veya kültürü taşımışlardır. Eski toplumlardaki inanç, din ve felsefe akımları ve çalışmaları bu döneme ilişkin en önemli örnekler sayılabilir.

Bilginin kaydedilmesi ve taşınması Yazılı dönemde gerçekleşmiştir. Çizgiler, tamgalar, resimler tarihsel olayların belgelenmesi açısından ilk önemli materyalleri oluşturur. Özellikle savaşlar, göçler, seyyah ve bilim adamlarının ülkeler arası yolculukları ile kütüphanelerin oluşumu bilimin ve kültürün bir başka topluma taşınması, bilinmesi ve benimsenmesi açısından önemli bir fonksiyon icra etmiştir. 1400'lü yıllardan itibaren matbaanın bulunuşuyla birlikte yazılı bilgi kaynakları insanlar ve toplumlar arasında daha hızlı yayılmıştır. 1600'lü yıllarda gazete ve dergi gibi periyodik yazılı haber kaynaklarının, 1800'lü yıllarda ise önce fotoğraf makinelerinin ardından telgrafın ve takiben daktilonun ve ahizeli telefonların kullanılmaya başlanması hızlı bilgi üretimi ve paylaşımını mümkün kılmıştır. 1900'lü yıllarda önce radyonun, ardından televizyonun icadı, bilgi ve kültürün küresel anlamda yaygınlaşması ve etkileşiminde yeni bir çağ açmıştır. 1936'da İngiltere'de BBC'nin ilk siyah beyaz televizyon yayını başlamıştır.

Sayısal dönem bilgisayarla başlatılabilir. 1946'da ABD'de ilk

bilgisayar icat edilmiş ve 1970'li yıllarda ise bilgisayarlar arası iletişim dönemine girilmiştir. 1980'li yılları takiben bireysel bilgisayar kullanımının başlayıp yaygınlaşmasıyla birlikte, yazma, çizme, grafik oluşturma gibi bütün alanlarda bilgisayar vazgeçilmez bir araç olmuştur. 1985'te internetin 1990'da web teknolojilerinin herkesin erişimine açılması sayısal iletişimin zirvesini oluşturmuştur (Manaz, 2019).

Bilimsel yöntemlerin aşamaları açısından baktığımız zaman:

1. Doğrudan olguyu konu alan gerçekçi gözlemler yapmada;
2. Gözlemler hakkında doğru sorular ışığında bilgi toplamada;
3. Hipotez oluşturma ve bu hipoteze dayalı öngörülerde bulunmada;
4. Hipotez ve öngörülerini çoğaltma, zenginleştirme ve test etmede;
5. Verileri analiz etme ve sonuçlar çıkarmada;

Sayısal materyaller çok önemli bir düzeye ulaşmıştır. Burada konu edilecek olan yöntemler, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler alanına büyük katkılarda bulunacaktır.

1. Sayısal materyaller

Sosyal Bilimler alanındaki materyalleri üreten cihazlar, *Fotoğraf Makinesi, Ses Kayıt Cihazı, Video Kamera, Bilgisayar ve Gelişmiş Akıllı Telefonlar* olarak özetlenebilir.

Gertrude Bell Archive

Home Photographs Diaries Letters Personalia Search Contact

SEARCH

Welcome

Having most relevance for research in Archaeology, History, Politics and Travel, the books and papers of Gertrude Bell (1868-1926) were given to Newcastle University Library by Gertrude's half-sister, Lady Richmond, although part of the Doughty-Wylie correspondence came from St. Anthony's College, Oxford. They are under the care of the Special Collections department, which can be contacted at: lib-specena@ncl.ac.uk.

The **Gertrude Bell Collection** comprises books on Arabic and Persian languages and on the histories of Arabia, and the Near and Middle East which were formerly part of Gertrude's working library. These can be found in the [Library's online catalogue](#).

Research and resources related to Gertrude have been brought together in a new [Gertrude Bell research website](#). This new site includes the Gertrude Bell Archive itself, resources for schools, media, and events to understand an extraordinary woman from multiple perspectives.

UNESCO Memory of the World Register

In 2017, the Gertrude Bell Archive was added to the UNESCO Memory of the World Register in recognition of its global significance. It is one of only a few archives to be recognised in this way in the UK. Find out more about the UNESCO's recognition of the archive's global significance in this [press release](#).

The Papers

The Gertrude Bell Papers comprise Gertrude's personal correspondence, diaries and miscellaneous items, such as Review of the Civil Administration of Mesopotamia (1920), notebooks, obituaries, lecture notes and miscellaneous reports, memoranda and cuttings. Circa. 1,600 letters and diaries covering the years 1877-1879 and 1893-1900 (with some gaps reflecting where we do not have the hard-copy diary) can be found transcribed on this website, along with c.7,000 of her archaeological and travel photographs. (The photographic portion of the Gertrude Bell archive is administered by the School of History, Classics and Archaeology.) Neither letters to and from army officer Charles Doughty-Wylie (written 1913-1915) nor any of the Miscellaneous materials have been transcribed although a [handlist](#) to the Miscellaneous part of the collection is available.

Gertrude Bell (1868-1926)

Şekil 1: Gertrude Bell arşivi ekran alıntısı, erişim tarihi: Eylül 2019

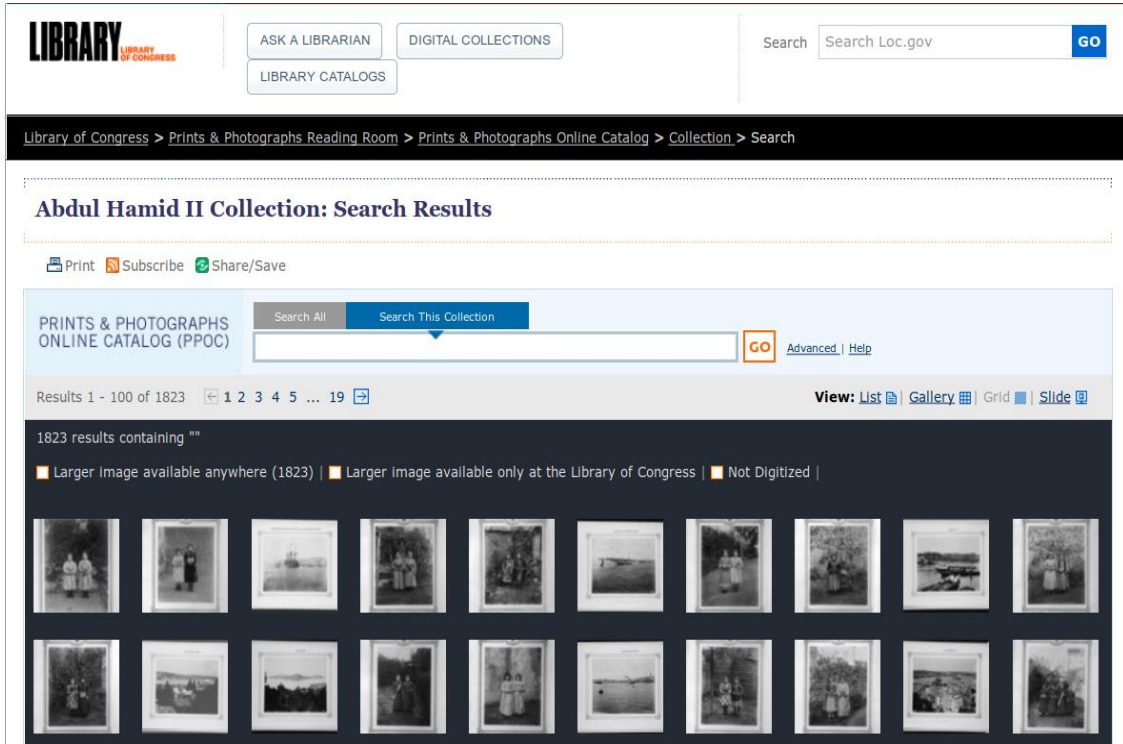
1.1. Fotoğraf ve fotoğraf arşivleri

1800'lü yıllarda kullanılmaya başlayan *Fotoğraf* makineleri, görsel belgeleme yöntemi olarak sosyal bilimlerin önemli bir kaynağı olmuştur. Önceleri siyah beyaz filmlere kaydedilen görüntüler kullanılan malzeme ile sınırlı iken, günümüzde kullanılan dijital makinelerle sınırsız imkânlar ortaya çıkmıştır. Bir

sosyal bilim insanı, fazla bir uzmanlık gerektirmeden istediği çevreyi, olayı, insanları belgeleyebilir ve bunu bilimsel çalışmalarında kullanabilir. Özellikle yakın tarih üzerinde çalışan Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler araştırmacılarının çalışmalarını zenginleştirmek için birçok *Fotoğraf Arşivi* bulunmaktadır. Bu konuda iki önemli fotoğraf arşivini örnek verebiliriz.

Bunlardan ilki hem yakın tarih hem de Türkiye ve Ortadoğu bölgesi açısından büyük önem taşıyan *Getrutde Bell* arşividir. UNESCO tarafından küresel öneme haiz arşiv olarak belirlenen ve İngiltere NewCastle Üniversitesi bünyesinde bulunan fotoğraf arşivinde bölgemize ait sosyolojik, ekonomik, arkeolojik ve etnolojik pek çok alana ilişkin fotoğraflar bulunmaktadır. Bilindiği gibi Getruthe Bell (1868-1926) arkeolog ve gezgin olarak dolaştığı bölgeye ait günlük ve mektuplarıyla birlikte çok önemli bir fotoğraf albümü oluşturmuştur. Bu fotoğraf arşivine <http://gertrudebell.ncl.ac.uk/> internet adresinden ulaşılabilir. Arşiv 2000'li yılların başında internet erişimine açıldığında fotoğraf taramaları yüksek çözünürlüklü bir arşiv idi. 2017 yılından sonra yapılan düzenlemeden sonra fotoğrafların boyutları küçültülmüştür.

İkinci örnek fotoğraf arşivi ise *Yıldız Sarayı Fotoğraf Arşivi*'dir. Yıldız Teknik Üniversitesi Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi ile İstanbul Üniversitesi tarafından ortaklaşa hazırlanan *Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu* projesi *19. Yüzyıl Dünyasını Okumak* başlığı altında Cumhurbaşkanlığı himayesine alınmıştır. Arşivde, 911 albüm içerisinde 36 bin 585 fotoğraf yer almaktadır. Bu zengin koleksiyonun sayısal ortama aktarılması ve veri tabanı oluşturulması süreci İstanbul Üniversitesi ve TBMM Başkanlığı ile ortaklaşa yürütülmektedir. Yıldız Sarayı'nda bulunan orijinal fotoğraflardan üretilmiş basılı kopyalar çeşitli ülkelerde sergilenmiş ve birçok bilim insanının araştırmasına ve kitaplara da konu olmuştur (Kaynak: <https://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/himayeedilenprojeler/>).

Şekil 2: ABD Kongre Kütüphanesi arşivi, erişim tarihi: Eylül 2019

II. Abdülhamid tarafından Washington'daki Kongre kütüphanesine gönderilen ve 1880 – 1893 yıllarına ait fotoğraflar 51 büyük albüm şeklinde 1819 fotoğraf içermektedir (Çiçek, 2018).

Fotoğraflarda, bugünkü Yunanistan, Lübnan ve Irak'ın da dâhil olduğu alanlara ait askerlik ve eğitim üniformaları ile hükümet binaları, fabrikalar, hastaneler gibi birçok konuda fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğraf arşivi <https://www.loc.gov/pictures/collection/ahii/> adresindeki ABD Kongre Kütüphanesi sayfalarında herkesin erişimine açıktır.

II. Abdülhamid'in Fransa ve Almanya'ya gönderdiği koleksiyonlar da bulunmaktadır. Sultan'ın Otto von Bismarck'a hediye ettiği fotoğrafları temel alan albümlerden üçü, 2017'de Ömer M. Koç Koleksiyonu'na eklenmiş ve *Tarihin Merkezine Seyahat: Fotoğraf ve Osmanlı Köklerinin Yeniden Keşfi* (1886) adıyla Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi

tarafından İngilizce olarak da yayınlanmıştır. (Anamed, 2018)

Bu tür kamusal fotoğraf arşivleri yanında, bilim insanı ve araştırmacıların kendi imkânlarıyla sayısal fotoğraf arşivleri oluşturması mümkündür. Arşivlenecek fotoğraflar, bilim insanının kendi çektiği fotoğraflar olacağı gibi, internet ortamında akademik çalışmalar için telif sorunu bulunmayan tarihi fotoğraflar da olabilir.

İnternet ortamında Arşiv oluşturulabilecek en uygun ortam, Flickr web sitesidir. Bu sitede 1000 fotoğraf veya grafiği ücretsiz olarak arşivleyebilir, kurumsal veya bireysel web sitelerine yerleştirebilir, çevrimiçi slayt gösterileri oluşturabilirsiniz. Bu konuda, Yakın Ortadoğu tarihine ilişkin Flickr üzerinde oluşturulan 8 albümü örnek gösteriliriz. <https://www.manaz.net/middle-east-gallery/> adresinde bulunan albümlerde Irak, İran, Suriye, Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Filistin ve İsrail ait önemli bazı fotoğraflar derlenmiştir. Flickr sitesinde

saklanan fotoğraflar, *Gömme* yöntemiyle kullanıcıya sunulmaktadır.

1.2. Ses kayıt ve radyo

1857'de fonotograf olarak bilinen ilk ses kayıt cihazı ile birlikte, tarihi konuşmaların, planlı söyleşiler ve röportajların kaydedilme imkânı doğmuştu. 1896'da yine II. Abdülhamid döneminde Osmanlı topraklarına gelen gramofon ve taş plak teknolojileriyle ilk kaydedilen sesler Tamburi Cemil Bey'in müzik eserleri oldu. (Karabey, 1999)

1927'de başlayan Radyo yayınlarında müzik ile birlikte Anadolu Ajansı ile ortaklaşa yapılan *Anadolu Ajans Haberleri* ile güncel olaylar ses ile aktarılmaya başlandı. 1936'da devlet tekeline alınan Radyo yayıncılığı çeşitli genel müdürlükler bünyesinde yürütüldükten ve illerde çeşitli radyolar kurulduktan sonra 1964 yılında TRT'nin kuruluşuyla birlikte tam olarak kurumsallaştı. 1990'lı yıllarda özel radyolar kurulmaya başlandı. (Kuyucu, 2018)

Radyo yayıncılığında da kullanılan bant kayıt cihazları zamanla dijital ses kayıt cihazlarına dönüşmüş ve her türlü ses ve müzik kaydedilip saklanabilmiş, işlenerek geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

Bir sosyal bilimci, sadece bir tuşa basmak suretiyle araştırma alanına ilişkin konuşma, ses, müzik unsurlarını kaydedebilir, yıllarca saklayabilir ve internet ortamında bütün insanlığa duyurabilir.

Türkiye radyolarında ilk haber bültenlerini yayınlayan Anadolu Ajansı'nın ilk döneme ilişkin bir ses arşivi bulunmamaktadır. 1921 yılından itibaren yayınladığı haberlere ilişkin basılı kaynaklar ile 1998 yılından sonrasına ait ses ve görüntü arşivi akademisyenlerin araştırmalarına açıktır. 1927 yılından itibaren başlayan Radyo yayınlarına ilişkin ses arşivi TRT Arşiv Dairesi bünyesinde toplanmıştır.

Yurt dışında internet ortamında bulunan ve 2014 yılından sonra oluşturulmuş en büyük arşiv ise, www.archive.org sitesidir. Burada, eğitim, medya, magazin gibi alanlar dışında Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler bilim insanlarının araştırma alanına girebilecek haber ve politika ses kayıtları da yer almaktadır. Bu kayıtların birçoğu yakın tarihe ait siyasal olayların canlı kayıtlarıdır. Bu kayıtlardaki canlı ifadelerin vurguları, heyecanı ve sunum tarzı konunun sosyal ve psikolojik yanlarını ortaya koyma açısından da bilim insanlarına yeni araştırma alanları oluşturacaktır.

Şekil 3: ManazNet fotoğraf arşivi ekran alıntısı, erişim tarihi: Eylül 2019

1.3. Film, Video ve Televizyon

1880'lerde başlayan film, video kamera tarihi 1890'larda sessiz film dönemi ile sürmüş, 1898'de kısa film, 1902'de sesli film, 1919'da ilk renkli film, 1930'larda 16 mm film aşamalarını geçirmişti. Sesli görüntü kayıtları akademik anlamda ilk olarak psikiyatristlerin terapi seanslarını kaydetme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. (Erickson, 2011)

Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler alanına ilişkin, 1935

yapımı Finlandiyalı Film Yapımcısı Seppo Rustanius'un 1918 *Finlandiya İç Savaşı* konulu filmi ve yine 1935 yapımı Leni Riefenstahl'ın *Triumph of the Will* (*İradenin Zaferi*) isimli Nazi propaganda filmi bu konudaki en önemli örneklerdir. İradenin Zaferi filmi, Frank Capra'nın hazırladığı 1942-1945 yıllarındaki *Why We Fight* (*Niçin Savaşıyoruz*) isimli meşhur Amerikan dizisinin birçok görüntülerine ilham kaynağı olmuştur. Arşiv fotoğrafları, belgeleri ve akademik tarih çalışmalarının kullanıldığı güncel çalışmalar konusunda, 2009 yapımı *A Man from the Congo River*

(Kongo Nehrinden Bir Adam) isimli bir filmi son döneme ilişkin güzel bir örnek olarak zikredebiliriz. Helsinki Üniversitesi Ekonomi ve Siyasal Bilimler bölümünden Jouko Aaltonen ve Jukka Kortti'nin belgesel filmi, olayları 1910'lü yıllarda geçen, mekân fotoğrafları 1920lerin sonuna ait olan bir çalışmadır. Film

Belçika Sömürge Yönetimi ve sömürgecilik hakkında önemli bir belge niteliğindedir. (Jouko & Jukka, 2015)

Şekil 4: Archive.org sitesi ekran alıntısı, erişim tarihi: Eylül 2019

Günümüzde belge niteliğinde film denildiğinde siyah beyaz görüntüler akla gelir. Dünya ülkelerinin birçoğunda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait görüntülerin de bulunduğu belge niteliğindeki siyah beyaz film arşivleri bulunmaktadır. Türkiye'de bu konudaki ilk önemli çalışma yine II. Abdülhamid döneminde Alman Ordu Film Merkezi'ni örnek alarak oluşturulan Ordu Film Merkezi'dir. Nitekim günümüzde Kültür Bakanlığı, TSK Ordu Film Merkezi, Mimar Sinan GSÜ - Sami Şekeroğlu Film Merkezi belge niteliğindeki siyah beyaz filmleri barındıran 3 kuruluştur. (Çelikcan, 2015)

1936'da BBC'nin televizyon yayıncılığını başlatması, 1964 yılında TRT'nin kuruluşu, 1968 yılında Türkiye'de televizyon yayınlarının başlaması, 1984'te renkli yayına geçilmesi belge niteliğindeki film ve video kayıtları konusunda ülkemizde TRT ve Televizyonu öncü kılmıştır. Özellikle siyasal ve güncel olaylara ilişkin ilk gerçek bilgi ve ifadeler, kağıt baskılardan önce televizyon ve internet ortamlarında yayınlanmaktadır. Baskı ve aktarma hatalarına karşı bilim insanlarının birinci el ifadeleri kullanması çok daha yerinde olacaktır.

Tarihi Drama ve Belgeseller döneminin başlamasıyla birlikte Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler alanına giren birçok konuda video programlar hazırlanmış ve tarihi arşivler ve akademik araştırmalar kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Tarihi drama yapımında tamamen kurgusal unsurlar, belgesellerde ise daha az sayıda tarihi malzemeler kullanılmıştır. Tarihi olayların geçtiği coğrafya ve mekânlarda hazırlanan ve kurgulanmış dekorlar, aktörler ve sosyal unsurlarla desteklenen belgeseller çoğunluktadır. Bu alanda internet üzerinden kolayca erişilebilir en önemli arşivlerden birisi olarak yine

www.archive.org sitesini önerebiliriz.

Türkiye'deki bu konudaki arşiv çalışmalarına gelince, ne yazık ki, TRT dışında hiçbir televizyon kuruluşunun ciddi bir arşivi yoktur. Günümüzde kamuoyunun erişimine de açılmış bulunan tek program arşivi TRT'ye aittir. Arşive <https://www.trtarsiv.com/> adresinden erişilebilir. Bununla birlikte, bu arşivde bile sadece seçilmiş programlara yer verilmiş ve kurum yapımcıları tarafından yıllar içerisinde hazırlanmış çok sayıda program sayısal arşive girememiştir. Bunun en önemli sebebi, 2000'li yıllardan itibaren Televizyon kayıt teknolojisinin hızlı bir şekilde gelişmesi, video kaydedilen bant türlerinin hızla değişmesi ve günümüzde ise artık sayısal yayıncılığa geçilmiş olmasıdır. 2 İnc, U-Matic, 1 İnc, Betacam, HD Mini bantlar ve BluRay derken, TRT yapımcılarının hazırladığı yüzlerce belgesel ve magazin programı analog bantlardan sayısal ortama aktarılamama imkânı bulamamıştır. TRT arşivlerinde bulunmayan tarihsel belge niteliğindeki birçok programın yayınlanmış örnekleri yapımcıların özel arşivlerindedir. (Manaz, 2019)

1.4. Bilgisayar

1981 yılından itibaren IBM'in kişisel bilgisayarları üretmeye başlaması ve sayısal veri ve görüntüleri işleme ve saklama imkânının ortaya çıkması, bilim insanlarının çalışmaları açısından da bir devrim yaratmıştır. 1990'lı yılları takiben bilgisayarlar arasında bağlar kurularak web teknolojisinin kullanılmaya başlanması ülkeler arası bilgi alışverişine inanılmaz bir hız kazandırmıştır.

Bu çerçeve içerisinde, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler araştırmacıları için bazı yeni sayısal malzemeleri şu şekilde

sıralamamız mümkündür:

1.4.1. Online sayısal haritalar

Ortadoğu'daki çatışmaların hızlanması ve son olarak Suriye iç savaşının başlaması sebebiyle bölgeyi yakından izleyebilmek ve analiz yapabilmek için birçok harita uygulamaları kullanılmaktadır. İşlenerek jpg, png veya svg gibi kalıcı görüntüler haline getirilmiş stratejik haritaların büyük çoğunlukla hazırlanan ülkenin, kuruluşun veya gizli servislerin çıkarlarına uygun şekilde kurgulandığını görülmektedir. Örneğin Ortadoğu çatışma alanlarında, taraf olunan grupların eylemleri abartılırken, muhalif grupların ilerlemeleri objektif olarak haritalara yansıtılmamaktadır. Bu konuda verilebilecek en son ve güncel örnek Türkiye'nin Suriye'nin kuzeydoğusunda başlattığı Barış Pınarı Operasyonu konusunda olmuştur. Dünyadaki sayılı ülkeler dışında, özellikle Avrupa ve çoğu Arap ülkeleri haber kaynakları adeta PKK terör örgütünün sözcüsü gibi hareket etmiştir. Örnek olarak bağımsız bir örgüt şeklinde kendisini lanse eden Suriye İnsan Hakları Gözlem Evi, operasyona ilişkin verdiği bilgilerde Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye Milli Ordusu kayıplarını gerçeklerin dört kat üzerinde, PKK terör örgütünün kayıplarını ise neredeyse dörtte bir oranında altında göstermiştir. (The Syrian Observatory for Human Rights, 14 Ekim 2019)

Diğer yandan, Ortadoğu bölgesinin en eski ve en çok bilinen haber kaynaklarından birisi olan ŞarkulAvsat, haber ve haritalarında PKK terör örgütü tarafından işgal edilen kuzeydoğu Suriye bölgesini "Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi" olarak nitelemekte ve terör örgütünün tezlerini ön plana çıkarmaktadır. Hâlbuki bu konuda ne bölgesel ne de uluslararası bir hukuki temel veya kabul yoktur. (ŞarkulAvsat, 9 Ekim 2019)

Bu konuda, 2006 yılında vektörel çizim yöntemleri ile Türkiye'de bir ilk niteliğinde olan basılı bir *Stratejik Haritalar Atlası* yayınlanmıştır. Çalışmada bölge ülkelerinin etnik haritaları, Afganistan ve Irak gibi bölgelerin savaş haritaları ve dinler haritası gibi konular yer almaktadır. (Manaz, 2006)

Bölgesel ve uluslararası olaylar günlük olarak değiştiği için basılı haritaları anında güncelleme imkânı yoktur. İnternet üzerinde harita tabanlı bir çalışma yapmak istenildiğinde ilk akla gelen *Google Haritalar* olur. Bunun dışında *WikiMap*, *OpenStreetMap*, *National Geography* gibi pek çok harita uygulaması kurumsal, bilimsel ve kişisel haritalar hazırlanmasına imkân tanır.

Bu konuda internet ortamındaki en önemli örnek liveuamap.com web sitesidir. Bu web sitesi de çoğunlukla sübjektif bilgiler vermekte ve terör örgütünün sözcüsü gibi davranmaktadır. Bu sebeple uzun bir süre Türkiye erişimi engellenmiştir.

Türkiye'de 2016 yılından itibaren, o günlerde dünyada sadece birkaç örneği olan ve Türkiye'de bulunmayan bir Online Harita Çalışması yapılmıştır. *Google* ve *OpenStreetMap* tabanlı API (*Application Programming Interface*) yani *Uygulama Programlama Arayüzü* kullanılarak yapılan bu interaktif harita çalışmaları ve önemli tarihlerde bu uygulamadan alınan PDF veya JPG türü sabit harita arşivleri 2001 yılından bu yana www.manaz.net sitesinde yayınlanmaktadır.

Ücretsiz api kullanımı sınırlı olup, hepsini birden yayınlamak kurumsal bir finans desteği gerektirdiği için, söz konusu çalışmalardan şimdilik 3 tanesini manaz.net web sitesinde interaktif olarak yayınlanmaktadır. Yayında olanlardan ikisi, *OpenStreetMap* tabanlı *Dünyadaki İslamcı Gruplar ve Liderler Haritası* ile son yıllarda Türkiye için çok önemli olan Kuzey Suriye Köyleri Etnik Haritası çalışmalarıdır. Asıl önemli olan çalışma ise *Google* tabanlı Ortadoğu Çatışma Alanları haritasıdır. Bu interaktif harita, Afganistan, Yemen, Libya, Irak ve Suriye'deki çatışma alanlarına ilişkin en güncel durumu göstermekte ve gelişmelere göre günlük, saatlik olarak güncellenmektedir. (www.manaz.net, 2019)

Online güncel harita uygulamalarında karşılaşılan tarafgirlik örnekleri, Türkiye'nin Barış Pınarı Harekâtı sürecinde adeta zirveye ulaşmıştır. Türkiye'nin harekâta ilişkin başarılarını gizleyen haritalarda, Batı ülkelerinin çıkarlarına hizmet eden konular ve terör örgütlerinin eylemleri anında güncellenmekte ve duyurulmaktadır. (Islamic World News, 2019)

1.4.2. Sayısal sunum uygulamaları

Bilim insanlarının katıldığı ulusal ve uluslararası sempozyumlarda karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi Sunum ve Katılım konusundadır. Sunumların verilen kısa sürede, eski deyimle "Efradını Cami Ağyarına Mani" olacak şekilde sunulması, yabancı katılım ve konuşmacılarımızın dillerine anında çevirisi ve bildirimlerde kullanılan internet linklerine ve materyallerine saniyelik erişim sağlanabilmesi için HTML Tabanlı Sunum ve TTS (Text To Speech) yani Metinden Konuşmaya uygulamalarının kullanılması büyük kolaylık sağlayacaktır. Bu yöntemle şunları yapabilmek mümkündür:

1. Sempozyumlarda sunulacak özet metinler HTML yani internet gezgini tabanlı metin olarak kaydedildiğinde, sunum süresi TTS ile önceden test edilebilir ve gerekirse sunum da TTS Okuyucu ile verilen kısıtlı sürede yapılabilir.
2. Anında çeviri imkânları bulunmuyorsa ve yabancı katılımcı ve konuklar varsa, hedef dilde hazırlanan metin HTML olarak veya Word formatında TTS yöntemiyle kulaklıklara iletilebilir. Bu yöntemin tek dezavantajı Soru Cevap bölümünde konuşmacının yine de yabancı dilde konuşma gerekliliğidir.
3. HTML metinlerindeki linklere tıklatıldığında WordPoint'ten çok daha kapsamlı bir şekilde kaynaklar ve fotoğraf, ses ve video gibi sayısal materyaller gösterilebilir.

1.4.3. Sayısal katılım uygulamaları ve video bildiri

Özellikle uzak ülkelerden yapılacak katılımlar konusunda günlük hayatta ve bilimsel görüşmelerde kullanılan Görüntülü Konuşma uygulamaları bilimsel toplantılarda da kolayca kullanılabilir.

Yeni sunum tekniği konusunda son bir örnek olarak Video Makale ve Bildiri sunumundan söz etmek yararlı olacaktır. Bu yöntemle hazırlanacak Video Bildiri yöntemiyle, bir yandan konuşma yapılırken, diğer yandan da internet üzerindeki kaynaklar canlı olarak gösterilebilmektedir. Video Makale Bildiri yöntemiyle uzak sempozyumlara katılma konusunda yeni bir yöntem oluşturulabilir ve özellikle yabancı ülkelerden katılımcı zenginliği sağlanabilir. (YouTube, 2019)

2. Güvenlik ve güvenilirlik

Sayısal teknolojilerin gelişimiyle birlikte, sayısal materyallerin güvenlik ve güvenilirliği konusu büyük önem kazanmıştır. Sayısal fotoğraf ve videoların çekim ve montaj aşamalarında kullanılan çeşitli yöntemler, belge niteliği taşıması gereken görüntülerin orijinal yapısını kolayca değiştirebilmektedir. Bu yolla üretilen sahte bilgi ve belgeler, dolandırıcılık, komplo ve psikolojik savaş amacıyla kullanılmaktadır. Gerçek görüntülerden ayırt edilemeyecek özellikler taşıyan kurgu görüntüler, kamuoyunu ve Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler alanında çalışan bilim insanlarını da yanıltabilecektir.

Birkaç örnekle bu konuya açıklık getirebiliriz. Örneğin, el-Kaide Lideri Usame bin Laden'in özel bir ABD operasyonunda öldürüldüğü ve cesedinin denize atıldığı konusu uzun yıllardır tartışma konusudur. Laden'in ölümüne ilişkin kamuoyunu inandırıcı bir fotoğraf yayınlanmadığı gibi sonradan kurgulanan bazı fotoğraflar da bu kuşkuyla daha da derinleştirmiş ve tartışmaların sürmesine neden olmuştur. (Latest tech tips, 2019)

Aynı şekilde kurgu yöntemleriyle oluşturulan sahte videolar konusunda, DAIŞ Terör Örgütü'nün infazları bir örnek oluşturmaktadır. Bu konuda vahşet içerikli görüntülü örnek vermek yerine, gerçeklik algısı yaratan sinema teknolojileri örnek gösterilebilir. DAIŞ Terör Örgütü'nün bir proje olduğu düşünülürse, kamuoyu oluşturmayı amaçlayan bazı infaz videolarının da kurgu olması akla aykırı değildir.

Son yıllarda sahte fotoğraf üretiminin deşifre edilmesi ve gerçek görüntülerin tespiti konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu konudaki en son ve güncel çalışma MIT (Massachusetts Institute of Technology) ve IBM'in ortaklaşa geliştirdiği *GAN Paint Studio* programıdır. Programın <https://mitibmwatsonailab.mit.edu/> adresindeki deneme sürümü indirilip kullanılabilir. Diğer yandan, sahte olduğundan şüphelenilen bir fotoğrafın benzerlerini bulmak için Google üzerinden görüntü ile arama yapılabilmektedir. Ayrıca <https://tineye.com/> sitesi de kuşku duyulan bir fotoğrafın ilk kez nerede yayınlandığını ve benzerlerini bularak gerçekliğin tespitine yardımcı olmaktadır.

Sahte video tespiti için, uzman kurgu yönetmenlerinin bireysel tecrübelerinin ötesinde gelişmiş bir teknoloji henüz bilinmemektedir.

Özellikle sosyal medya ve gazetecilik alanında güvenilir haber ve bilginin teyidi için internet ortamında erişim imkânı bulunan iki organizasyonu zikredebiliriz. Türkiye'de faaliyet gösteren <https://teyit.org> ve yurt dışında faaliyet gösteren <https://www.poynter.org> bir enstitü bünyesinde doğru haber teyidinde imkân tanımaktadır.

SONUÇ

Ses ve görüntüye dayalı tarihsel belgeler, günümüzde yazılı belgeler kadar önemli hale gelmiştir. Gelişen teknolojilere öncelik vermesi ve öncülük etmesi açısından bilim adamlarına önemli görevler düşmektedir. Bu çerçevede içerisinde öncelikle, sözü edilen sayısal cihazların kullanımı ve sayısal materyallerin işlenmesi konusunda her bilim insanının bireysel becerilerini geliştirmesi ve gerekiyorsa bu konuda yeterli düzeyde eğitim

alması gerekmektedir.

Yazı tarama, ses ve görüntü kaydetme imkânlarını bir araya getiren en basit cihazlar akıllı telefonlardır. Akıllı Telefonlar, canlı kaynaklardan veya kütüphanelerden sayısal belge edinme konusunda önemli imkânlar getirmiştir. Bu şekilde, bilgisayar, fotoğraf makinesi, kamera veya ses kayıt cihazı taşımadan bile bulunan ve karşılaşılan belgeleri sayısal ortamlara aktarmak mümkündür.

Bilim adamları ve araştırmacıların, güvenlik ve güvenilirlik unsurlarını en aza indirmek suretiyle bilimsel çalışmalarını sayısal materyaller ile zenginleştirmesi, desteklemesi ve sunması vazgeçilmez bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bilimsel kurumların ise özellikle uluslararası sempozyum, konferans ve toplantılarda yeni sayısal ve teknolojik yöntemleri kullanarak öncelik vermesi Türkiye'yi bu konuda öncü bir konuma taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Anamed (2018). Ottoman Arcadia: The Hamidian Expedition to the Land of Tribal Roots (1886).
- Çelikcan, P. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Filmler ve Sorunları. Türk Sineması Araştırmaları. Erişim adresi: <http://www.tsa.org.tr/tr/yazi/yazidetay/178/osmanli-impatorlugu%E2%80%99na-dair-filmler-ve-sorunlari> Erişim tarihi: 10 Temmuz 2019.
- Çiçek, E. (2018). Sihirli Belge Fotoğrafın Osmanlı Devletinde Kabulü, Gelişimi ve II. Abdülhamid Dönemi, *Social Sciences Studies Journal*, Vol:4, Issue:23, pp.4581-4589.
- Erickson F. (2011). Uses of video in social research: a brief history. *International Journal of Social Research Methodology*, 14: 3, 179 – 189.
- Islamic World News, (2019). Erişim adresi: <https://english.iswnews.com/> Erişim tarihi: Ekim 2019.
- Jouko, A. & Jukka, K. (2015). From evidence to re-enactment: history, television and documentary film, *Journal of Media Practice*, DOI: 10.1080/14682753.2015.1041804
- Karabey, M. (1999). Cumhuriyet'in Sesleri, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kuyucu, M. (2018) Gelenekselden Dijitale Radyo Mecrasının Popüler Basındaki Yeri: Radyo Haftası Dergisi. Gelenekselden Dijitale Uluslararası Medya Araştırmaları Sempozyumu, Ege Üniversitesi, İzmir. s.136-154.
- Latest tech tips (2019). How Fake pics of Osama Bin Laden's Dead Body was created? Erişim adresi: <http://www.latest-techtips.com/2011/05/how-fake-pics-of-osama-bin-ladens-dead.html> Erişim tarihi: Ekim 2019.
- Manaz, A. (2006). Stratejik Haritalar Atlası. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Manaz, A. (2019). Televizyon Yayıncılığında Somut Olmayan Kültürel Miras ve Popüler Kültür, Türk Dünyası Basın Sempozyumu, Amasya.
- Manaz, A. (2019). Ortadoğu Çatışma Bölgeleri Harita Arşivi. Erişim

adresi:
<https://www.flickr.com/photos/79647163@N07/albums>
Erişim tarihi: Ekim 2019.

ManazNet Web Sitesi (2019). Etkileşimli Ortadoğu Haritası. Erişim adresi: <https://www.manaz.net/#Harita> Erişim tarihi: Ekim 2019.

ŞarkulAvsat (13 Ekim 2019). Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi genel seferberlik ilan etti. Erişim adresi: <https://aawsat.com/turkish/home/article/1937981/kuzey-ve-doğu-suriye-özerk-yönetimi-genel-seferberlik-ilan-etti> Erişim tarihi: Ekim 2019.

The Syrian Observatory for Human Rights (14 Ekim 2019). The Turkish forces try to encircle Ras Al-Ayn. Erişim adresi: <http://www.syriahr.com/en/?p=143902> Erişim tarihi: Ekim 2019.

YouTube (2019). PKK & YPG Suriye Uyuşturucu ve Kaçakçılık Ağı. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=GDQF_PYg7G8 Erişim tarihi: Ekim 2019.

Assisted Aging: The Future Confluence of Gerontology, Internet of Things and Psychological AI

Yardımlı Yaşlanma: Yaşlılık Bilimi, Nesnelerin İnterneti ve Psikolojik Yapay Zekanın Buluşması

Ulaş Başar GEZGİNⁱ, Alper YAMANⁱⁱ

Abstract

In this article, we propose a new term, 'assisted aging' which is an offshoot of the discussions on assisted living of aging populations. The article consists of 5 major sections: In the first section after introduction, we review mostly technical accounts of health applications of IoT. In the second section, we introduce mostly social science-oriented research on health applications of IoT. In the third section, we present and discuss gerontological research on IoT. In the fourth section, we focus on yet another relatively new term which is 'psychological AI'. We show how this will be central to future IoT for gerontological purposes. Finally, we reflect on assisted living studies to develop our notion of assisted aging.

Keywords: Assisted aging, Internet of Things, health applications of Internet of Things, gerontology, psychological AI.

Öz

Bu makalede, yaşlanmakta olan nüfusların yardımcı yaşamları konulu tartışmaların bir uzantısı olarak 'yardımlı yaşlanma' biçiminde yeni bir terim ileri sürüyoruz. Makale, 5 ana bölümden oluşuyor: Girişten sonraki ilk bölümde, nesnelerin internetinin sağlık uygulamalarının çoğunlukla teknik açıklamalarını gözden geçiriyoruz. İkinci bölümde, nesnelerin internetinin sağlık uygulamalarına ilişkin çoğunlukla toplum bilimleri yönelimli araştırmalara giriş yapıyoruz. Üçüncü bölümde, nesnelerin internetiyle ilgili yaşlılık bilimi araştırmalarını sunuyor ve tartışıyoruz. Dördüncü bölümde, bir diğer görece yeni terim olan 'psikolojik Yapay Zeka' terimine odaklanıyoruz. Bunun gelecekteki yaşlılık bilimi amaçlı nesnelerin interneti için ne kadar merkezi olacağını gösteriyoruz. Son olarak, yardımlı yaşlanma kavramsallaştırmamızı geliştirmek üzere yardımlı yaşama çalışmaları üstüne düşünülüyoruz.

Anahtar Sözcükler: Yardımlı yaşlanma, nesnelerin interneti, nesnelerin internetinin sağlık uygulamaları, yaşlılık bilimi, psikolojik yapay zeka.

ⁱ Ulaş Başar GEZGİN

ORCID ID: 0000-0002-6075-3501

Prof. Dr., Duy Tan University, Fen Edebiyat Fakültesi, Danang, Vietnam, ulasbasar@gmail.com

Prof. Dr., Duy Tan University, Faculty of Arts & Humanities, Danang, Vietnam, ulasbasar@gmail.com

ⁱⁱ Alper YAMAN

ORCID ID: 0000-0003-1767-4020

Dr., Fraunhofer IPA, Biomekatronik Bölümü, Stuttgart, Almanya, alper.yaman@ipa.fraunhofer.de

Dr., Fraunhofer IPA, Dept. of Biomechatronics, Stuttgart, Germany, alper.yaman@ipa.fraunhofer.de

Geliş Tarihi/Received : 25.09.2019

Kabul Tarihi/Accepted : 16.10.2019

Makale Atf Önerisi / Citation (APA):

Gezgin, U.B. , & Yaman, A. (2019). Assisted Aging: The Future Confluence of Gerontology, Internet of Things and Psychological AI. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 14-24.

INTRODUCTION

This article has been inspired by a film: 'Robot & Frank' (2012)¹. The film was depicting an elderly man (Frank) who was suffering from memory loss, dementia and depression. A robot will completely change his life and recover him from what we call as 'senile inactivity'² that strengthens fatal diseases of old ages and ultimately accelerates casualties³.

In fact, the term 'robot' can't characterize the robot in the movie. S/he is an embot, a term we created to characterize robots with apparent empathy⁴. We say empathy, not emotions, that is because one can have and know his/her emotions, but to read and interpret others' emotions matches another set of skills. For one thing, an embot requires theory of mind skills, which means ability to think about others' mental states⁵. For instance, "if I do this what would s/he feel?" Such a question corresponds to theory of mind.

Thus, upon reflecting on the film, we as a cognitive scientist specialized in social implications of AI (the first author) and a biomedical engineer practically working on health applications of Internet of Things (IoT) in the field (the second author) decided to pen a paper about the future of gerontology and health applications of IoT. We realized that an embot will indispensably be associated with the burgeoning research on psychological AI, artificial psychology and artificial emotions. That is why we also included them into our discussions.

Although the film imagines gerontological companionship on the basis of robots, we have another field closer to e-health and e-care, that is the health applications of IoT. Considering the likely health problems of elderly populations, smart home furnitures and wearable devices are expected to collect daily data to track health status of the elderly. Thus before imagining embotic companionship, we need to be able to track the health conditions of the elderly. That is why, in our study we are focusing on health applications of IoT rather than robots⁶.

Secondly, we would like to draw our readers' attention to anti-surveillance literature, criticizing the technological 'intrusions' to our private lives especially including the notion of big data (e.g. Gezgin, 2018; Lyon, 2014). However, in the case of elderly and babies, the situation is different: Surveillance is desirable as it is instrumental for good health and well-being. Nevertheless, we are against unauthorized uses of elderly people's data for corporate purposes. Thus, we propose to host these data on

decentralized servers.

Thirdly, gerontological uses of IoT are usually discussed with reference to health problems, but we propose that IoT applications for elderly can also be useful to make their lives less miserable in psychological terms. Thus, diverging from assisted life studies which revolve on developing technical devices to help ailing people to survive (remember Stephan Hawking), we propose that IoT has the potential to make elderly people's life more enjoyable. That is why, we propose the term 'assisted aging' which do not assume the existence of ailing people at any ages, but aging people only who expect to enjoy life like any of us at older ages.

With these points in mind, we scanned hundreds of articles from health, engineering and social science fields to offer an interdisciplinary account of gerontology, internet of things and assisted aging. A careful reader will notice that a significantly high number of the references we used for this article is conference papers. In academic works, journal articles are preferred over conference papers which are not expected to be as meticulously reviewed as journal articles. However, for a cutting edge topic such as health applications of IoT, this is an inevitable situation, as the number of journal articles is significantly lower than that of conference papers. This also testifies to the freshness and heat of an emerging research area.

In our article, we naturally move from the most general to the most specific: We start in the next section with mostly technical accounts of health applications of IoT followed by the relevant social science research. Our next step will be the portrayal of gerontological research with regard to IoT. Then we will move to a brief presentation of psychological AI, artificial psychology and artificial emotions. Our final step will be about assisted living and assisted aging.

The article consists of 5 major sections: In the first section after introduction, we review mostly technical accounts of health applications of IoT. In the second section, we introduce mostly social science-oriented research on health applications of IoT. In the third section, we present and discuss gerontological research on IoT. In the fourth section, we focus on yet another relatively new term which is 'psychological AI'. We show how this will be central to future IoT for gerontological purposes. Finally, we reflect on assisted living studies to develop our notion of assisted aging.

¹ This is the IMDB page of the film: <https://www.imdb.com/title/tt1990314/>

² This is a rarely used, but practical term.

³ In gerontological community, some of the researchers avoid the term 'elderly' claiming that it implies ageist discrimination. We disagree with this point and prefer to use this word as it is handy for free flowing discussions.

⁴ In robotics literature, the term 'embot' is used to refer to embedded robots (e.g. Gigras & Gupta, 2011; and Kim et al., 2009), however we use it in another way.

Embedded systems and programming are already necessary to build mobile robots (e.g. service robots, submarine robots etc.) and increasing dominance of embedded system usage may likely fade out the term 'embot' for 'embedded robots'.

⁵ For an overview of theory of mind, see Astington & Jenkins (1999); Bretherton

& Beeghly (1982); and Selcuk et al (2018).

⁶ For the study of home-based robots, a new area is emerging which is called 'domotics' derived from the root of 'domus' meaning home. Domotics corresponds to "the science that is concerned with the study of technologies that are designed to improve the quality of life at home (...)" (Russo, 2018, p.2). So far, the term 'domot' for home-based robots is not used in academic circles or in relevant practice. However in the future it may enter our dictionaries.

For more information about domotics, see Kanemura et al., 2013; Russo, 2018. Similar terms abound. For instance, Ray (2014) employs a new term 'Home Health Hub Internet of Things (H3 IoT)' to refer to home-based IoT systems to monitor elderly people's health, while Maksimović, Vujović & Perišić (2016) use the term 'DIY (Do It Yourself) Healthcare' for the IoT Healthcare System.

AN OVERVIEW of HEALTH APPLICATIONS of IoT

Gomes et al (2015) states that “The Internet of Things (IoT) paradigm allows small and resource constrained devices to send data through complex networks like the Internet. Bringing the IoT paradigm to the healthcare area, we can expand the connected health vision, enabling new Personal Health Devices (PHD) to share health information directly through the Internet” (p.200).

On the other hand, wearable technologies are “devices whose embedded sensors and analytic algorithms can track, analyze and guide wearers’ behavior” (Schüll, 2016, p.1), whereas personal health technologies are “near-body devices or applications designed for use by a single individual, principally outside healthcare facilities” including “blood pressure or blood glucose monitors purchased in pharmacies, fitness monitors such as FitBit and Nike+ Fuelband, through (...) drug pumps and implantable medical devices” (Fox, 2017, p.136).

As a starting point, let us remind that the terms such as telehealth, e-health, e-care, and m-health are not identical with gerontological applications of IoT. That is because of the fact that the IoT applications are mostly fixed and home-based and they correspond to Internet-enabled home furniture together with other more mobile self-quantification tools such as smart watches and sensors. M-health for instance requires the use of mobile phones, while IoT can be mobilized without mobile phones. E-health and e-care are usually delivered through internet, but collection of health data is more advanced and complicated through IoT. Likewise, Chi & Demiris (2017) list videos, web-based interactive platforms, telephone-based technology and remote monitoring as examples of telehealth tools, which do not necessarily involve sensors to collect health data. We will provide more details about gerontological applications of IoT, but before that, we need to offer a review of the relevant literature as a background to our main and ultimate discussion.

As the closest academic and practical neighbors to our discussion, self-tracking research (e.g. Brabazon, 2015; Ha, 2016; Lupton, 2015, 2014; Lyall & Robards, 2018; Pantzar & Ruckenstein, 2015; Paré, Leaver & Bourget, 2018; Stragier et al., 2016) and self-quantification movement (e.g. Hagen & Kasperowski, 2017; Lupton, 2016; Till, 2014) cover people’s tracking and quantification of their own physical properties such as walking or running distances, sleep patterns, food intakes etc. However, they are not identical with our coverage, since in health-related uses of IoT, the person is not necessarily active. In other words, the tracker or quantifier is not necessarily tracking/quantifying himself/herself. Although some aspects of health-related IoT can benefit from self-initiated data collection, in the case of age-related diseases (for example due to memory issues) one may be unable to collect his/her own data. Another related term is health literacy (see Dumit et al., 2018), however the contents and coverage of this term have to be updated and

expanded to match health applications of IoT.

Before we proceed, we would like to state that even in the best case of health-related IoT, we definitely need human doctors to interpret the health data collected by the devices. That is because machines can have errors that we couldn’t even think of, and human life is so valuable that it can’t be left to the cold algorithms of non-human processors. The claims that IoT can bring error-free health data is naive (e.g. Moosavi et al., 2014), as even human doctors can commit errors. Exemplarily, it is likely to misdiagnose rheumatological diseases since the symptoms highly overlap. The misdiagnosis rate of rheumatoid arthritis is very high (39.3%) according to a descriptive, cross-sectional study (Gomez et. al. 2015).

The IoT devices are limited by their design and designers’ assumptions. For example, the design assumptions dictate what can be considered as noteworthy data and be recorded and what can’t be. E.g., whether the frequency of fast food meals in a person’s diet can be considered as data and recorded depends on whether the case at hand involves obesity, but not hearing problems. As meals and hearing problems are considered to be unrelated, meal data will not be recorded for hearing problems. But in the future it may be likely that scientists can discover reasonable and theoretical links between meals and hearing problems.

Additionally, there may be recording errors which reminds us the age-old but mostly concluded fight between behaviorism and cognitivism in psychology: If we (or any IoT) device recorded what they observe only, the reasons and especially the motives will be left out of equation which can completely alter the interpretation of the recorded data ⁷. We have an excellent example for this: Google Flu Trends was hailed as a successful attempt to use big data to predict flu epidemics on the basis of Google search terms. The big data cheerleaders claimed that it predicted the epidemics faster and more accurately than the health authorities. Later on, it was found that it was not the case. Google Flu Trends were completely wrong. The error was due to the fact that taking search terms as a proxy for the sickness was wrong, as people were searching flu on the net, not because they were sick, but also because they find the related news interesting. Secondly, to make the situation even worse, Google’s auto-complete function misleads people who don’t intend to search ‘flu’, to search it (Harford, 2014). To conclude, for various reasons we agree with Cahill et al. (2011)’s position: “Technology is only one part of the solution, and does not replace person centered interaction/care” (p.13).

Secondly, data protection is very important as the release of private health data can lead to discrimination at the hands of insurance companies and pharmaceutical companies, as well as profit-making corporations and authoritarian governments. In the future, they can find it costly and meaningless to support people with serious illnesses. In that sense, data privacy is directly related to citizenship rights and before all, human rights.

⁷ Of course, by considering data trends, we can make certain inferences, but this will rarely include the human motivation behind the behaviors. That is why

observation data need to be complemented by self-reports on the underlying motivations.

According to Hassanalieragh et al (2015), health applications of IoT will help medical practice to be proactive rather than reactive. Usually, medical profession operates on post facto mode, whereby people visit the doctors after they got sick. This is what is meant by 'reactive practice', whereas regular monitoring of people's health conditions, they propose, will allow doctors to intervene at earlier stages of sickness. Thus, medical practice will move from disease management to health management which is consistent with the main argument of this paper, as will be explained in the final section of the paper. For example, people will have an 'Early Warning Score' which will make it easier and faster to identify the diseases (Anzanpour et al., 2015). Secondly, medical practice will be more personalized which will bring more positive health outcomes for the people. Finally, Hassanalieragh et al (2015) argue that cost of health will be reduced which is a point to be discussed in the next section.

SOCIAL SCIENCE-ORIENTED RESEARCH on HEALTH APPLICATIONS of IoT

Technical accounts of health applications of IoT are mostly positive ignoring the social divisions. Uncritical IoT cheerleaders rarely discuss class and in broader terms SES (socioeconomic status) differences with regard to technology use. In fact, digital divide in various forms bring health disparities which are closely associated with SES and allocation of community resources (Hong et al., 2017).

Who will pay for health-related IoT devices? In a class society, not all elderly can buy the assistive technologies. It should be state's responsibility to financially support the needy. Although its advantages for people's health are to be noted, personalization brought by IoTs has the danger to throw state's financial, moral and social responsibilities to each individual, which means de facto privatization of health services in economic terms. In that sense, Lupton (2013)'s socially critical views are highly relevant and noteworthy:

"In the discourses and practices of digitized health promotion, health risks have become increasingly individualized and viewed as manageable and controllable as long as lay people adopt the appropriate technologies to engage in self-monitoring and self-care. With the advent of the big data produced by digital technologies and the use of sophisticated algorithms to manipulate these data, it has become ever more convenient to focus attention on personal responsibility for health states. The digitalized health promotion phenomenon, therefore, operates as one dimension of the progressive withdrawal of the state in many developed countries from attempting to challenge the social and economic factors causing ill health and disease and efforts to promote social justice" (p.2).

In other words, digitalization of health movement may lead to an asocial interpretation of health problems which serves ideological functions favoring the dominant classes, where social and economic bases of sicknesses are ignored. For example, the public health priority in the case of socially and economically disadvantaged people getting sick at old age due to exposure to toxic chemicals in their lifetime should be clearing of the toxic environment to save younger generations, rather

than watching them getting sick and then equipping them with health applications of IoT. So IoT should not hinder the authorities to inquire and aim at the antecedents of sicknesses. A focus on the consequences at the expense of antecedents can be too late and before all, misplaced.

Apart from the economic and social forms of digital divide, a generational digital divide is pronounced as well, which is called as 'grey digital divide'. That idea was inspired by the fact that elderly people are slower to adopt and use the cutting-edge technologies (Damodaran & Olphert, 2015). This may be due to a number of factors such as declining cognitive functioning and lack of peer pressure to use new technologies in contrast to the case of younger segments of the population. "Older adults are" considered as "digital immigrants", as they were "born before personal computers and the IoT became part of everyday life" (Milovich & Burtleson, 2018). In one way or another, this situation shows that an educational component should be present in gerontological uses of health-related IoT (cf. Minocha, McNulty & Evans, 2015).

Converging with this point, in their paper connecting digital divide discussions with IoT, van Deursen & Mossberger (2018) warn that "The "Internet-of-Things" (IoT) promises social benefits across a range of policy areas, such as energy, health, transportation, public safety, and environmental policy, but attention to the skills needed by individuals who use it will be an important issue for public policy, in order to ensure full exploitation of these technologies and to avoid unintended consequences. We argue that comparative advantages of the IoT to people will vary based on differentiated skills and resources, enabling smaller groups of people to benefit, and disadvantaging others in new ways" (p.122).

A less discussed social asymmetry in this context is the one between the IoT designers and future IoT users. A participatory approach is needed to maximize usefulness and satisfaction associated with the designs for the targeted group. Leong & Johnston (2016) is an example to testify the success of a participatory design approach. The designers and elderly together develop a 'networked robotic dog' to assist the elderly (Leong & Johnston, 2016). In the same vein, Bengs, Hagglund & Wiklund-Engblom (2018) implement a user-centred approach first to identify the user needs such as "autonomy, competence, relatedness, physical thriving, security, pleasure and stimulation" (p.11) and then to develop the design that best matches the needs mentioned by the future users. In this context, Kopec, Nielek & Wierzbicki (2018) propose a model of participatory design which is directly relevant for gerontological IoT.

NOTES on GERONTOLOGICAL RESEARCH ABOUT IoT

So far, the gerontological research and IoT studies are mostly unconnected, albeit that the links will be more visible in the near future. That is why, rather than providing a full-fledged section on the subject, we can just offer a few notes on this occasion.

According to Schulz et al. (2015), "Interest in technology for older adults is driven by multiple converging trends: the rapid pace of technological development; the unprecedented growth of the

aging population in the United States and worldwide; the increase in the number and survival of persons with disability; the growing and unsustainable costs of caring for the elderly people; and the increasing interest on the part of business, industry, and government agencies in addressing health care needs with technology" (p.724).

Urinary incontinence, falls and insomnia are considered to be the most typical aging-related health problems (Nieto-Riveiro, 2018). Thus we expect gerontological IoT to focus on these three. However, falls appear to be the hottest to topic eclipsing the other two (e.g. Boissy et al., 2007; Choi & Youm, 2017; da Cunha, Baixinho & Henriques, 2018; Godfrey, 2017; Meachem & Phalp, 2016; Nguyen et al., 2018; Panicker & Kumar, 2015; Tang et al., 2018; Zhang et al., 2017). Other than falls, dementia is one of the most researched disease for gerontological IoT research and applications (Atee, Hoti & Hughes, 2018; Banerjee, 2018; Barrué, 2017; Enshaeifar et al, 2018; Gibson et al., 2018; Jenkins, 2017; Kwan, Cheung & Kor, 2018; Moore et al., 2013; Stranks, 2017; Tiberghien et al., 2012; Zanwar et al., 2018) followed in distance by research on Alzheimer's Disease (Maresova et al., 2018; Sharma & Kaur, 2017; Zanwar et al., 2018), Parkinson's Disease (Del Din et al. 2016a, 2016b), and depression (Kim et al., 2017).

The sources noted here are connecting gerontology with IoT, however they are mostly health-related, not tapping non-health related aspects of aging that have implications for elderly people's quality of life. In that sense, they are more inclined towards geriatrics (health of and medicine for the elderly), rather than gerontology covering social, normal psychological, cultural, developmental etc. aspects of aging. This research and practice gap is expected to be filled by new works in the near future.

NOTES on PSYCHOLOGICAL AI, ARTIFICIAL PSYCHOLOGY and ARTIFICIAL EMOTIONS

In the previous section, we have seen that some of the most common and most studied aging-related diseases have psychological/psychiatric aspects. That is why, we propose that gerontological IoT devices should be based on a psychological model of AI rather than an engineering model per se. Psychological AI is inspired by human cognitive architecture, while engineering AI relies on efficiency considerations such as cognitive superiority⁸. Following the former model, the devices should be equipped with the ability to detect and interpret emotions and act according to them in order to be humanely efficient and effective in practice. Expertise in emotion recognition techniques such as 'face affect recognition', 'body gesture' (see Yu et al., 2008), 'emotional speech' and 'physiological monitoring' (Singhal, Mandhanya, & Verma, 2016) will be vital for the future versions of gerontological IoT.

Concisely stated, artificial emotions are "artificial counterparts

of natural emotions" (Botelho & Coelho, 1998, p.449). However, a closer look at human emotions points out that in the case of AI, ability to interpret emotions and act accordingly are more vital than having emotions. Talanov & Toshev (2018) ask "How can we make machines actually feel emotions? Is there any option to make AI suffer, feel happiness, love, aggression, contempt, awe?" (p.1). For our point of view, these questions are too ambitious and unnecessary for an embot (i.e. apparently empathic robots). In their discussion of companion robots and artificial empathy, Baumgaertner & Weiss (2014) share a similar position:

"(...) emotions are not directly relevant in the ethics of human-robot interaction, particularly in the context of robot care-givers and human care-receivers. (...) What matters to care behavior is just the relevant behavior, not the source that drives the behavior" (p.1).

Baum (2017) rightly complains that most of the AI research and practice are based on capabilities rather than social impacts. In other words, the aim of the mainstream AI scholarship is creating artificial superhumans outperforming 'natural' human beings. Baum (2017) promotes the notion of 'beneficial AI' which are designed to be bring benefits to society rather than outperforming human beings. Although Baum (2017) is correct in his criticism, we disagree with his understanding of 'society' as society is not homogeneous. It consists of various social units and groupings with different interests and stakes in the advent and prevalence of AI. For instance, although AI is good news for capital owners as they can make even more profits, that is not the case for marginally employed working class people who would possibly lose their jobs to AI machines.

ASSISTED LIVING and ASSISTED AGING

According to Tiberghien et al. (2012), "Ambient Assisted Living (AAL) consists of a set of ubiquitous technologies embedded in a living space to provide pervasive access to context-aware assistive services. It can for example enhance ageing in place by helping elderly people with their Activities of Daily Living (ADL)" (p.212).

Although we agree with the underlying philosophy of above statements, we argue that the term 'assisted living' does not specifically point out the elderly people and gerontological uses of IoT in particular, while the terms such as 'active aging' (e.g. see Lewy, 2015) appear to be misnomers as the elderly are not really active by themselves in some cases, but assisted to be active. Secondly, unlike the claims that the terms 'assistive technology' and 'gerotechnology' are used interchangeably in the relevant literature (Mallat, Yared & Abdulrazak, 2015), the former can refer to technologies for any age group while the latter specifically corresponds to old age. 'Gerotechnology' (or 'gerontecnología' in sources in Spanish language) responds to the needs of 'a society that is in a rapid process of aging' (Rubio Pastor, Plaza García & Orive Serrano, 2017, p.140), rather than a sickness or disability that requires assisted technology for any age. Thus they don't

⁸ In cyberpsychology research, the notion of psychological AI gained another meaning as well, but this new meaning needs to be supported by further research and hands-on practice. Here is the second meaning of psychological AI: "The "psychological AI" (...) can administer on-demand personalized psychotherapy, psycho-education, and health-related reminders through

several conversational platforms, such as SMS, Facebook Messenger, and various Web browsers" (Gaggioli, 2017, p.402-403).

AI'fication of psycho-education makes sense, but that of psychotherapy is a moot question as many forms of psychotherapy require human empathy and other related humane properties (see Kolby, 1986; Luxton, 2014).

always coincide.

The e-kitchen including the fridge, oven and drawers can provide us information about the elderly people's dietary program:

"A fridge can act as an input agent, collecting information through integrated technology, which allows detecting all the goods inside it. This same fridge can also act as an output agent by emitting alerts when some specific item is missing or almost over. It can also emit alerts when expirations dates are near" (Rodrigues & Pereira, 2018, p.855).

Likewise, the house door equipped with sensors can tell us the frequency of exit. The e-shower can provide us information about self-care habits. E-cleaner can tell how clean the house is. TV and PC can provide us information about viewing habits. E.g. suicidal people usually search the net to find an 'appropriate' method. Similar search terms can warn the system to send medical staff to home. Anumala & Busetty (2015) add that microwave oven can bring out food consumption data while smart TV can provide data about physical inactivity level. Furthermore, smart beds can be used to "for elderly patients with impaired mobility" (Hong, 2018, p.1).

A similar term is 'technologies of healthy aging' (see Crandall, Cook & Schmitter-Edgecombe, 2016), however, what we propose is not only for health but well-being in general. Such an understanding has non-health implications as well. In that sense, we agree with Baldissera & De Faveri (2016):

"Most initiatives in this area are intrinsically focused on providing health-care services to senior citizens. However, a broader perspective of the aging process is required, which is conceptually described as "active aging"" (p.68).

Another term is aging-in-place (see Goonawardene, Leong & Tan, 2018) which means aging at non-hospital and non-nursery settings such as home. Although useful to some extent, such a term focuses on only one aspect of the assisted aging experience which is home-basedness. Another term with a focus on home-basedness is the notion of smart homes. Smart homes "which incorporate environmental and wearable medical sensors, actuators, and modern communication and information technologies, can enable continuous and remote monitoring of elderly health and wellbeing at a low cost" (Majumder et al., 2017, p.1). Again we prefer the notion of assisted aging rather than smart homes for the very same reason. Nevertheless, we can note the list of benefits for the elderly compiled by Kon, Lam & Chan (2017):

"Smart home technology provides benefits for the elderly in six primary categories: safety, health and nutrition, physical activity, personal hygiene and care, social engagement, and leisure. Safety is about detecting and mitigating, if not removing, hazards from the user's environment. Social engagement relates to the smart home functions that allow the elderly to combat social isolation, such as by connecting the elderly with friends and family. Leisure activities are about how a smart home can allow users to spend their free time. Physical Activity relates to the concept of movement from the user, such as having them engage in non-sedentary activities. Nutrition and Health is

related to the monitoring of a user's state of health. Personal hygiene and care encompasses the ways that a smart home can improve the user's well-being and assist in his/her daily activities" (p.1095).

Although assisted aging is mostly home-based (see for instance Thapliyal, Nath & Mohanty, 2018), we need to recognize elderly people's need and willingness for short- and long-distance mobility. Thus home-based IoT for health purposes need to be complemented with mobile health devices. These devices can be materialized through upgrading mobile devices such as mobile phones and smart watches as well as through what we call as 'IoT'ization of traditional assistive devices. For example, Gill et al. (2017) propose 'IoT'ization of canes used by people with mobility problems, and develop 'a hybrid sensorized cane, capable of measuring loading, mobility and stability information' (p.216). They rightly argue that such a cane will be instrumental for early recognition of movement-related disorders and daily management of chronic diseases. Likewise, Eskofier et al. (2017) present the uses of smart shoes to monitor and assess gait and mobility, and identify any movement and coordination problems.

CONCLUSION

In this article, we presented health applications of IoT both through technical and social science accounts. Then we narrowed our general outlook in favor of gerontological uses of IoT. While technically it is reasonable to celebrate the advances in gerontological IoT, social and economic disparities are to be noted as well. In the next section, we introduced less well-known notions such as psychological AI, artificial psychology and artificial emotions. Our final and main topic involved terms such as assisted living, aging in place, healthy aging and ultimately assisted aging. The ideas portrayed in this paper will be awaiting the findings of relevant empirical studies and theoretical discussions for refutation or corroboration.

To conclude, our notion of assisted aging is based on the following statements:

1. IoTs will be indispensable in our lives, especially in old age.
2. We need a more comprehensive gerontological approach to aging, not only a health-focused, geriatric approach only, which also includes non-health aspects of elderly people's quality of life.
3. We need to recognize not only technical but also social dimensions of IoT, ceaselessly questioning our assumptions about society and social justice, not accepting social parameters as given.
4. From a public health perspective, rather than considering gerontological IoT as a panacea, we need to focus on short-, mid- and long-term antecedents of sicknesses.
5. In the gerontological IoT design processes we need to be participatory and user-centric.
6. As gerontological IoT requires human-IoT interaction and since geriatric issues frequently involve psychological/psychiatric elements, human-friendly and age-friendly designs will be more common, which will require advances in psychological AI, artificial

psychology and artificial emotions⁹.

7. Gerontological IoT can't completely replace human health and care professionals.

REFERENCES

- Anumala, H., & Busetty, S. M. (2015, December). Distributed device health platform using Internet of Things devices. In *Data Science and Data Intensive Systems (DSDIS), 2015 IEEE International Conference on* (pp. 525-531). IEEE. Accessed <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7396553>
- Anzanpour, A., Rahmani, A. M., Liljeberg, P., & Tenhunen, H. (2015, December). Internet of things enabled in-home health monitoring system using early warning score. In *Proceedings of the 5th EAI International Conference on Wireless Mobile Communication and Healthcare* (pp. 174-177). ICST (Institute for Computer Sciences, Social-Informatics and Telecommunications Engineering).
- Astington, J. W., & Jenkins, J. M. (1999). A longitudinal study of the relation between language and theory-of-mind development. *Developmental Psychology*, 35(5), 1311-1320.
- Atee, M., Hoti, K., & Hughes, J. D. (2018). A technical note on the PainChek™ system: a web portal and mobile medical device for assessing pain in people with dementia. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 10, 1-13.
- Baldissera, T. A., & De Faveri, C. (2016). Emergent Technologies for Active Aging. *Revista ComInG-Communications and Innovations Gazette*, 1(1), 68-78.
- Banerjee, T., Peterson, M., Oliver, Q., Froehle, A., & Lawhorne, L. (2018). Validating a commercial device for continuous activity measurement in the older adult population for dementia management. *Smart Health*, 5, 51-62.
- Barrué, C., Cortés, A., Cortés, U., Tétard, F., & Gironès, X. (2017). CAREGIVERSPRO-MMD: community services, helping patients with dementia and caregivers connect with others for evaluation, support and to improve the care experience. *Computación y Sistemas*, 21(1), 23-33.
- Baum, S. D. (2017). On the promotion of safe and socially beneficial artificial intelligence. *AI & Society*, 32(4), 543-551.
- Baumgaertner, B., & Weiss, A. (2014). Do emotions matter in the ethics of human-robot interaction? Artificial empathy and companion robots. In *International Symposium on New Frontiers in Human-Robot Interaction*, London, UK. <https://pdfs.semanticscholar.org/55e0/c6339f4b4541ea479160bcb7177cca93534c.pdf>
- Bengs, A., Hagglund, S., & Wiklund-Engblom, A. (2018). Applying experience design to facilitate wellbeing and social inclusion of older adults. *Interaction Design & Architecture* (s), 36, 11-30.
- Boissy, P., Choquette, S., Hamel, M., & Noury, N. (2007). User-based motion sensing and fuzzy logic for automated fall detection in older adults. *Telemedicine and e-Health*, 13(6), 683-694.
- Botelho, L. M., & Coelho, H. (1998, May). Artificial Autonomous Agents with Artificial Emotions. In *Agents* (pp. 449-450). Accessed https://www.researchgate.net/profile/Helder_Coelho/
- Brabazon, T. (2015). Digital fitness: Self-monitored fitness and the commodification of movement. *Communication, Politics & Culture*, 48(2), 1-23.
- Bretherton, I., & Beeghly, M. (1982). Talking about internal states: The acquisition of an explicit theory of mind. *Developmental Psychology*, 18(6), 906.
- Cahill, J., McLoughlin, S., O'Connor, M., Stolberg, M., & Wetherall, S. (2017, July). Addressing issues of need, adaptability, user acceptability and ethics in the participatory design of new technology enabling wellness, independence and dignity for seniors living in residential homes. In *International Conference on Human Aspects of IT for the Aged Population* (pp. 90-109). Springer, Cham. Accessed <https://pdfs.semanticscholar.org/db27/1bba909107336af43180e8cab0cb1cdd7a07.pdf>
- Chi, N. C., & Demiris, G. (2017). The Roles of Telehealth Tools in Supporting Family Caregivers: Current Evidence, Opportunities, and Limitations. *Journal of Gerontological Nursing*, 43(2), 3-5.
- Choi, S., & Youm, S. (2017). A study on a fall detection monitoring system for falling elderly using open source hardware. *Multimedia Tools and Applications*, 1-12. doi: 10.1007%2Fs11042-017-5452-9
- Colby, K. M. (1986). Ethics of computer-assisted psychotherapy. *Psychiatric Annals*, 16(7), 414-415.
- Crandall, A. S., Cook, D. J., & Schmitter-Edgecombe, M. (2016, January). Introduction to the Technologies for Healthy Aging Minitrack. In *System Sciences (HICSS), 2016 49th Hawaii International Conference on* (pp. 3437-3437). IEEE. Accessed <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7427612>
- da Cunha, L. F. C., Baixinho, C. L., & Henriques, M. A. (2018, October). Preventing falls in hospitalized elderly: design and validation of an intervention for the team. In *3rd World Conference on Qualitative Research (Vol. 2)*. Accessed <https://proceedings.wcqr.info/index.php/wcqr2018/article/download/60/59>
- Damodaran, L., & Olphert, W. (2015). How are attitudes and behaviours to the ageing process changing in light of new media and new technology? How might these continue to

⁹ For a promising study on psychological AI see Fulmer et al., 2018.

- evolve by 2025 and 2040?. The Government Office for Science–Foresight, Future of an ageing population: evidence review. Accessed
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/455176/gf-15-17-future-ageing-attitudes-new-technology-er08.pdf
- Del Din, S., Godfrey, A., Galna, B., Lord, S., & Rochester, L. (2016). Free-living gait characteristics in ageing and Parkinson's disease: impact of environment and ambulatory bout length. *Journal of Neuroengineering and Rehabilitation*, 13(1), 1-12.
- Del Din, S., Godfrey, A., Mazzà, C., Lord, S., & Rochester, L. (2016). Free-living monitoring of Parkinson's disease: Lessons from the field. *Movement Disorders*, 31(9), 1293-1313.
- Dumit, E. M., Novillo-Ortiz, D., Contreras, M., Velandia, M., & Danovaro-Holliday, M. C. (2018). The use of eHealth with immunizations: An overview of systematic reviews. *Vaccine*. doi: 10.1016/j.vaccine.2018.06.076
- Enshaeifar, S., Zoha, A., Markides, A., Skillman, S., Acton, S. T., Elsaleh, T., Hassanpour, M., Ahrabian, A., Kenny, M., Klein, S. & Rostill, H. (2018). Health management and pattern analysis of daily living activities of people with dementia using in-home sensors and machine learning techniques. *PLoS one*, 13(5), e0195605.
- Eskofier, B., Lee, S., Baron, M., Simon, A., Martindale, C., Gaßner, H., & Klucken, J. (2017). An overview of smart shoes in the internet of health things: gait and mobility assessment in health promotion and disease monitoring. *Applied Sciences*, 7(10), 986-1002.
- Fox, N. J. (2017). Personal health technologies, micropolitics and resistance: a new materialist analysis. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, 21(2), 136-153.
- Fulmer, R., Joerin, A., Gentile, B., Lakerink, L., & Rauws, M. (2018). Using psychological artificial intelligence (Tess) to relieve symptoms of depression and anxiety: randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, 5(4), e64.
- Gaggioli, A. (2017). Artificial Intelligence: The Future of Cybertherapy?. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(6), 402-403.
- Gezgin, U.B. (2018). An invitation to critical social science of big data: from critical theory and critical research to omniresistance. *AI & Society*. Doi:
<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00146-018-0868-y>
- Gibson, G., Dickinson, C., Brittain, K., & Robinson, L. A. (2018). Personalisation, customisation and bricolage: How people with dementia and their families make assistive technology work for them. *Ageing & Society*. Accessed
<http://nrl.northumbria.ac.uk/34241/1/bricolage%20paper%20final%20version.pdf>
- Gigras, Y., & Gupta, K. (2011). Ambient intelligence in ubiquitous robotics. *International Journal of Computer Science and Information Technologies (IJCSIT)*, 2(4), 1438-1440.
- Gill, S., Hearn, J., Powell, G., & Scheme, E. (2017, November). Design of a multi-sensor IoT-enabled assistive device for discrete and deployable gait monitoring. In *Healthcare Innovations and Point of Care Technologies (HI-POCT)*, 2017 IEEE (pp. 216-220). IEEE. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8227623>
- Godfrey, A. (2017). Wearables for independent living in older adults: Gait and falls. *Maturitas*, 100, 16-26.
- Gomez, D., Saavedra-Martinez, G., Villarreal, L., Santos-Moreno, P., Bello-Gualtero, J., Giraldo, V., ... & Boon, M. (2015). SAT0108 Misdiagnosis of Rheumatoid Arthritis-The Photography. *Annals of the Rheumatic Diseases*, 74, 689.
- Gomes, Y. F., Santos, D. F., Almeida, H. O., & Perkusich, A. (2015, January). Integrating MQTT and ISO/IEEE 11073 for health information sharing in the Internet of Things. In *Consumer Electronics (ICCE)*, 2015 IEEE International Conference on (pp. 200-201). IEEE.
- Goonawardene, N., Leong, C., & Tan, H. P. (2018). An Action Design Research of a Sensor-Based Elderly Monitoring System for Aging-in-Place. *Thirty Ninth International Conference on Information Systems*, San Francisco 2018. Accessed
<https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=icis2018>
- Ha, D. C. (2016). Scripts and Re-scriptings of Self-Tracking Technologies: Health and Labor in an Age of Hyper-Connectivity. *Asia Pacific Journal of Health Law & Ethics*, 10(3), 67-86.
- Hagen, N., & Kasperowski, D. (2017). Self-Quantification of Body and Health-An Explorative Study of Epistemological Relations to Data Among Self-Tracking Individuals. Accessed <https://osf.io/br3en/download?format=pdf>
- Harford, T. (2014). Big data: A big mistake?. *Significance*, 11(5), 14-19.
- Hassanalieragh, M., Page, A., Soyata, T., Sharma, G., Aktas, M., Mateos, G., ... & Andreescu, S. (2015, June). Health monitoring and management using Internet-of-Things (IoT) sensing with cloud-based processing: Opportunities and challenges. In *2015 IEEE International Conference on Services Computing (SCC)* (pp. 285-292). IEEE.
- Hong, Y. S. (2018). Smart Care Beds for Elderly Patients with Impaired Mobility. *Wireless Communications and Mobile Computing*. 1780904
- Hong, Y. A., Zhou, Z., Fang, Y., & Shi, L. (2017). The digital divide and health disparities in China: Evidence from a national survey and policy implications. *Journal of Medical Internet*

- Research, 19(9), 1-18.
- Jenkins, N. (2017). No substitute for human touch? Towards a critically posthumanist approach to dementia care. *Ageing & Society*, 37(7), 1484-1498.
- Kan, C., Chen, Y., Leonelli, F., & Yang, H. (2015, August). Mobile sensing and network analytics for realizing smart automated systems towards health internet of things. In *Automation Science and Engineering (CASE), 2015 IEEE International Conference on* (pp. 1072-1077). IEEE.
- Kanemura, A., Morales, Y., Kawanabe, M., Morioka, H., Kallakuri, N., Ikeda, T., Miyashita, T., Hagita, N. & Ishii, S. (2013, November). A waypoint-based framework in brain-controlled smart home environments: Brain interfaces, domotics, and robotics integration. In *Intelligent Robots and Systems (IROS), 2013 IEEE/RSJ International Conference on* (pp. 865-870). IEEE.
- Kim, J. H., Jeong, I. B., Park, I. W., & Lee, K. H. (2009). Multi-layer architecture of ubiquitous robot system for integrated services. *International Journal of Social Robotics*, 1(1), 19-28.
- Kim, J. Y., Liu, N., Tan, H. X., & Chu, C. H. (2017). Unobtrusive monitoring to detect depression for elderly with chronic illnesses. *IEEE Sensors Journal*, 17(17), 5694-5704.
- Kon, B., Lam, A., & Chan, J. (2017, April). Evolution of Smart Homes for the Elderly. In *Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion* (pp. 1095-1101). International World Wide Web Conferences Steering Committee. Accessed <https://pdfs.semanticscholar.org/b6be/3aa8810f6fd924b9e6b4980f2626e285e97.pdf>
- Kopeć, W., Nielek, R., & Wierzbicki, A. (2018). Guidelines Towards Better Participation of Older Adults in Software Development Processes using a new SPIRAL Method and Participatory Approach. Accessed <https://arxiv.org/pdf/1803.10177>
- Kwan, R. Y. C., Cheung, D. S. K., & Kor, P. P. K. (2018). The use of smartphones for wayfinding by people with mild dementia. *Dementia*, 1471301218785461. Accessed <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1471301218785461>
- Leong, T. W., & Johnston, B. (2016, November). Co-design and robots: a case study of a robot dog for aging people. In *International Conference on Social Robotics* (pp. 702-711). Springer, Cham. Accessed <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/63000/1/Co-Design%20and%20robots.pdf>
- Lewy, H. (2015, August). Wearable devices-from healthy lifestyle to active ageing. In *Engineering in Medicine and Biology Society (EMBC), 2015 37th Annual International Conference of the IEEE* (pp. 7748-7751). IEEE. Accessed <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7320188>
- Lupton, D. (2016). The diverse domains of quantified selves: self-tracking modes and dataveillance. *Economy and Society*, 45(1), 101-122.
- Lupton, D. (2015). Lively data, social fitness and biovalue: The intersections of health self-tracking and social media. Accessed https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2666324
- Lupton, D. (2014). Self-tracking modes: Reflexive self-monitoring and data practices. Accessed https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2483549
- Lupton, D. (2013). Digitized Health Promotion: Personal Responsibility for Health in the Web 2.0 Era. Sydney Health & Society Group Working Paper No. 5. Sydney: Sydney Health & Society Group. Accessed <http://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/2123/9190/1/Working%20paper%20No.%205%20-%20Digitized%20health%20promotion.pdf>
- Luxton, D. D. (2014). Artificial intelligence in psychological practice: Current and future applications and implications. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(5), 332-339.
- Lyall, B., & Robards, B. (2018). Tool, toy and tutor: Subjective experiences of digital self-tracking. *Journal of Sociology*, 54(1), 108-124.
- Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and big data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2), 2053951714541861.
- Majumder, S., Aghayi, E., Noferesti, M., Memarzadeh-Tehran, H., Mondal, T., Pang, Z., & Deen, M. (2017). Smart homes for elderly healthcare—Recent advances and research challenges. *Sensors*, 17(11), 2496.
- Maksimović, M., Vujović, V., & Perišić, B. (2016). Do It Yourself solution of Internet of Things Healthcare System: Measuring body parameters and environmental parameters affecting health. *Journal of Information Systems Engineering & Management*, 1(1), 25-39.
- Mallat, H. K., Yared, R., & Abdulrazak, B. (2015, May). Assistive Technology for Risks Affecting Elderly People in Outdoor Environment. In *ICT4AgeingWell* (pp. 5-16). Accessed https://www.researchgate.net/profile/Rami_Yared/
- Maresova, P., Tomsone, S., Lameski, P., Madureira, J., Mendes, A., Zdravevski, E., Chorbev, I., Trajkovik, V., Ellen, M. & Rodile, K. (2018). Technological Solutions for Older People with Alzheimer's Disease. *Current Alzheimer Research*, 15(10), 975-983.
- Meacham, S., & Phalp, K. (2016). Requirements engineering methods for an Internet of Things application: fall-detection for ambient assisted living. BCS SQM/Inspire Conference. Accessed <https://www.researchgate.net>

- net/publication/30938535
- Milovich, M., & Burlison, D. (2018). Social Media and Older Adults: Understanding Cognitive Training and Social Network. Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences 2018. Accessed <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/10125/50304/1/paper0417.pdf>
- Minocha, S., McNulty, C., & Evans, S. (2015). Imparting digital skills to people aged 55 years and over in the UK. Accessed <http://oro.open.ac.uk/44009/7/DigitalSkills-People-over-55-11Aug2015-FINAL-SUBMITTED-ORO-2Sept2015.pdf>
- Moore, P., Thomas, A., Tadros, G., Xhafa, F., & Barolli, L. (2013). Detection of the onset of agitation in patients with dementia: real-time monitoring and the application of big-data solutions. *International Journal of Space-Based and Situated Computing*, 3(3), 136-154.
- Moosavi, S. R., Rahmani, A. M., Westerlund, T., Yang, G., Liljeberg, P., & Tenhunen, H. (2014, November). Pervasive health monitoring based on internet of things: Two case studies. In *Wireless Mobile Communication and Healthcare (Mobihealth), 2014 EAI 4th International Conference on* (pp. 275-278). IEEE.
- Nguyen, H., Mirza, F., Naeem, M. A., & Baig, M. M. (2018). Falls management framework for supporting an independent lifestyle for older adults: a systematic review. *Aging Clinical and Experimental Research*, 1-12. doi: 10.1007/s40520-018-1026-6
- Nieto-Riveiro, L., Groba, B., Miranda, M. C., Concheiro, P., Pazos, A., Pousada, T., & Pereira, J. (2018). Technologies for participatory medicine and health promotion in the elderly population. *Medicine*, 97(20), 1-7.
- Panicker, N. V., & Kumar, S. (2015, October). Design of a telemonitoring system for detecting falls of the elderly. In *Green Computing and Internet of Things (ICGCIoT), 2015 International Conference on* (pp. 800-803). IEEE. Accessed <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7380572>
- Pantzar, M., & Ruckenstein, M. (2015). The heart of everyday analytics: emotional, material and practical extensions in self-tracking market. *Consumption Markets & Culture*, 18(1), 92-109.
- Paré, G., Leaver, C., & Bourget, C. (2018). Diffusion of the Digital Health Self-Tracking Movement in Canada: Results of a National Survey. *Journal of Medical Internet Research*, 20(5), e177.
- Ray, P. P. (2014, November). Home Health Hub Internet of Things (H3 IoT): An architectural framework for monitoring health of elderly people. In *Science Engineering and Management Research (ICSEMR), 2014 International Conference on* (pp. 1-3). IEEE.
- Rodrigues, N., & Pereira, A. (2018). A User-Centred Well-Being Home for the Elderly. *Applied Sciences*, 8(6), 850-865.
- Rubio Pastor, M. Á., Plaza García, I., & Orive Serrano, V. (2017). Soluciones TIC para Personas Mayores: Preferencias Manifestadas en el Medio Rural Español (ICT Solutions for Elder People: Manifested Preferences in Spanish Rural Areas). *International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences*, 6(2), 137-177.
- Russo, D. (2018). Brief introduction to Domotics, Robotics, and to a their possible evolution. Accessed http://www.dariorusso.org/blog/sites/default/files/field/pdf/Domotics_Robotics_0.pdf
- Schüll, N. D. (2016). Data for life: Wearable technology and the design of self-care. *BioSocieties*, 11(3), 317-333.
- Schulz, R., Wahl, H. W., Matthews, J. T., De Vito Dabbs, A., Beach, S. R., & Czaja, S. J. (2014). Advancing the aging and technology agenda in gerontology. *The Gerontologist*, 55(5), 724-734.
- Selcuk, B., Brink, K. A., Ekerim, M., & Wellman, H. M. (2018). Sequence of theory-of-mind acquisition in Turkish children from diverse social backgrounds. *Infant and Child Development*, e2098.
- Sharma, J., & Kaur, S. (2017, August). Gerontechnology—The study of Alzheimer disease using cloud computing. In *2017 International Conference on Energy, Communication, Data Analytics and Soft Computing (ICECDS)* (pp. 3726-3733). IEEE. Accessed <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8390159>
- Singhal, P., Mandhanya, R., & Verma, S. (2016). Emotional manipulation with the help of emotional recognition - A survey. *International Journal of Engineering Sciences & Research Technology*, 5(10), 160-164.
- Stragier, J., Abeele, M. V., Mechant, P., & De Marez, L. (2016). Understanding persistence in the use of online fitness communities: comparing novice and experienced users. *Computers in Human Behavior*, 64, 34-42.
- Stranks, A. (2017). Ambient Assistive Living (AAL) Technology for Dementia and Aging in Place: An inclusive approach to knowledge acquisition for the design community. Accessed http://openresearch.ocadu.ca/id/eprint/1794/7/Stranks_Anna_2017_MDES_INCD_MRP.pdf
- Talanov, M., & Toshev, A. (2018). Artificial Emotions via Virtual Neuromodulators. Accessed https://www.researchgate.net/profile/Max_Talanov
- Tang, A. Y. C., Azman, F., Ahmad, A., Ismail, S., & Mustapha, A. (2018). A multi-agent precaution-detection-action (PDA) framework for fall detection at geriatric centers. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 10(6S), 2727-2740.
- Thapliyal, H., Nath, R. K., & Mohanty, S. P. (2018). Smart Home Environment for Mild Cognitive Impairment Population: Solutions to Improve Care and Quality of Life. *IEEE Consumer Electronics Magazine*, 7(1), 68-76.

- <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8197479>
- Tiberghien, T., Mokhtari, M., Aloulou, H., & Biswas, J. (2012, November). Semantic reasoning in context-aware assistive environments to support ageing with dementia. In *International Semantic Web Conference* (pp. 212-227). Springer, Berlin, Heidelberg.
- https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-642-35173-0_14.pdf
- Till, C. (2014). Exercise as labour: Quantified self and the transformation of exercise into labour. *Societies*, 4(3), 446-462.
- van Deursen, A. J., & Mossberger, K. (2018). Any Thing for Anyone? A New Digital Divide in Internet-of-Things Skills. *Policy & Internet*, 10(2), 122-140.
- Yu, J., Wang, Z., Xie, L., Xia, Y., & Qiao, X. (2008). Research on Artificial Psychology Based on Multimodal Interactive Service Robot. *The International Journal of Virtual Reality*, 7(2), 33-40.
- Zanwar, P., Heyn, P. C., McGrew, G., & Raji, M. (2018, October). Assistive technology megatrends to support persons with Alzheimer's disease and related dementias age in habitat: challenges for usability, engineering and public policy. In *Proceedings of the Workshop on Human-Habitat for Health (H3): Human-Habitat Multimodal Interaction for Promoting Health and Well-Being in the Internet of Things Era* (p. 1). ACM. Accessed <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=3279971>
- Zhang, C., Lai, C. F., Lai, Y. H., Wu, Z. W., & Chao, H. C. (2017). An inferential real-time falling posture reconstruction for Internet of healthcare things. *Journal of Network and Computer Applications*, 89, 86-95.

Enerji Piyasaları Bağlamında Kamu Politikaları

Public Policies in The Context of Energy Markets

Engin ÖZTORNACI¹

Öz

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirleyicilerinin başında ekonomik üretim güçleri gelmektedir. Üretim için gereken en önemli girdilerden biri ise enerjidir. Enerji kavramı geçmişten günümüze tüm devletler açısından çok boyutlu olarak önem verilen bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sadece ekonomik ve iktisadi olarak değil siyasi ve sosyo-kültürel yansımaları da bulunan kapsamı geniş bir konu olarak kamu politikaları açısından çok değişkenli bir yapıyı ihtiva etmektedir. Dünya’da ve ülkemizde enerji çeşitliliği ve bağlantılı olarak ticaretinde son dönemde yaşanan hızlı bir değişim söz konusudur. Bu değişimi anlamak ve gelecek dönemler açısından muhtemel politika değişimlerine ayak uydurabilmek ülkelerin kalkınmasına doğrudan etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu çalışmada enerji piyasaları ve bunlara bağlı olarak kamu politikaları genel bir çerçevede ele alınmaya çalışılmaktadır. Enerji konusunda genel bir kavramsal çerçevenin ardından dünyada ve özellikle aday ülke pozisyonunda olduğumuz AB içinde enerji politikaları ele alınmaya çalışılmaktadır. Son bölümde ise ülkemizin enerji politikaları hem tarihsel bir bakış açısıyla aktarılmaya çalışılmakta hem de gelecek perspektifleri incelenmeye gayret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji piyasası, kamu politikaları, Avrupa Birliği, Türkiye enerji politikası

Abstract

Economic production power is the main point of the development levels of the countries. One of the most important inputs required for production is energy. The concept of energy comes to the forefront as a multidimensional issue for all states from the past to the present. In this context, it covers a multivariate structure not only economically and financially, but also in terms of public policies as a broad subject with political and socio-cultural reflections. There is a rapid change in energy diversity and related trade in the world and in our country recently. Understanding this change and keeping pace with possible policy changes for future periods has the potential to have a direct impact on the development of countries. In this study, energy markets and related public policies are tried to be discussed in a general framework. Following a general conceptual framework on energy, energy policies are tried to be addressed in the world and especially within the EU where Turkey is a candidate country. In the last section, energy policies of our country are tried to be transferred from a historical point of view, and future perspectives are tried to be examined.

Keywords: Energy market, public policy, European Union, Turkey's energy policy

1. GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirleyicilerinin başında ekonomik üretim güçleri gelmektedir. Üretim için gereken en önemli girdilerden biri ise enerjidir. Enerji kavramı geçmişten günümüze tüm devletler açısından çok boyutlu olarak önem verilen bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sadece ekonomik ve iktisadi olarak değil siyasi ve sosyo-kültürel yansımaları da bulunan kapsamı geniş bir konu olarak kamu politikaları açısından çok değişkenli bir yapıyı ihtiva etmektedir.

Dünya’da ve ülkemizde enerji çeşitliliği ve bağlantılı olarak ticaretinde son dönemde yaşanan hızlı bir değişim söz konusudur. Bu değişimi anlamak ve gelecek dönemler açısından muhtemel politika değişimlerine ayak uydurabilmek ülkelerin kalkınmasına doğrudan etkiler yaratma potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada enerji piyasaları ve bunlara bağlı olarak kamu politikaları genel bir çerçevede ele alınmaya çalışılmaktadır. Enerji konusunda genel bir kavramsal çerçevenin ardından

dünyada ve özellikle aday ülke pozisyonunda olduğumuz AB içinde enerji politikaları ele alınmaya çalışılmaktadır. Son bölümde ise ülkemizin enerji politikaları hem tarihsel bir bakış açısıyla aktarılmaya çalışılmakta hem de gelecek perspektifleri incelenmeye gayret edilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Enerji, bir cismin, konumu, hareketi, taşıdığı elektrik yükü, içinde bulunduğu ortamdan daha yüksek sıcaklığa sahip olması sebebiyle iş yapabilme yeteneği veyahut maddede var olan ve ısı ışık biçiminde ortaya çıkan güç olarak tanımlanmaktadır. (TDK, 2018).

Enerji kaynakları bakımından literatürde konvansiyonel kaynaklar ve alternatif kaynaklar olarak ikili bir tasnifle değerlendirilmektedir.

2.1 Konvansiyonel Kaynaklar

Konvansiyonel enerji kaynakları, fosil yakıtlara dayalı enerji türüdür. 19. Yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Canlıların yıllar içinde yeraltında kimyasal ve fiziksel etkilerle değişime ve

¹ Engin ÖZTORNACI

ORCID ID: 0000-0003-0095-8916

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, Türkiye, engin.oztornaci@deu.edu.tr

Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, engin.oztornaci@deu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 16.08.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 16.10.2019

Makale Atfı Önerisi / Citation (APA):

Öztornaci, E. (2019). Enerji Piyasaları Bağlamında Kamu Politikaları. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 25-37.

dönüşüme uğraması sonucunda fosil yakıtlar oluşmuştur. Konvansiyonel enerji kaynaklarını ortak bir paydada buluşturan en önemli özelliklerinde birisi günümüze kadar üretim miktarlarının isteğe göre kontrol altına tutulabilmesi olmuştur. Enerji kullanımına göz atıldığında yenilenebilir enerji alanına doğru bir yoğunlaşma göze çarpsa da enerji üretimi ve tüketiminde konvansiyonel enerjiler halen liderliğini sürdürmektedir (Yılmaz, 2016).

Esasen kömür, petrol ve doğal gazın yenilenemeyen kaynak olarak adlandırılmalarının sebebi tüketimlerinin oluşma sürelerinden kat be kat fazla oluşudur. Jeolojik olarak bu kaynaklar yeniden oluşabilir ancak yeniden oluşmaları için milyonlarca yıl gerekmektedir. Dolayısıyla bu kaynakların oluşumu ile tüketim arasında bir denge bulunmamaktadır. Böyle bir durum söz konusu kaynakları kavramsal olarak "yenilenemez" yapmaktadır (Oral, 2017).

Tablo 1: Birincil Enerji Talebinin Kaynaklara Dağılımı (MilyonTona Eşdeğer Petrol)

	1990	2010	2015	2020	2030	2035
Kömür	2.231	3.474	3.945	4.082	4.180	4.218
Petrol	3.230	4.113	4.352	4.457	4.578	4.656
D.Gaz	1.668	2.740	2.993	3.266	3.820	4.106
Nükleer	526	719	751	898	1.073	1.138
Hidrolik	184	295	340	388	458	488
Biyokütle	903	1.277	1.408	1.532	1.755	1.881
Diğer	36	112	200	299	554	710
Toplam	8.779	12.730	13.989	14.922	16.417	17.197

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014)

Ülkelerin gelişmesinde, modern yaşam standartlarında ve enerji hammaddeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan kömür, dünya üzerinde geniş bir coğrafyaya yayılmış büyük rezervlere ve geniş tüketim alanlarına sahiptir. Yaklaşık bir trilyon ton olarak tahmin edilen dünya görünür kömür rezervlerinin yaklaşık %45'i (403,199 milyar ton) taşkömürü rezervidir (TTK, 2016). Bu bağlamda kömür, dünyanın enerji talebinin karşılanmasında çevreci tepkilere rağmen halen en önemli kaynaklardan biridir. Küresel enerji talebinde sahip olduğu düzey ve petrol, doğal gaz gibi diğer fosil yakıtlara göre çok daha geniş bir coğrafyada bulunması kömürün tercih edilirliliğini arttırmakta ve yatırıma değer özelliği dolayısıyla dünya enerji sistemi içerisinde önemini korumasına imkân tanımaktadır (Oral, 2017).

Petrol ise her ne kadar IV. yüzyılda Çinliler tarafından ısınma ve aydınlatma amacıyla kullanılsa da bir enerji kaynağı olarak kullanılması 19. yüzyıl ortalarını bulmuştur. Petrolün 1853'te gaz lambaları yoluyla aydınlatmada kullanılmasıyla birlikte talep edilirliliği de artmıştır. 1860'lı yıllarda, petrol üretiminin ilk başladığı dönemlerde, evlerde aydınlatmada bir enerji kaynağı olarak kullanılmaktayken, 1900'lere doğru önce içten yanmalı motorlar (benzinli), 1910 yılında ise içten patlamalı motorlar (dizel) icat edilince petrol çok daha büyük önem kazanmıştır (Doğanay, 2011).

Günümüz küresel enerji talebinde özellikle ulaşım sektöründe petrol stratejik önemini korumaktadır. Bu yüzden her ne kadar ilk defa ticari olarak çıkarımı 1859 (ABD, Pensilvanya, Titusville)

yılında gerçekleşse de petrolün siyasi bir problem haline gelmesi I. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Savaş sonrası küresel ekonomide ekonomik refah ve milli güç sağlamanın yolu daha çok petrol elde etmekle mümkündür. Dolayısıyla petrol, savaş sonu politikaların bölünmez bir parçası olmuş ve bu politikalarla iç içe anılıyordu (Yergin, 2003).

1800'lerin sonlarına doğru doğal gazın boru hatlarıyla taşınmasıyla kullanımı; evlerde, işyerlerinde, sanayide, elektrik üretiminde önemli bir kullanım yoğunluğu oluşturdu. Değerinin anlaşılması ve boru hattı ile sıvılaştırma teknolojilerindeki gelişmeler, bunun yanında 1970'lerdeki petrol krizlerinde önemli bir kaynak olarak görülmesi doğal gazın kullanımını daha da yaygınlaştırmış ve önemli bir fosil yakıt haline getirmiştir. Doğal gaz küresel enerji talebinin yaklaşık %25'ini karşılamaktadır. Çevreci enerji politikalarının ağırlık kazanmasının getirdiği bir avantaj olarak temiz olması ve boru hatlarıyla uzun mesafelere taşınabilmesi siyasi denklemlerin belirleyicisi olabilme potansiyeli sağlamaktadır (Oral, 2017).

Doğal gaz, atmosfer basıncında, -162°C ye kadar soğutulduğunda yoğunlaşarak sıvı faza geçer ve "Sıvı Doğal Gaz" (LNG) olarak adlandırılır. Doğal gazın hacmi, gaz fazından sıvı faza geçerken yaklaşık 600 kat küçülür. Bu sayede yüksek miktardaki doğal gaz, düşük basınçlar altında hacmi 600 kez küçültülerek sıvı halde saklanabilmektedir. Bu durum, doğal gazın boru hatları ile taşınmasının teknik ve ekonomik anlamda mümkün olmadığı yerlere, gemi ve kamyon tankerler ile nakliyesini uygun hale getirmektedir (İPRAGAZ, 2018).

2.2 Alternatif Enerji Kaynakları

Alternatif kaynak yaklaşımı petrol krizleriyle ilintili olduğu için ortak bir kullanım olarak değerlendirilebilir. Çünkü alan yazında yenilenebilir ya da alternatif olarak adlandırılan kaynakların tümü her ne kadar ortaya çıkışları daha önceye dayansa da enerji krizlerinde ve 1980'lerden sonra da çevresel bilincin artmasına bağlı olarak bir çözüm anlamında ön plana çıkmış ve bu yüzden alternatif olarak görülmüşlerdir. Literatür incelendiğinde enerji ihtiyacının karşılanabilmesi için çeşitli kaynakların kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu eğilimin temelinde ekonomik ve çevresel faktörler yatmakla beraber dünya çapında artan nüfusla birlikte gelişen teknolojinin kişi başına gereksinim duyulan enerji miktarını arttırmasının payı olduğu söylenebilir. Temel olarak alternatif enerji kaynakları şu şekilde sıralanabilir.

2.2.1 Hidrolik enerji

Su gücünden faydalanılması M.Ö. döneme kadar gitmektedir. Hızlı akan ya da belli bir mesafeden düşen sudan enerji elde edilmesinin geçmişi M.Ö.85'lere dek uzanmaktadır. Hidroelektrik Santraller (HES) akan suyun yarattığı gücü enerjiye dönüştürür. Bu kuvvet akışın hızı ve düşüşüne göre ortaya çıkar. Kanal ya da borular içine alınan su, türbinlere doğru akar, elektrik üretimi için pervane gibi kolları olan türbinlerin dönmesini sağlar. Türbinler ise jeneratörlere bağlıdır ve bu yolla mekanik enerji elektrik enerjisine dönüşür (ETKB, 2015).

Hidrolik enerji yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretiminde %71'lik kısmı oluşturmaktadır. 2016 itibarıyla hidrolik enerji

küresel elektrik enerjisi talebinin yaklaşık %16'sını karşılamaktadır (WEC, 2016).

2.2.2 Güneş enerjisi

Güneş enerjisi; potansiyeli, kullanım kolaylığı, temizliği, yenilenebilirliği ve çevreci olması gibi nedenler ile diğer yenilenebilir enerji kaynaklarına göre daha kolay bir şekilde yaygınlaşabilme potansiyeline sahiptir. Güneş enerjisi eski çağlardan beri insanlar tarafından kullanılıyor olmasına rağmen modern anlamda bu alandaki ilk gelişmeler 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşmiş ve 1767'de İsviçreli bilim adamı Horace de Saussure dünyanın ilk güneş kolektörünü yapmıştır (DEKTMK, 2009).

Yenilenebilir enerji olarak büyük bir potansiyel taşıyan güneş enerjisine olan ilginin daha da artması için özellikle PV (PhotoVoltaic) enerji sistemlerinin maliyet bakımından uygun bir konuma gelmesi gerekmektedir. Çin'in PV ile ilgili çalışmaları ve ucuza mal etme becerisi güneş enerjisinin geleceğinde önemli bir etkiye sahip olabilecektir. 2011 itibarıyla kurulan en büyük PV santrali Hindistan'da (239 MW40) bulunurken, Çin'de 200 MW büyüklüğünde bir PV santrali bulunmaktadır. Ayrıca 2019'da yine Çin'de bitirilmesi planlanan 2000 MW'lik bir PV santral projesi bulunmaktadır (ETKB, 2015). Ayrıca Çin, 2017 itibarıyla deniz üzerine yerleştirdiği panellerle dünyanın en büyük yüzen güneş enerjisi santralini (40 MW) kurmuştur. Fas'ta ise dünyanın en büyük güneş enerji santrali projesi olan Nur Enerji Projesi'nin ilk aşaması olan Nur 1 bölümü 2016 Şubat ayında açılmıştır. Proje tamamlandığında (Nur 2 ve Nur 3) santral 580 MW güç üretecektir. EIA 2040 projeksiyonlarına göre, güneş enerjisinin yıllık %8,3 büyüme oranıyla yenilenebilir kaynaklar içinde en hızlı büyüyen enerji kaynağı olacağı tahmin edilmektedir ve EIA 2050 projeksiyonuna göre küresel elektrik enerjisi üretiminin %11'i güneş enerjisinden sağlanacaktır (EIA,2016).

2.2.3 Rüzgâr enerjisi

Rüzgâr enerjisi yenilenebilir ve temiz bir güç olmasıyla birlikte kaynağı güneştir. Yer yüzeyinin farklı ısınması, hava sıcaklığının, neminin ve basıncının farklı olmasına neden olmakta, oluşan basınç farkı da hava hareketlerine yol açmaktadır (rüzgâr, yüksek basınçtan alçak basınca doğru eser bu yüzden yüksek, engebesiz nitelikte tepe ve vadiler, dağ sıraları, kıyı şeritleri rüzgâr enerjisi için uygun alanlardır). Dünyaya ulaşan güneş enerjisinin ise yaklaşık %2'si kadarı rüzgâr enerjisine dönüştürülür (Öztürk, 2013).

Rüzgâr enerjisi, güneş enerjisinden farklı olarak mekanik gelişmelere göre şekillenebilmekte ve arz payını arttırabilmektedir. Rüzgâr türbini üretim maliyetleri klasik güç santralleriyle rekabet edebilecek niteliğe ulaşmıştır. ABD, Almanya, Çin, Danimarka gibi ülkeler kurulu rüzgâr gücü ve rüzgâr enerjisi üretim ekipmanları açısından önde gelen ülkelerdir. Bu enerji küresel elektrik talebine yaklaşık olarak %4 katkıda bulunmaktadır. Bazı ülkelerde rüzgâr enerjisi, elektrik arzında yüksek seviyelere ulaşmıştır. Danimarka elektrik talebinin %42'sini, Almanya ise %13'ünü rüzgâr enerjisinden sağlanmaktadır (WEC, 2016).

2.2.4 Jeotermal enerji

Dünyanın kendiliğinden sahip olduğu iç ısısının sonucunda ortaya çıkan enerji türüdür. Yer altında rezervuarlarda birikerek ısınmayla ortaya çıkan kimyasal bileşimli (mineral, gaz, tuz) su ve buhardır. Bu ısının %80 kadarının uranyum, toryum ve bunların türevlerinin radyoaktif bozunmasıyla yaratıldığı, geri kalan %20'sinin de dünyanın ilk oluşumundan kalan ısı olduğu düşünülmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2007).

Jeotermal enerji, BP 2014 verilerine göre küresel enerji talebinin %0,3'ü gibi çok küçük bir oranını karşılamaktadır. Ancak bazı ülkeler için bu oran çok daha yukarıdadır. Kenya %32, İzlanda %30, El Salvador %25, Yeni Zelanda %17 gibi bir oranda enerjisini jeotermal kaynaklardan sağlamaktadır.

2.2.5 Biyoyakıtlar

Biyoyakıtlar, tarımsal ürünler, atık yağlar, bitkisel ve hayvansal atıklar, orman ürünleri ile kentsel ve evsel atıkların çeşitli kimyasal süreçlerden geçtikten sonra elde edilen enerji türüdür. Buna göre biyoyakıtlar katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç enerji türüne sahiptir. Odun, bitkisel ve hayvansal atıklar klasik biyokütle kaynaklarını oluştururken; enerji ormancılığı, orman endüstrisi atıkları, ağaç endüstrisi atıkları, enerji tarımı ürünleri, tarımsal bitkisel atıklar, tarımsal hayvansal atıklar, tarımsal endüstri atıkları, kentsel atıklar ise modern biyokütle kaynaklarını oluşturmaktadır (Öztürk, 2013).

Çevreci ve depolanabilir olması ise bir başka avantajıdır. IEA'ya göre gerekli yatırımların yapılması suretiyle 2050'de ulaşım sektöründe ihtiyaç duyulan yakıtın %27'den fazlasını karşılayabilir. Günümüzde enerji güvenliği ve politikaları doğrultusunda gelinecek nokta, her ülkenin başta öz kaynaklarına dayanmak üzere enerji plan programlarının düzenlemesi ve enerji-çevre ilişkisinin göz ardı edilmemesidir. Bu yüzden alternatif enerji kaynakları içerisinde biyoyakıtlar önemli bir yere sahiptir (Karaosmanoğlu, 2006).

2.2.6 Hidrojen enerjisi

Hidrojen, 21. yüzyılın enerjisi olarak değerlendirilen sentetik bir yakıttır. Hidrojenin tarihsel süresine bakıldığında 16. yüzyılda keşfedilmiş, 18. yüzyılda yanabilme özelliği keşfedilmiştir. Hidrojen yakıt pili ve doğrudan motor yakıtı olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden araçlarda kullanılabilmesinin yanında elektrik üretiminde, sanayide, tarımda, konutlarda, uzay araçlarında da hidrojenden faydalanılmaktadır. İlk hidrojen-oksijen yakıt pili çalışmaları 1838 yılında Sir William Grove tarafından gerçekleştirilmiştir (Aydın, 2014).

Enerji dünyasına bakıldığında endüstri devriminden sonra dünyada ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak birçok dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. Her dalgalanma dönemine bir enerji türü damgasını vurmuştur. Bunlar; kömür, elektrik, petrol ve nükleer enerjidir. 5. ve en yeni halkayı ise hidrojen yakıtı oluşturmaktadır. Konuyla ilgili; ABD, Japonya, Çin, Güney Kore, Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, İzlanda, Kanada, Brezilya gibi ülkelerde önemli çalışmalar yürütülmektedir (Karabulut, 2013).

2.2.7 Deniz ve okyanus enerjisi

Okyanus enerjisi; dalga enerjisi, gel-git (med-cezir) enerjisi ve okyanus ısısı enerjisi olmak üzere üç kısımda değerlendirilmektedir. Yenilenebilir bir kaynak olarak dalga enerjisi, rüzgârın deniz ve okyanus yüzeylerinde ya da yüzey altında yol açtığı hareketler sonucundaki dalga basıncından meydana gelir. Dolayısıyla dalga enerjisinin esas kaynağı rüzgârdır.

Gel-git (med-cezir) ise ay ve güneşin çekim kuvvetinden dolayı deniz ve okyanuslarda görülen alçalma yükselme hareketidir. Gel-git etkisi sebebiyle alçalan ve yükselen suların farkından yararlanılarak türbinlerin çevrilmesiyle elde edilen enerjiye gel-git (med-cezir) enerjisi denilmektedir. İlk büyük çaplı gelgit enerji santrali 1966 yılında Fransa'daki Rance Gelgit Enerji Santralidir. ABD'de ve Rusya'da da gelgit enerji santralleri bulunmaktadır. Çin ise 3,4 MW'lık modüler gelgit enerji akım jeneratörünü 2016 itibariyle devreye almıştır.

Konuyla ilgili diğer enerji türü, okyanusların derin ve sığ suları arasındaki sıcaklık farkından yararlanılarak elde edilen enerji türü olarak "okyanus enerjisi"dir. Okyanuslar güneşten gelen enerjinin büyük bir kısmını (yaklaşık %75'ini) absorbe ettiklerinden ılık yüzey suları ile dipte yer alan soğuk sular arasında sıcaklık farkı ortaya çıkmaktadır. Bir tahmine göre, okyanuslardan gelen güneş enerjisinin yüzde 0,1'inden azı, ABD'nin günlük enerji tüketiminin 20 katından fazlasını sağlayabilir (BBC, 2006). Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrası 22 KW'lık bir tesis bu amaçla Küba'da kurulduysa da maliyeti yüksek olduğu için henüz yaygın bir kullanıma sahip değildir.

2.2.8 Nükleer enerji

Atomların parçalanması (filyon) ya da birleştirilmesi (füzyon) yoluyla elde edilen bir enerji türüdür. Küresel elektrik enerjisi talebinin karşılanmasında %10'luk bir paya sahip olan nükleer enerji ise her ne kadar bazı kazalar sebebiyle sabıkalı bir enerji kaynağı olarak görülse de ilk defa elektrik üretimi için kullanılmaya başlandığı 1954 (Rusya) yılından günümüze kadar küresel arzdaki payını arttırmıştır (WNA,2018).

Dünya Nükleer Derneği (WNA) 2018 verilerine göre şu an dünyada 449 nükleer santral faaliyet halinde iken 58 nükleer santral de inşa sürecindedir.

Tablo 2: Ülkelere Göre Nükleer Enerjiden Elde Edilen Elektrik Enerjisi Oranları

ÜLKE	%	ÜLKE	%
Fransa	76,9	Slovakya	56,8
Macaristan	53,6	Ukrayna	49,4
Belçika	47,5	İsveç	41,5
İsviçre	37,9	Çek Cumhuriyeti	35,8
Finlandiya	34,6	Güney Kore	30,06
İspanya	20,4	ABD	19,5
Rusya	18,6		

Kaynak: (WNA,2018)

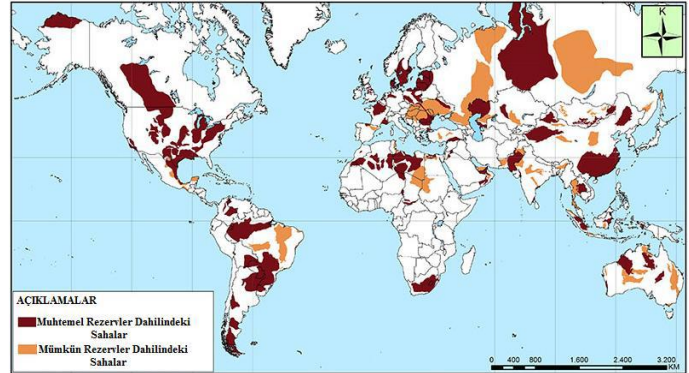
1979'da ABD'de Three Mile Island, 1986'daki Ukrayna'daki Çernobil kazaları her zaman nükleer enerjiyi bir tartışma konusu yapmıştır. Ancak enerji güvenliğinin ortaya çıkardığı sorunlar ve

gelişen teknoloji zaman içerisinde nükleer enerjiyi yeniden popüler hale getirmiştir. Bunun yanında yakın dönemde, 2011 Japonya Tōhoku Depremi sonucu oluşan tsunami Fukuşima Nükleer Santraline zarar vermiş ve santralde radyoaktif sızıntı meydana gelmiştir. Bu olay yeniden nükleer santrallerle ilgili kuşkuları arttırmış Almanya, İsviçre, İtalya gibi ülkeler nükleer politikalarını yeniden değerlendirmeye almışlardır. Bu çerçevede bazı santraller kapatılmıştır (Oral, 2017).

Bir diğer enerji kaynağını ise *kum petrolü, kaya petrolü ve kaya gazı* oluşturmaktadır.

Kaya gazıyla ilgili ilk gelişmeler ABD'de gerçekleşmiştir ve 1950'li yıllara (ilk hidrolik çatlatma yönetimi) hatta 1820'lere (küçük çaplı üretim) kadar uzanmaktadır. Ancak kaya gazının uygun teknolojiyle ticari olarak değerlendirilmesi 1970'li yıllarda olmuştur. ABD'nin yanında Kanada, Avustralya, Çin gibi ülkeler de önemli oranda yatırımlar ve üretimler gerçekleştirmektedirler. BP 2016 verilerine göre 2035'te kaya gazının yıllık %4 büyüme oranıyla üretimi, toplam gaz üretimi içerisinde %24 seviyelerinde olacaktır. Bu oranın ABD'de toplam gaz üretiminin dörtte üçü gibi oldukça yüksek bir seviyede gerçekleşeceği öngörülmektedir (Oral, 2017).

Harita 1. Dünyadaki Kaya Gazı ve Kaya Petrolü Rezervleri

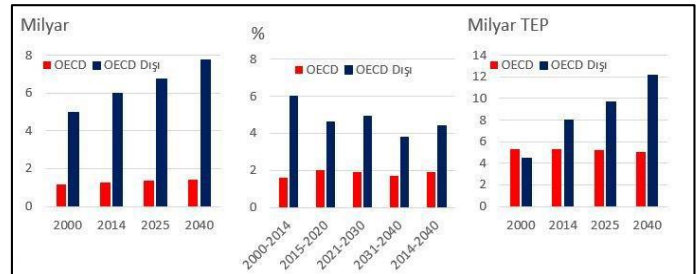

Kaynak : (EIA, 2016)

3. DÜNYA ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Dünya birincil enerji tüketiminin artmasına neden olan temel etkenlerin başında nüfus ve gelir artışı gelmektedir. Nüfus artışının gelişmekte olan sanayi ve kentleşmelere bağlı olarak küresel enerji talep artışına önemli miktarda etki edeceği öngörülmektedir.

Şekil 1: Nüfus, GSYİH Büyüme Oranı ve Birincil Enerji Talebi Projeksiyonları

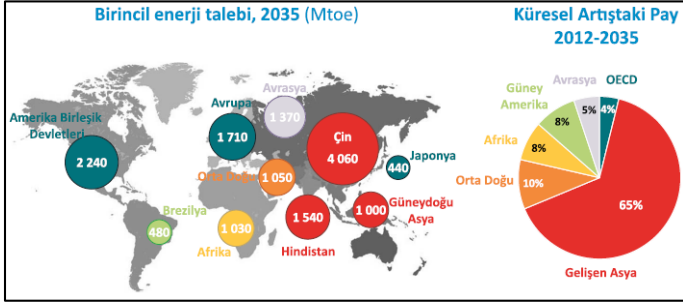
Kaynak: (ETKB, 2017)

OECD dışı ülkelerin oluşturacağı bu etki Şekil 1'de verilen nüfus,

GSYİH büyüme oranı ve birincil enerji talebi projeksiyonlarında görülmektedir (ETKB, 2017).

Yapılan senaryolara göre, 2040 yılına kadar olan dönemde fosil yakıtların paylarının nispeten azalmasına rağmen bu yakıtlar hâkim kaynaklar olmaya devam edecektir. Nükleer enerjinin birincil enerji kaynakları içindeki payının artacağı öngörülmekte, yenilenebilir enerji kaynaklarının 2040 yılındaki payının %16,1 olacağı beklenmektedir. Mevcut politikalar senaryosuna göre küresel elektrik talebinin 2040 yılına kadar yıllık ortalama %2,3 olmak üzere %80 oranında artacağı beklenmektedir.

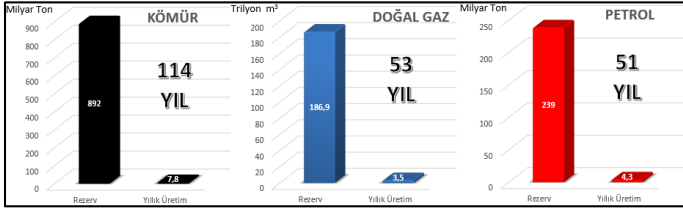
Harita 2. Enerji Talebi Projeksiyonları (2035)

Kaynak: (EIA, 2016)

Fosil yakıt rezervleri hızla azalmakta olup özellikle petrol ve doğal gaz rezervleri kritik seviyelere yaklaşmaktadır. Şekil 2'de dünya kömür, doğal gaz ve petrol rezervlerine ilişkin bilgi verilmiştir (ETKB, 2017).

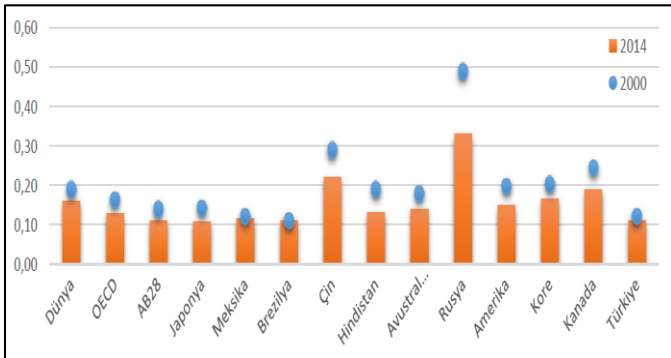
Şekil 2: Türlerine Göre Fosil Yakıt Rezervlerinin Kalan Ömürleri

Kaynak: (ETKB, 2017)

OECD tarafından yapılan çalışmalar enerji talebinin ne yönde değiştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Şekil 3'te 2000 ile 2014 yılları arasında ülkelerin enerji taleplerindeki değişim görülmektedir.

Şekil 3: Ekonomilerin Enerji Yoğunluğunun Değişimi

Kaynak : (OECD , 2015-2016)

Elektrik üretiminde yenilenebilir kaynakların oranı her geçen gün artmaktadır. Bu kaynakların AB bölgesinde kullanımına baktığımızda önemli artışlar dikkat çekmektedir. Eurelectric tarafından yayınlanan verilere göre 2015 yılında AB'de elektriğin

%29'u yenilenebilir enerji kaynaklarından %56'sı ise düşük karbon kaynaklarından üretildi. Elektrik üretimine ilişkin bazı ülkelerin verileri tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Bazı Ülkelerin 2015 Yılı Elektrik Üretim Değerleri

ÜLKE	Miktar (TWh)	Dünya Toplamındaki Payı (%)	SIRA
Çin	5.810,6	24,1%	1
ABD	4.303,0	17,9%	2
Hindistan	1.304,8	5,4%	3
Rusya	1.063,4	4,4%	4
Japonya	1.035,5	4,3%	5
Almanya	647,1	2,7%	6
Kanada	633,3	2,6%	7
Brezilya	579,8	2,4%	8
Fransa	568,8	2,4%	9
Güney Kore	522,3	2,2%	10
Birleşik Krallık	337,7	1,4%	11
Suudi Arabistan	328,1	1,4%	12
Meksika	306,7	1,3%	13
İran	281,9	1,2%	14
İtalya	281,8	1,2%	15
İspanya	278,5	1,2%	16
Türkiye	261,8	1,1%	17
Tayvan	258,0	1,1%	18
Avustralya	253,6	1,1%	19
Güney Afrika	249,7	1,0%	20
Endonezya	234,7	1,0%	21
Mısır	180,6	0,7%	22
TOPLAM DÜNYA	24.097,7	100%	

Kaynak: (ETKB, 2017)

Dünya elektrik üretimi için en yaygın olarak kullanılan kaynağın kömür olduğu ve hemen arkasından yenilenebilir enerji kaynaklarının geldiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Hindistan ve Almanya'da kömür, Rusya'da doğal gaz, Fransa'da nükleer enerji ve Kanada'da yenilenebilir enerji elektrik enerjisi üretiminde en fazla paya sahip olan kaynaklardır.

Tablo 4: Bazı Ülkelerin Kaynak Bazında Elektrik Üretim Oranı

ÜLKE	Kömür	Petrol	Doğal Gaz	Nükleer	Yenilenebilir Enerji	Diğer
Fransa	2,1%	0,3%	2,3%	77,6%	17,5%	0,2%
Almanya	45,4%	0,9%	9,9%	15,5%	28,0%	0,3%
ABD	39,5%	0,9%	26,8%	19,1%	13,6%	0,1%
Kanada	9,9%	1,2%	9,3%	16,4%	62,8%	0,3%
Çin	72,5%	0,2%	2,0%	2,3%	23,0%	0,0%
Hindistan	75,1%	1,8%	4,9%	2,8%	15,5%	0,0%
Rusya	14,9%	1,0%	50,1%	17,0%	17,0%	0,0%
Dünya	40,6%	4,3%	21,6%	10,6%	22,9%	0,1%

Kaynak: (ETKB, 2017)

AB çevre politikası 1970'lerden itibaren oluşmaya başlamış, çeşitli ilkeler ışığında belirlenen çevre politikası çerçevesinde çeşitli çevre eylem programları oluşturulmuş ve programlar çerçevesinde hareket edilerek bilinçli bir çevre politikası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çevre politikasının ilkeleri belirlenmişti (Çokgezen, 2007).

Avrupa'nın enerji politikası sürdürülebilirlik, rekabet yeteneği ve arz güvenliği üçlüsüne dayalı bir enerji politikası olarak anlaşılabilir. Sürdürülebilirlik hedefi, konvansiyonel enerji kaynaklarının sona geldiği ve uzun vadede diğer enerji formlarını sağlayacak fırsatların bulunması gerektiği gerçeğinin zorunluluğuna dayanmaktadır. İkinci olarak, iklim değişikliği olgusu, giderek daha da büyük bir politik mesele haline gelmektedir ve Avrupa politikası çevreyi koruma – ve dolayısıyla sürdürülebilirlik – konusunda savunuculuk taahhüt etmektedir.

Enerji politikası bağlamında tedarik güvenliği Avrupa'da için enerji güvenliğinin nasıl temel bir meselesiye, AB'nin en çok enerji ithal eden konumunda olması ve kendi fosil yakıtlarının giderek daha da azaldığı aynı şekilde temel ve aşikâr bir konudur. Rekabet, AB'nin Lisbon stratejisinde tanımlanan açık bir hedefidir. Enerji tedariki bağlamında bu, iç enerji piyasasının icra ve uygulamasının, özellikle de Avrupa Komisyonu için, adına yaraşır bir biçimde büyük bir endişe olması gerektiği anlamına gelir. Sürdürülebilirlik ve enerji tedarikinin hedefleri, AB kurumları tarafından, kamu politikasının yenilikle yanıt verdiği dış zorluklar olarak görülür. Bu hedefler objektif durumdan; küresel iklim de fosil yakıtların küresel kıtlığından anlaşılır. Aynı bakış açısından bakıldığında rekabet, iç doğanın bir hedefidir; AB'de malların serbest dolaşımı ve iç piyasa konularındaki taahhüdünden kaynaklanmaktadır. Bu hedef, diğerlerinden biraz daha fedakâr görünmektedir. Anlaşmaların koruyucusu olan Avrupa Komisyonu ve reformasyon görmüş enerji yönetimi işleten üye ülkeler bu duruma örnektir(Seitz, 2010).

Avrupa Birliği 2030 yılı için Enerji ve İklim Politikası ve Enerji Arzı Güvenliği stratejileri ortaya koymuştur (AB Bakanlığı, 2017).

Bunun amaçları;

- AB üyesi olmayan ülkelerle müzakerelerde AB'nin kaynakları ve iletişim ağlarının birleştirilmesi,
- Doğu'dan yapılan ithalat için maddi ve siyasi maliyetinin çok yüksek olması durumunda, Avrupa'nın diğer tedarik yollarına yönelebilmesi için enerji kaynağını çeşitlendirmesi,
- AB ülkelerinin ithal enerji bağımlılığını azaltması yönünde destek vermek,
- Küresel ısınma ile mücadelede ve yenilenebilir enerji kullanımında AB'nin dünya çapında lider rolü oynaması,
- 2030 yılına kadar enerji tüketiminin en az %27'ye indirilmesi,
- 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını en az %40'a düşürme hedeflerinin somutlaştırılmasıdır.

Yenilenebilir enerji hususunda da Avrupa ülkelerinin, dünyanın genel durumuna kıyasla daha hassas olduğunu ve bu alanda ciddi projeler ortaya koydukları gözlemlenmektedir. Somut bir örnek olarak, Avrupa Birliği, ulaştırma sektöründe kullanılan yakıtlar konusunda hedef belirlemiştir ve ulaştırmada kullanılan yakıt enerjisinin en az % 0'unun yenilenebilir kaynaklardan sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu % 0'luk payın en az %40'ının ikinci nesil biyoyakıtlardan oluşması gerekmektedir. AB'de aynı zamanda biyoyakıt kullanımı yoluyla elde edilen sera gazı salınımindaki tasarrufun en az %50 olması hedeflenmektedir (Kum, 2009).

AB için yıllar içerisinde enerji politikası iktisadi entegrasyonla paralel ilerlemektedir. AB yıllar içerisinde yürüttüğü politikalarında enerji alanında çeşitli krizlere maruz kalmıştır. Dünya'nın geri kalanı ile yaşadığı 70'li yıllardaki petrol krizleriyle boğuştuğu yıllarda Avrupa Konseyi Eylül 1974'te onayladığı "Yeni Enerji Politikası Stratejisi" programı ile enerji alanında ciddi yatırımlara karar vermiştir. Genel olarak bu alınan kararlara

bakıldığında; Tüketimin makul seviyeye indirilmesi, arz güvenliğinin kuvvetlendirilmesi benimsenmiştir. Enerji üretim ve tüketiminde çevrenin korunması öngören bir politika geliştirildiği gözlemlenmektedir (Yorkan, 2009).

AB enerji politikasının hedefinin üç temelde oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Bu temellere bakıldığında rekabet gücü, enerji arz güvenliği ayrıca çevrenin korunması ana üç amacı oluşturduğu görülmektedir. Bu hedefler doğrultusunda, tüketimde kömürün mevcut durumunu koruyarak, doğalgazın toplam paydaki oranını yükseltmek, nükleer santralleri güvenlik standartlarını korumak, yenilenebilir enerji toplam tüketimdeki oranlarını amaçlanmaktadır. Dünya üzerinde %16'ya ulaşan bir tüketim gerçekleştiren AB'de hem petrol hem de doğal gazda yüksek oranlarda ithalata dayalı bir yapıya sahiptir. AB'nin yerel rezervleri oldukça sınırlıdır. Enerji ihtiyacının yarısını bu şekilde tedarik edilmektedir. Bu oranların düzeyi Petrolde %80,2 doğal gazda %54,5, kömürde ise %38,2 seviyelerindedir. AB enerji güvenliğini, rekabetçiliğini, sürdürülebilir kalkınmayı arttırmak hedefiyle tek bir Avrasya enerji pazarı yapılandırılmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda "Çoklu Boru Hatları Politikası" takip ederek, enerji ithalatında kaynakları çeşitlendirmeyi düşünmektedir. Sonuç olarak günümüzde büyük oranda ithalatını gerçekleştirdiği Rusya ve Kuzey Afrika'nın yanında, AB'nin ilerleyen dönemlerde kaynak ithalatında, Orta Asya ve Kafkaslar ile Orta Doğu bölgelerinin ağırlığını koruyacağı düşünülmektedir.

Avrupa yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2000 yılında gerçekleştirdiği toplantıda Lizbon Stratejisi kabul edilmiştir. Bu seneyi izleyen 2001 yılında gerçekleştirilen Göteborg toplantısı sürdürülebilir kalkınma stratejisi tüm etmenleriyle şekillendirilmiştir. Özellikle Lizbon stratejisi çerçevesinde sürdürülebilir enerjiye yapılacak yatırımlara ağırlık verilmesi konusu şekillendirilmiştir. Öte yandan 2000 yılında oluşturulan Yeşil Kitap'ta sürdürülebilir enerjinin önemi çevre ve iklim sorunlarıyla savaşıma hedefine yer verilmiştir. Yenilenebilir kaynaklarının çevre sorunlarıyla mücadelede anahtar rol oynayacağı üzerinde durulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda vergi indirimi, mali destekler gibi desteklerin uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Bayraç, 2009).

Avrupa yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2000 yılında gerçekleştirdiği toplantıda Lizbon Stratejisi kabul edilmiştir. Bu seneyi izleyen 2001 yılında gerçekleştirilen Göteborg toplantısı sürdürülebilir kalkınma stratejisi tüm etmenleriyle şekillendirilmiştir. Özellikle Lizbon stratejisi çerçevesinde sürdürülebilir enerjiye yapılacak yatırımlara ağırlık verilmesi konusu şekillendirilmiştir. Öte yandan 2000 yılında oluşturulan Yeşil Kitap'ta sürdürülebilir enerjinin önemi çevre ve iklim sorunlarıyla savaşıma hedefine yer verilmiştir. Yenilenebilir kaynaklarının çevre sorunlarıyla mücadelede anahtar rol oynayacağı üzerinde durulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda vergi indirimi, mali destekler gibi desteklerin uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2016).

4. TÜRKİYE'DE ENERJİDE KAMU POLİTİKALARI

Türkiye'nin enerji politikaları, tarihsel süreç açısından planlı dönem önce ve planlı dönem olarak 2 ana başlıkta incelenebilir. Bu başlık altında detaylı açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1 Tanzimat-İzmir İktisat Kongresi Arası Dönemde Maden ve Enerji Sektörü

Genel olarak değerlendirildiğinde Sanayi Devriminden önce esasen Osmanlı Devleti'nin kömür madenine büyük önem verdiği ve üretim aşamalarında kullanmak üzere çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çöküş sürecinin getirdiği siyasi sorunlar, teknik bilgi, mali yapı itibarıyla Avrupa'nın gerisinde kalınması gibi sebepler ile madenlerin işletilmesinde devletin etkisiz kalması politika üretmesini güçleştirmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın başında insan gücüne dayalı dokuma fabrikaları kurulduysa da sonraki dönemde Balta Limanı Anlaşmasının özellikle Sanayi Devriminin bir sonucu olan seri üretim biçiminin ortaya çıkmasından sonra iç piyasada yol açtığı yıkım, önce kömürün, yüzyılın sonuna doğru da petrolün üretimde önemli bir enerji kaynağı haline gelmesi gibi sebepler Osmanlı Devleti'nde söz konusu dönemde doğal kaynakların bir politikayla yönlendirilemediğini göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en büyük sebep teknik ve mali yetersizliklerdir. Çünkü bu sebepler siyasi hareket kabiliyetinde belirleyici olmuştur. Konu genel olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı'nın son dönemlerinde madencilik sektöründe büyük oranda yabancı egemenliğinin olması cumhuriyetin ilanıyla birlikte madencilik alanında da yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. İzmir İktisat Kongresinde ağırlıklı olarak devletin egemenliği çerçevesinde yerli unsurlara vurgu yapılmıştır (Kartalkanat, 1991).

Kongrede hâkim olan görüş madenlerimizin ülkemizin kalkınmasında önemli bir yere sahip olduğu, bu yüzden kötü durumda olanların bir an önce iyileştirilmesi, milli kuruluşlar ile demiryolları ve fabrikaların yerli kömür kullanımının sağlanması ve dış rekabete karşı yerli üretimin korunması gibi enerji talebinin mümkün olduğunca yerli kaynaklardan sağlanması gibi milli menfaatler doğrultusunda kararlar alınmıştır.

Bu dönemde İzmir İktisat Kongresinde öngörülen ülke kalkınması için mümkün olduğunca milli kaynakların yerli şirketlerce değerlendirilmesi anlayışı cumhuriyetin ilk yıllarından 1930'ların başına kadar devam etmiştir (Oral, 2017).

4.2 Planlı Dönem Öncesi Enerji Sektörü

Türkiye'de dönemler itibarıyla enerji talebi; daha çok nüfus artışı ve demir-çelik sektörü dolayısıyla artış göstermiş, enerji sektöründeki yatırımlar ve politikalar da bu doğrultuda oluşturulmaya çalışılmıştır. Planlı dönem öncesindeki süreçte talebin yerli kaynaklarla karşılanması ve madenlerin değerlendirilmesi noktasında yatırımlar yapılmış, kurumlar oluşturulmuştur. Ancak söz konusu planlar, doğrudan doğruya plan hazırlığı ile görevli kuruluşlar tarafından hazırlanmamıştır.

4.2.1 1923-1950 Döneminde Enerji Sektörü

Bu dönemde stratejik bir sektör olarak görülen enerji ve maden yatırımlarının gerçekleştirilmesi rolünü devlet üstlenmiştir. Bu

kapsamda 1926 yılında Petrol Kanunu çıkarılmış, 1933 yılında ise Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri kurumu oluşturulmuştur. Cumhuriyet öncesinde başlayan Türkiye'nin elektrifikasyon sürecinde ekonomik sebeplerin etkisiyle kurulu gücün artırılması noktasında yatırım güçlükleriyle karşılaşmıştır. Büyük ölçüde yabancı yatırımlara bağlı olan elektrik sektörü, 1923 yılında kurulu güç olarak 33 MW'yd. Yıllık elektrik tüketimi ise kişi başına 3 KW/h'dir. Türkiye'nin ilk elektrik santrali, 1902 yılında Tarsus Belediyesi tarafından kurulan küçük çaplı hidrolik santraldir. Bu santralden sonra ise daha büyük çaplı (13,4 MW) gücünde 1914 yılında İstanbul'da devreye alınan Silahtarğa Termik Santralidir. 1948 yılında devreye alınan Çatalağzı Termik Santrali (A) bu dönemde kurulu güçte %20'nin üzerinde artışa olanak tanımıştır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk termik santrali Çatalağzı Termik Santralidir. 1930'lu yıllarda 3 termik santral, 11 hidrolik santral 27 dizel, 4 buhar makinalı ve 3 gaz motorlu olmak üzere toplam 48 elektrik santrali bulunmaktaydı. 1935 yılına gelindiğinde, Etibank, Maden Tetkik ve Arama (MTA), Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ) kurulmuş, daha sonra İller Bankası ve Devlet Su İşleri (DSİ) devreye girmiş elektrikleştirilmiş il merkezi sayısı da 43'e ulaşmıştır (Esenduran, 2010).

4.2.2 1950-1963 Döneminde Enerji Sektörü

Dönemde Türkiye'de şehirleşme süreci, nüfus ve imalat sektöründeki büyümenin etkisiyle enerji talebinde özellikle elektrik enerjisi talebinde artışlar yaşanmış, bu doğrultuda önemli enerji yatırımları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 1950'li yıllarda devlet ve özel sektör eliyle yap işlet usulüyle santraller kurulmuştur. 1953 yılında Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi (DEKTMK) tarafından düzenlenen "Türkiye Birinci İstisari Enerji Kongresi" Türkiye'nin ilk enerji kongresi olmuştur. Bu kongrede Türkiye'nin son 15 yılda enerji alanında önemli mesafeler kat ettiği, ancak arzu edilen seviyede olmadığı ifade edilmiştir. DEKTMK tarafından düzenlenen bu kongrelerin sonuncusu, 2012 yılında 12. Enerji Kongresi olarak gerçekleştirilmiştir (Oral, 2017).

Bu dönemde şehirleşmenin etkisiyle, enerjiyle ilgili özellikle elektrik enerjisiyle ilgili önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Dönem içinde elektrik enerjisi üretimi artış göstermiştir. Artan elektrik ihtiyacı talebinin hidroelektrik potansiyelin değerlendirilmesi noktasında hidroelektrik santrallerin kurulması ve faaliyetlerin kurumsal bir yapı altında yürütülmesi amacıyla DSİ, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi kurumların teşekkülü, politikaların daha merkezi, stratejik ve rasyonel olması açısından önemli adımlar olmuştur. Bu dönemde daha çok elektrik talebinin nihai tüketim açısından kesintisiz sağlanması ile ilgili adımlar atılmıştır (Yılmaz, 2016).

4.3 Kalkınma Planlarında Politika Olarak Enerji Sektörüne Bakış

Türkiye'de ekonomide planlı döneme geçişle birlikte (1963) DPT eliyle kalkınma planları hazırlanmış, bu planlarda çeşitli hedefler belirlenmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin en önemli ulusal strateji belgeleri olan kalkınma planları; ülkenin ekonomik olarak nasıl büyüyeceği, hangi sektörde ne gibi politikalar izlenmesi konusunda yapılması gerekenlerin belirtildiği belgelerdir. Politika hedeflerinin belirlenmesindeki bütüncüllük, bu dönemi planlı dönem öncesi süreçten ayıran en önemli noktadır. Bu anlamda

enerji konusunun planlarda nasıl ele alındığı, nelerin hedeflendiği, nelerin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği üzerinde durulmuştur.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu ekonomik büyümeyi sağlama adına 1963'ten itibaren beş yıllık kalkınma planları oluşturulmaya başlanmıştır. Kalkınma planlarında; 1978, 1984, 1995, 2006 yılları, siyasi ve ekonomik sebeplerle geçiş yılları olarak görülmüş ve söz konusu dönemi kapsamamıştır.

4.3.1 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Türkiye'de ticari olmayan yakıtların (odun, tezek, tarım artıkları), normalin üstünde kullanıldığına vurgu yapılmıştır. Temel hedef olarak ülkenin enerji kaynaklarının en uygun şekilde kullanılması yoluyla enerji üretim maliyetini minimize etmek amaçlanmıştır. Özellikle yerli kaynakların kullanılması yoluyla enerji talebinin karşılanması hedeflenmiştir. Halkın uygun fiyatlarla enerjiye erişimi de önemli bir durum olarak ele alınmıştır. Bunun yanında çevre kirliliğinin en aza indirilmesi için çeşitli önlemlerin alınması da planlanmıştır. Dönem içinde; Kesikköprü Barajı, Almus Barajı, Altınapa Barajı gibi HES yatırımları hizmete alınmıştır. Buna göre Türkiye'nin elektrik enerjisi talebinin karşılanmasında HES'lerin payı artış göstermiştir.

4.3.2 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Enerji konusu, II. Beş Yıllık Kalkınma Planında stratejik bir konu olarak ele alınmıştır.

Türkiye'nin enerji ihtiyacının dar boğazlar yaratılmayacak şekilde karşılanacağı belirtilmiştir. Bu dönemde toplam yatırımların %8'inin enerji sektörüne yapılması planlanmış, bu oran yarım puanlık artış sonucu %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurumsal anlamda 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu kurulmuştur. Artan talebe bağlı olarak 1972 yılında ise İzmir (Aliağa) Petrol Rafinerisi kurulmuştur.

Elektrik enerjisi talebinin karşılanmasında hidrolik kaynaklara ağırlık verileceği belirtilse de enerjide dışa bağımlılığın ne denli sorunlar yaratacağı üzerinde durulmamış, yalnızca ortaya çıkan enerji talebinin karşılanmasıyla ilgili öngörülerde bulunulmuştur.

Siyasi, ekonomik ve diplomatik bakımdan karar süreçlerini içeren enerji sektörü sanayi sektörünün enerji ihtiyacının karşılanması noktasına ele alınmış, ayrı bir alan olarak politik düzeyde ele alınmamıştır. Bu yüzden artan petrol ve elektrik enerjisi talebinin karşılanması çerçevesinde dışa bağımlılık oranları da artmaya başlamıştır. Bu dönemde elektrik enerjisi talebinin karşılanmasıyla ilgili nükleer enerji santralleri kurulması da öngörülmüştür. Ancak hem dönem içinde hem de sonrasında konuyla ilgili başarı sağlanamamıştır.

4.3.3 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bu dönemde enerji sektöründe ekonomik ve sosyal gelişmenin hızla artmasına paralel yurt içi enerji talebinin dar boğaz yaratılmaksızın karşılanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Yurt içi enerji kaynaklarının geliştirilmesine öncelik verilmiş, ancak üretimin talebi karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda tek bir kaynağa bağlı olmaksızın ithalat yoluyla enerji sağlanması

öngörülmüştür. II. Beş Yıllık Planda hedeflenen taşkömürü, linyit, petrol üretim değerleri üçüncü plan döneminde de gerçekleşmemiştir.

Türkiye'nin jeopolitik durumundan dolayı sanayileşmesinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Dördüncü plan verilerine göre, enerji sektörü üçüncü plan döneminde %8,5 toplam yatırım alma hedefine rağmen bu oran %7,4 olarak gerçekleşmiştir.

1987 yılına kadarki sürede elektrik talebinin öz kaynaklardan karşılanması, hidrolik enerji aleyhine bozulan termik/hidrolik dengenin düzeltilmesi, enerjinin devamlılığı, güvenilirliği ve ucuzluğunun sağlanması hedeflenmiştir. Aynı zamanda üçüncü plan döneminde nükleer ve jeotermal kaynaklardan da faydalanılması düşünülmüş ve prototip bir nükleer santral kurulması hedeflenmiştir.

Esasen üçüncü plan dönemi siyasi olarak hem küresel hem de ulusal sorunların yaşandığı bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde "1973 Petrol Krizi" ortaya çıkmış ve petrol fiyatları tavan yapmıştır. Bu etkiyle uluslararası piyasalarda ekonomik istikrar zarar görmüştür. Dönemin enerji alanındaki en önemli yatırımı Keban Barajı olmuştur.

4.3.4 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Bu dönemde ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişiminin dönem koşulları içinde önemli sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmüştür. Nüfus artışı, sanayinin belli merkezlerde toplanması, hızlı kentleşmenin yarattığı sorunlar sosyo-ekonomik problemlere yol açmış ve kent içleriyle birlikte bölgeler arası dengesizlikler oluşmuştur.

4.3.5 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Bu plan döneminde enerji sektörü, stratejik yatırım alanlarından biri olarak görülmüştür. Enerji sektöründe ana politika olarak ekonomik büyüme ve toplumsal gelişmeleri destekleyecek ve yönlendirecek şekilde ülke enerji ihtiyacının zamanında yeterli ve güvenilir olarak karşılanmasına yani enerji güvenliğine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte söz konusu planda, enerji tüketiminde ekonomik olması koşuluyla yerli kaynak kullanımına ve ithal kaynaklı birincil enerjiye öncelik verilmesine, elektrik enerjisi probleminin aşılması için kısa vadede düşük kalorili linyitlere dayalı termik santrallerle uzun vadede hidrolik kaynaklara ağırlık verilmesi düşünülmüştür. Sanayi üretiminde ve halkın elektrik tüketiminde, enerji tasarrufu ve enerji verimliliği ön plana çıkmıştır. Ayrıca bu dönem içerisinde, 1986 yılında Kırıkkale Petrol Rafinerisi kurulmuştur.

Bu dönemde enerji tüketiminin yılda ortalama %7,2 oranında artması beklenmiştir. Enerji açığının kapatılmasında linyitin öncelikle değerlendirilmesi ve büyük bir bölümünün santrallerde kullanılması planlanmıştır. Orta ve uzun vadede hidrolik enerji potansiyelinden maksimum oranda faydalanılması hedeflenmiştir. Aynı durum 2019 ve 2023 enerji hedeflerinde de söz konusudur.

Bu dönem sonunda kurulu güç hedefi aşılmış ve 15,808 MW olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin en büyük elektrik üretimi ve sulama projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bu

dönemde master planının tamamlanmasıyla bölgesel ve ulusal kalkınma sürecine dâhil edilmiştir. Projeye göre bölgede 19 hidroelektrik santral yapılması planlanmıştır. Şu aşamada proje Türkiye'nin hidroelektrik enerji üretimine önemli katkılar sağlamıştır. GAP Bölge İdaresi Kalkınma Başkanlığına göre, 2014 yılı itibarıyla 13 hidroelektrik santrali (HES) tamamlanmış; GAP enerji yatırımlarında %74 oranında fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. Bunun yanında V. plan öncesinde de önemli bir sorun olarak duran elektrik iletiminde yaşanan kayıpların da yeni teknolojiler kullanılması suretiyle plan dönemi içinde minimize edilmesi planlanmıştır.

Artan enerji talebi, nüfus artışı, kentleşme olguları enerji talebini de arttırmakta ve daha fazla enerji arzına ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda V. Plan döneminde enerji güvenliği çerçevesinde ilk defa alternatif enerji kaynakları belirgin olarak planda bahsedilmiş ve kısa sürede devreye alınabilmeleriyle ilgili gerekli girişimlerin destekleneceği açıklanmıştır.

Ülkede enerjiyle ilgili çeşitli kuruluşlar ve üniversiteler tarafından belirli bir plan ve programa bağlı olmadan koordinasyonsuz olarak yürütülen enerji araştırma-geliştirme çalışmalarının belli bir disipline bağlanmasının zorunluluğu ifade edilmiştir. Enerji verimliliği ve tasarrufu da dördüncü planda olduğu gibi beşinci planda da yine önemli bir konu olarak ifade edilmiştir.

Türkiye'nin küreselleşme hareketleriyle birlikte değişen ulus ekonomik sistemlerin yerini ulus üstü ekonomik ilişkilere ve sistemlere bırakması genel olarak 1980 sonrasında, özelde ise V. Kalkınma Planıyla birlikte kendini hissettirmiştir. Dönem sonunda hedeflenen ekonomik değerlere ulaşamamıştır. Enerjide rasyonel çözümler üretilememiş, dışa olan bağımlılık artış göstermeye devam etmiştir.

4.3.6 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu dönemde enerji daha önceki dönemlerde olduğu gibi öngörülen yatırımlardan en fazla payı alması planlanan sektörlerden biri olmuştur. Enerji sektörü toplam yatırımı bu dönemde sonraki plan verilerine göre %5,5 olmuş ve hedeflerin altında kalmıştır. Yatırımlardaki hedefe ulaşamamasının en önemli nedeni özel sektörün beklenen yatırımları gerçekleştirilememesidir.

Bu dönemde Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) konusunda ilk defa görüşmeler yapılmıştır. Türkiye elektrik enerjisi talebinin karşılanması noktasında en önemli yatırımlardan biri olan Atatürk Barajı bu dönemde hizmete alınmıştır.

4.3.7 Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Bu dönemde enerji sektörü yatırımda öncelik verilecek alanlardan biri olarak görülmüştür. Aynı zamanda dönem planında enerji alanında Türk Cumhuriyetleriyle iş birliği projelerine öncelik verilmesi de yer almıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin AT mevzuatına uyumu açısından enerji alanıyla ilgili olarak enerji tasarrufu ve çevreci politikalar konusunda düzenlemelerin yapılması planda yer bulmuştur.

Enerji verimliliği ve enerji tasarrufu sağlama adına sanayide ve toplumsal yaşamda enerji yoğunluk değerlerinin aşağıya çekilmesi amaçlanmıştır. Çünkü yerli kaynaklardan enerji

üretmek miktar ve kalite bakımından düşük seviyede olduğu için yüksek maliyetli bir seviyeye ulaşmıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin yaşadığı 17 Ağustos Depremi (yaklaşık 10 milyar dolar mali kayıp) ve ekonomik kriz (1999'da büyüme oranları -6'lar seviyesine gerilemiş, Kasım 2000 mali krizi ekonomik dengeleri bozmuş, cari açık 115 milyar dolara yükselmiştir) plan hedeflerinin gerçekleşmesini engellemiştir.

4.3.8 Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Plan döneminde enerji konusu, enerji güvenliği çerçevesinde ekonomik ve sosyal boyutta ele alınmıştır. Politik düzlemde ele alınan enerji konusu kalkınmanın temel girdilerinden birisi olarak değerlendirilmiştir.

Nüfus artışı, sanayileşme, teknolojik yenilikler, kentleşme gibi olgular enerji tüketimini sürekli büyütüştür. Bu nedenle petrol ve doğal gaz tüketiminin artışı paralelinde bu kaynaklarda dışa bağımlılık oranları da artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin bağımlılık oranı %62 düzeyindedir.

2001'de çıkarılan "Elektrik Piyasası Kanunu"yla özelleştirmelerle ilgili belirgin bir süreç başlamıştır. Yine bu tarihte Bakanlar Kurulu kararıyla TEAŞ (Türkiye Elektrik Üretim İletim Anonim Şirketi) kaldırılmış bunun yerine üç farklı kuruluş şeklinde TEİAŞ, EÜAŞ ve TETAŞ gibi yeni kamu iktisadi teşekkülleri oluşturulmuştur.

Türkiye'nin kendi enerji güvenliğini sağlaması ve enerjide söz sahibi olabilmesi amacı vardır. Bu çerçevede planda Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı ve Hazar Geçişli Türkmen Doğal Gaz Boru Hattının Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakline ilişkin projeler neticesinde Türkiye'nin enerji nakil hatlarının kesiştiği bir ülke olması hedeflenmiştir.

Bununla birlikte "Doğal Gaz Piyasası Kanunu" ile doğal gazın enerji güvenliği çerçevesinde kaliteli, sürekli ve ekonomik olarak rekabete dayalı esaslar doğrultusunda çevreci şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için doğal gaz piyasasının serbestleştirilmesi yoluyla güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir piyasa yapısı oluşturulması amaçlanmıştır. "Elektrik Piyasası Kanunu" ve "Doğal Gaz Piyasası Kanunu" ile sektörler rekabete açılmış ve aynı yıl (2001 yılında) piyasayı düzenlemek, kontrol etmek amacıyla Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) kurulmuştur. Daha sonra kuruluşun yetki alanı genişletilmiş petrol (2003 Petrol Piyasası Kanunu) ve LPG94 (2005 Sıvılaştırılmış Petrol Gazları Piyasası Kanunu) piyasası da kurumun yetkileri arasına girmiştir. Yine bu dönemde 2005 yılında 5346 sayılı, "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" da kabul edilmiş ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payının kamunun yanında özel sektörün de katılımıyla arttırılması hedeflenmiştir. Bu tarihten sonra beklentiler amacına ulaşmış özellikle rüzgâr ve jeotermal enerji kurulu gücünde ciddi bir artış meydana gelmiştir. 2007 yılında ayrıca 5686 sayılı "Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu" ile Türkiye için önemli bir yenilenebilir kaynak olan jeotermal kaynakların ruhsatlandırılması, araması ve işletilmesiyle ilgili usul ve esasları kapsayan bir düzenleme yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyelini gösteren haritalama çalışmaları da bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

4.3.9 Kalkınma Planı (2007-2013)

Kalkınma Planı diğer kalkınma planlarından farklı olarak *yedi yıllık* olarak hazırlanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bakımdan istikrarlı bir yapıya kavuşmasıyla küresel rekabet gücünün artması ve siyasi gücünün artması stratejik amacı oluşturmuştur. Bu dönemde petrol fiyatlarıyla ilgili olarak artan bağımlılığın da getirdiği bir sonuç olarak risk oluşturduğu üzerinde durulmuştur.

Türkiye, bu dönemde enerji terminalliliği rolünü üstlenebilmesi adına 2012 yılında Trans-Anatolian Gas Pipeline/Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP)'ı imzalamıştır. Bu dönemde enerji güvenliğini sağlama yolunda atılan diğer adımlar ise Türkiye'nin fosil yakıt bağımlılığının yüksek boyutlarda olmasıyla II. Kalkınma Planından beri gerçekleştirilmesi çok önemli görülen nükleer santral projesinin 2010 yılında Rusya ile Mersin Akkuyu'da bir nükleer santral (4800 MW) kurulmasına ilişkin anlaşmayla hayata geçirilmesi planlanmıştır. 2013 yılında ise Sinop'ta bir nükleer santral (4480 MW) kurulmasına ilişkin anlaşma Japonya ile imzalanmıştır. Sinop Nükleer Santrali, Japon-Fransız ortaklığıyla yapılacaktır.

2009 yılında Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile açıklanan "Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesi" ile elektrik dağıtım bölgeleriyle ilgili özelleştirmelere hız verilmiş ve 2009-2010 süreci içerisinde tüm dağıtım bölgelerinin özelleştirme ihale süreçleri tamamlanmıştır. Türkiye'nin ilk defa V. Kalkınma Planında ele aldığı enerji tasarrufu ve enerji verimliliği⁹⁷, enerjinin etkin kullanılması, israfının önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılması amacıyla 2007 yılında "Enerji Verimliliği Kanunu" çerçevesinde kabul edilmiştir.

2012 yılında yayımlanan "Enerji Verimliliği Strateji Belgesi" ile daha önceki hedef ve amaçlar tekrar edilmiş ve 2023 yılına kadar Türkiye'nin enerji yoğunluğunun⁹⁹ en az %20 oranında azaltılması amaçlanmıştır. Çünkü enerji yoğunluğundaki azalmalar talep artışını dengeleyen önemli bir belirleyici olmaktadır.

Türkiye'nin enerji güvenliğinde kaynak çeşitlendirmesine ve ülke çeşitlendirmesine gitmesi ve yenilenebilir kaynakların elektrik üretimindeki paylarının yükseltilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca elektrik arzında nükleer enerjinin devreye alınması fikri bu dönem planında da yer bulmuştur.

4.3.10 Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Kalkınma Planı, 2011 yılında DPT'nin kapatılmasıyla bu kurumun yerine kurulan Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu kalkınma dönemidir. Bu dönemde istikrarlı bir süreç içerisinde sürdürülebilir bir büyümenin önemi üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'nin ise petrole ve doğal gaza olan bağımlılığının sürmekte olduğu özellikle elektrik üretiminde doğal gazın payının yüksek olmasının ve doğal gazda arz çeşitliliği oluşturulamamasının büyük bir risk oluşturduğuna planda yer

verilmiştir. Bu noktada enerji güvenliğinde çeşitliliği arttırma bağlamında, petrol ve doğal gazda kaynak ülkeleri çeşitlendirmeyi sürdürmektedir. Doğal gazın kullanımının bu dönemde hem enerji üretiminde hem sanayide hem de konutlarda kullanımının daha da yaygınlaştığı görülmektedir. 2015 BOTAŞ verilerine göre 77 il merkezine doğal gaz arzı gerçekleştirilmiştir.

Buna göre Türkiye, içinde bulunduğu geçmişten gelen yanlış enerji politikalarının esasen farkındadır. Ancak yeni bir enerji düzeni yerleştirmenin kolay olmadığı da görülmektedir.

Bu planda ilk defa kaya gazıyla ilgili geniş çaplı çalışmaların yapılacağı hedeflenmiştir. Plana göre Türkiye'nin enerji ithalatı, 2018 yılında 74 milyar dolar seviyelerine ulaşacaktır. Buna göre 2014-2018 arasında enerji ithalatı artış oranı yaklaşık %5 düzeyinde gerçekleşecektir. 2015 itibarıyla değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin cari açığının %70 dolayında enerji ithalatından kaynaklandığı görülmektedir. Ancak enerji ithalatı içerisinde enerji ekipmanlarının olduğu da unutulmamalıdır. Yani enerji ithalatı yalnızca fosil yakıtlara karşılık gelen bir şey değil, sektörel durumu ifade eden bir veridir.

Dönemde, hidrolik enerji dışındaki yenilenebilir kaynakların (jeotermal, biyokütle¹⁰⁵, güneş enerjisi) değerlendirilmesi için var olan potansiyelin harekete geçirilmesi planlanmaktadır.

4.4 Ülkemizin Gelecek Perspektifi- Stratejileri

Özellikle küresel rekabet gücünün arttırılmasında ve dünya çapında yeni bir marka yaratabilmede maliyetler büyük önem taşımakta dolayısıyla az maliyetle en kaliteli ürünü ortaya koyabilmek ve tüm sektörler bazında inovatif olabilmek (içerisine patent kazanımlarını da alan yenilikçilik kabiliyeti) en önemli unsuru teşkil etmektedir. Bu anlamda enerji maliyetleri Türkiye için kritik bir role sahiptir (Oral, 2017).

Enerjide dışa bağımlılık, ülkemizi hem kur risklerine hem de enerji fiyatlarında yaşanacak şoklara karşı korumasız kılabilmektedir. Bu durum; kalkınma yolunda olan ülkemiz açısından plan ve programlama sürecinde bazı belirsizliklerin yaşanabilmesi açısından sorun teşkil edebilmektedir (Özen, Şaşmaz ve Bahtiyar, 2015).

Türkiye mevcut boru hatlarının ek olarak yeni projeler üzerinde de durmaktadır. Yakın gelecekte, bu projelerin bitirilmesi ile Türkiye, Doğu-Batı Enerji Koridoru olmasının yanı sıra, Kuzey-Güney Enerji Koridoru olmaya aday ülke olacağı düşünülmektedir. AB ülkelerini enerji krizinden kurtaracak kilit ülke konumuna geleceği de düşünülmektedir. Bu nedenlerden, AB ile kurulacak enerji işbirliği, tam üyelik sürecinde Türkiye'nin önemini daha da arttıracığı düşünülmektedir (BAYRAÇ, 2009).

Türkiye ise, Hazar'ın yanı sıra Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'yu uluslararası pazarlara bağlayan bir tüketici ve geçiş ülkesi olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Türkiye'nin artan enerji talebi ve enerji kaynakları bağlamındaki dışa bağımlılığı, Türkiye'yi Rusya'dan farklılaştırmaktadır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye Dünya'nın 18. Avrupa'nın 7. büyük ekonomisidir fakat saldırgan büyüme politikası enerji alanında dışa bağımlılığı olan Türkiye için cari açık problemini ortaya çıkarmaktadır (YILMAZER, 2016).

Enerji talebinin mümkün olduğunca yerli ve yenilenebilir kaynaklardan karşılanarak ithalata bağımlılığın azaltılması konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve kaynak arama çalışmalarının yoğunlaştırılması politikaların temelini oluşturan genel hassasiyetlerdir. Temel hassasiyetlerin neticesinde oluşturulan stratejik hareket alanlarında, enerji üretim ve tüketiminde kaynakların çeşitlendirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca üretim ve tüketim süreçlerinde enerji verimliliğinin artırılması yönünde gerekenleri yapmak ve gerekli tedbirleri almak Türkiye'nin enerji stratejileri haline geldiği görülmektedir. Sektör verimliliği ve etkinliği hedefleyen enerji sektörünün liberalleştirilmesi çalışmalarını sürdürmek, rekabetçi ve şeffaf bir enerji sektörü oluşumu açısından gerekli iyileştirici tedbirleri almaya devam etmek politika olarak benimsenmekte olumlu sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Karşılıklı bağımlılık bağlamında benimsenmiş olan "enerji koridoru" ve "enerji terminali" rolüyle uyumlu olarak Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik konumundan etkin bir biçimde yararlanarak gelecek enerji politikaları vizyonunu yerli ve yenilenebilir enerji üzerine kurması en büyük ve kritik ithalat kalemi olan enerjiyi mümkün mertebe yerli kaynaklar ile sağlaması, bağımsız bir dış politika yürütmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

4.5 Türkiye'nin Enerji Kaynaklarına Genel Bir Bakış

Bu başlık altında ülkemizin özellikle elektrik üretimi ve petrol kaynaklı tüketimi ele alınacaktır. Bu iki temel unsur hem ülke ekonomisinin temel girdisini oluşturmada hem de ekonominin cari dengesinin sağlanmasına doğrudan etki etmektedir. Bu bağlamda durum tespitinin doğru yapılması doğru politikalar geliştirilerek olumlu sonuçlar elde edilebilmesi açısından da önem arz etmektedir.

4.5.1 Elektrik

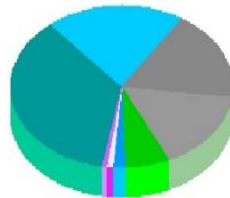
Şekil 4'den anlaşılacağı üzere elektrik üretiminde ülkemiz dış bağımlılığını korumaktadır.

Şekil 4: 2017 yılı elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımı

2017 Yılı Elektrik Üretim Kaynaklarına Dağılımı

01.01.2017 - 19.04.2018 tarihleri arası ülke toplam ihtiyacının karşılanması için gerçekleşen elektrik üretiminin ve ithalatının (ithalat, ihracat farkı) kaynaklara dağılımı aşağıdaki gibidir. Bu veriler günlük gecici bilgilerden derlenmekte olup birim değeri megavatsaat'tır.

Kaynak	Miktar (MVA)	Oran (%)
Doğalgaz	137.508.564	%36,21
Hidrolik	77.412.858	%20,38
İthal Kömür	68.661.762	%18,08
Taş Kömürü ve Linyit	60.345.125	%15,89
Rüzgar	24.177.482	%6,37
Jeotermal	7.423.842	%1,95
Biogaz	2.947.323	%0,78
Diğer Termik	1.930.513	%0,51
İthalat	-633.912	%-0,17

Kaynak: (Türkiye elektrik tüketimi,2019)

Tablo 5 'te ise sadece 1 günlük elektrik üretimimiz kaynaklara göre gösterilmiştir.

Tablo 5: Kaynaklara göre 1 günlük üretimimiz

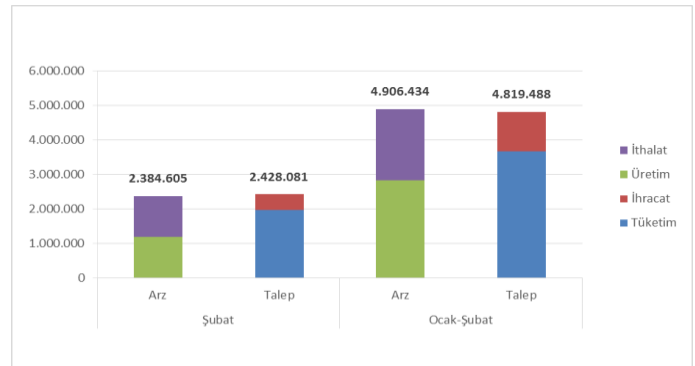
19.04.2018 Perşembe Türkiye Elektrik Üretimi (kWh)				
İthal	Fosil	Doğalgaz	206.970.850	%29,46
Yerli	Yenilenebilir	Hidrolik	169.086.630	%24,07
Yerli	Fosil	Taş Kömürü ve Linyit	128.895.910	%18,35
İthal	Fosil	İthal Kömür	125.328.220	%17,84
Yerli	Yenilenebilir	Rüzgar	21.939.520	%3,12
Yerli	Yenilenebilir	Güneş *	21.338.860	%3,04
Yerli	Yenilenebilir	Jeotermal	18.370.380	%2,61
Yerli	Yenilenebilir	Biogaz	6.585.690	%0,94
İthal	Fosil	Fuel-Oil ve Nafta	4.048.000	%0,58

Kaynak: (Türkiye elektrik tüketimi,2019)

Ülkemiz kalkınma planlarına ve genel stratejisine uygun olarak enerjide dış bağımlılığı azaltmak ve yerli kaynak kullanımının payını artırma çabasıdır.

4.5.2 Petrol

Fosil kaynaklar arasında petrol en önemli enerji kaynağı olarak stratejik öneme sahiptir.

Şekil 5:2018 Yılı Şubat Ayı Sonu İtibariyle Arz-Talep Dengesi (ton)
Kaynak (EPDK, 2018)

Tablo 6: Dönemler Arası İthalatın Karşılaştırılması

Ürün Türü	2017 Şubat		2018 Şubat		Değişim (%)
	Miktar (ton)	Pay (%)	Miktar (ton)	Pay (%)	
Ham Petrol	1.726.254,868	64,47	1.314.029,113	47,85	-23,88
Motorin Türleri	769.564,073	28,74	1.091.923,382	39,77	41,89
Fuel Oil Türleri	79.672,356	2,98	50.070,429	1,82	-37,15
Havacılık Yakıtları	6.369,913	0,24	40.181,261	1,46	530,80
Diğer Ürünler	95.946,068	3,58	249.671,860	9,09	160,22
Toplam	2.677.807,278	100	2.745.876,045	100	2,54

Kaynak (EPDK, 2018)

Özellikle petrol kaynaklarına bu kadar yakın bir coğrafi konumda bulunan Türkiye'nin kaynak çeşitlendirmesi açısından da cari açığını azaltma hedefleri bakımından da petrol kullanımını kritik

bir konudur. Tüketimi kontrol altında tutma ve aynı zamanda arz güvenliği gibi hususlar ön planda değerlendirilmektedir. Şekil 5' te 2018 yılı şubat ayı sonu itibariyle arz-talep dengesi görülebilmektedir. Petrol üretimi kısıtlı olan ülkemizin dönemler itibariyle ithalatının karşılaştırılması Tablo:6' da görülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Enerji politikaları ülkelerin en temel kamu politikalarından birini oluşturmaktadır. Sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda uluslararası ilişkiler bağlamında da önem arz eden ve günümüz dünyasında özellikle çevresel duyarlılıkların gelişmesiyle çok boyutlu ele alınan politikalarlardır. Bu bağlamda enerji arzının güvenliği ve fiyat istikrarındaki bozulmaların ülke ekonomilerine büyük zararlar vereceği açıktır.

Türkiye içinde bulunduğu jeopolitik konum itibariyle hem enerji talep eden sanayileşmiş ülkelere hem de enerji ihraç eden ülkelere komşudur. Bu bakımdan değerlendirildiğinde kalkınma planlarında da yer bulan transfer merkezi olma hedefiyle bu alana yatırımlar yapmaktadır. Ayrıca gerek AB üyelik sürecinin getirdiği uyum şartları gerek se de piyasanın gelişmesiyle enerji alanında oldukça büyük özelleştirmeler yapılmış ve piyasa düzeni kurulmuş durumdadır.

Stratejik alanlardan biri olarak kabul edilen enerji alanında KDV ve Gümrük vergilerinde çeşitli istisna ve muafiyetler sağlanarak başta Enerji tasarrufu olmak üzere teşvik edici düzenlemeler mevzuatımızda yer almaktadır. Ayrıca Enerji alanında yatırım yapacak firmalara çeşitli şartlar altında hibeler verilerek bu alan özendirilmeye çalışılmaktadır.

Kuşkusuz kalkınma planlarında uzun zamandır yer bulan ancak hayata geçirilmesi mümkün olmayan Nükleer santrallerin yapım aşamalarının neredeyse sonuna geliniyor olması, hidroelektrik santrallerinin hızla çoğalması enerji piyasasında ülkemizi önemli bir aktör haline getiren hususlardır.

Özellikle Doğu Akdeniz havzasında bulunan doğal gaz ve petrol rezervlerinin ülkemizin enerji ihtiyacı açısından kritik öneme sahip olduğu değerlendirildiğinde sadece ekonomik değil siyasal ve askeri açılardan da enerjinin bir devlet politikası bütününü içeren bir konu olduğu çok daha net anlaşılmaktadır.

Daha müreffeh ve sağlıklı bir ülkede yaşama hedefiyle ülkemizde kamu politikaların geliştirilmesi süreci devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- AB Bakanlığı. (2017, 07 31). Fası 15 - Enerji. <https://www.ab.gov.tr/80.html> adresinden alındı
- Aydın, L. (2014). Enerji Ekonomisi ve Politikaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bayraç, N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma 10(1). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1).
- Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği çevre politikası ve Türkiye. <http://dspace.marmara.edu.tr>:

<http://dspace.marmara.edu.tr/handle/18832014/732> adresinden alındı

- DEKTMK. (2009). Dünya'da ve Türkiye'de Güneş Enerjisi. Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. Ankara: DEKTMK Yayını.
- Doğanay, H. Ö. (2011). Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya. Pegem Akademi.
- EIA. (2016). Electricity, International Energy Outlook 2016 With Projections to 2040 (within). U.S. Energy Information Administration. Washington D.C., USA.: (EIA) Publication.
- EPDK. (2018). Sektör Raporu. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu.
- Esenduran, M. (2010). Türkiye'de Elektrik Üretim Tarihçesi. <http://www.haberortak.com>: <https://www.haberortak.com/44637-turkiye-8217-de-elektrik-uretiminin-tarihcesi/> adresinden alındı
- ETKB. (2015). Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Ankara: ETKB Yayını.
- ETKB. (2017). Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ankara.
- İpragaz. (2018, 05 11). <http://www.ipragaz.com.tr/Ing.asp> adresinden alındı
- Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2014). Onununcu Kalkınma Planı 2014 - 2018 Enerji Güvenliği ve verimliliği 2023. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Karabulut, Y. (2003). Enerji Kaynakları. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Karaosmanoğlu, F. (2006). Biyoyakıt teknolojisi ve İTÜ araştırmaları. İSTANBUL: İTÜ Matbaası.
- Kartalkanat, A. (1991). Cumhuriyet Döneminde Madencilikimizin Gelişimi ve Türkiye Madencilik Politikası. Jeoloji Mühendisliği Dergisi (38), 51-67.
- Kum, H. (2009). Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler Ve Politikalar. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33, s. 207-223.
- OECD. (2015-2016). Factbook 2015-2016. OECD.
- Oral, M. (2017). Enerji Coğrafyası Perspektifinde Türkiye'Nin Enerji Politikaları. Karabük: Karabük Üniversitesi Sbe Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Özen, A., Şaşmaz, M. Ü., Bahtiyar, E. (2015). Türkiye'de Yeşil Ekonomi Açısından Yenilenebilir Bir Enerji Kaynağı: Rüzgâr Enerjisi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2015(1), 85-93.
- Öztürk, H. H. (2013). Yenilenebilir Enerji Kaynakları. İstanbul: Birsan Yayıncılık.
- Seitz, B. (2010). Desertec. Solarthermische Energie als gemeinsame Energiepolitische Strategie für Europa, Nordafrika und den Nahen Osten? (Y. BOZKURT, Çev.) Yüksek

Lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, Avusturya.

TDK. (2018, 05 09).

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af58c1e507e54.43331930
adresinden alındı

TTK. (2016). Taşkömürü Sektör Raporu. Zonguldak.: TTK Yayını.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2007). Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma. İstanbul: Çantay Kitabevi.

WEC. (2016). World Energy Resources. World Energy Council (WEC). London, United Kingdom: WEC Publication.

WNA. (2018, 05 10). World Nuclear Association. World Nuclear Association (WNA) (2017) "World Nuclear Power Reactors & Uranium Requirements", <http://www.world-nuclear.org/information-library/facts-and-figures/world-nuclear-power-reactors-and-uranium-requireme.aspx>,
Erişim Tarihi: 13.05.2017. adresinden alındı

Yergin, D. T. (2003). Petrol: para ve güç çatışmasının epik öyküsü. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yılmazer, Ö. (2016). Enerji Ekonomi Politikasında Yenilenebilir Enerjinin Değişen Rolü Vve Türkiye Açısından Önemi. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sbe Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yorkan, A. (2009). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. Bilge Strateji Dergisi, 1(1), 25-26.

Türkiye elektrik tüketimi,
<https://www.enerjiatlas.com/elektrik-tuketimi/>

Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı

The Problem of Turkish History Thesis in Academic Literature

Yunus Emre ÖZKUL¹

Öz

Türk tarih tezi, erken Cumhuriyet dönemi tarih çalışmalarında büyük bir dönüşümü ifade etmektedir. 1928'de Atatürk'ün direktifiyle başlayan yeni tarih çalışmaları 1932'de bir neticeye varmış ve Türk tarih tezi ortaya çıkmıştır. Aslında bu dönemde bile akademik çevrelerde birtakım fikir ayrılıklarına yol açan tez, günümüzde daha büyük eleştirilere uğramakta ve farklı değerlendirmelerle anlaşılmaya çalışılmaktadır. Türk tarih tezinin bu tartışmalı konumu, onun tarih disiplininin ötesinde, siyasi anlamlar yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Akademik çevreler tarafından geliştirilen ortak tavır, tezin iç ve dış siyasi endişelerden doğan bir ihtiyacı karşılamak için üretildiğidir. Ancak tezin muhtevası, işlevi, niteliği, katkıları ya da zararları hususunda aynı çevrelerde farklılaşan tutumlar gözlenmektedir. Bu durum doğalmış gibi görünmekle birlikte, siyahla beyaz kadar keskin bir şekilde ayrılan böylesi yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde Türk tarih tezinin nasıl konumlandırılması gerektiğine dair ciddi bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Nesnelliğin asgari düzeye indiği bir saha olarak Türk tarih tezi, yargılamalardan ziyade anlaşılmaya muhtaçtır. Dolayısıyla bu çalışma, Türk tarih tezine yönelik akademik çevrelerde oluşan farklı yaklaşımları bir araya getirerek, tezi anlamaya çalışmayı amaçlamaktadır. Yapılan araştırma sonucunda, akademisyen ve yazarların ayrıştığı sorunlu alanların, tezin ortaya çıkışındaki nedenler, politik-ideolojik karakteri ve tezin bilimselliği üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi, Ulus devlet, Atatürk

Abstract

The Turkish history thesis represents a major transformation in the early Republican history studies. New history studies, which started with the directive of Atatürk in 1928, reached a conclusion in 1932 and the Turkish history thesis emerged. In fact, even during this period, the thesis, which caused some differences in academic circles, is now subject to greater criticism and is being understood with different evaluations. This controversial position of the Turkish history thesis stems from the imposition of political meanings on the part of its history discipline. The common attitude developed by academic circles is that the thesis is produced to meet a need arising from internal and external political concerns. However, different attitudes are observed about the content, function, quality, contributions or damages of the thesis. Although this seems natural, such approaches, which are as sharp as black and white, pose a serious problem about how the Turkish history thesis should be positioned in the historical process. As a field in which objectivity is minimized, the Turkish history thesis needs to be understood rather than judgment. Therefore, this study aims to try to understand the thesis by bringing together different approaches in Turkish academic history. As a result of the research, it was seen that the problematic areas where academics and writers were separated focused on the reasons of the emergence of the thesis, its political-ideological character and the scientificness of the thesis.

Keywords: Turkish Historical Society, Turkish History Congress, Turkish History Thesis, National Press, Atatürk.

¹ Yunus Emre ÖZKUL

ORCID ID: 0000-0002-5915-0770

Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, efemerid33@gmail.com

Tarih Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin Mehmet Adnan Özçelik Anadolu Lisesi, efemerid33@gmail.com

PhD Student, Graduate School of Social Sciences, Mersin University, efemerid33@gmail.com

History Teacher, Ministry of National Education, Mersin Mehmet Adnan Özçelik Anatolian High School, efemerid33@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 05.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted : 06.11.2019

Makale Atfı Önerisi / Citation (APA):

Özkul, Y. E. (2019) Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 38-50.

1. GİRİŞ

Türk tarih tezi, bugün hala sosyal bilimcilerin mutfağındaki temel malzemelerden biri durumundadır. Tezle ilgili dosyanın kapandığı ya da bu konudaki çalışmaların bir neticeye ulaştığı yönünde özellikle üniversite düzeyindeki akademik çevrelerde yer alan yaygın görüşe rağmen², Türk tarih tezinin kendisini doğrudan konu edinen ya da dolaylı bir şekilde konuya temas eden çalışmalar yayımlanmaya devam etmektedir³. Bu ilginin ya da onun disiplinlerarası çalışmaların bir parçası haline gelmesinin temel nedeni, tezin sıradan bir tarih yaklaşımından öte, politik-ideolojik kaygılardan doğmuş olmasıdır. Atatürk döneminde tek parti iktidarı, ülkenin sahip olduğu birtakım politik risklere tarihsel çözümler üretilebileceğini düşünmüş ve bu amaçla 1928'de başlayıp 1932'de tamamlanan yeni tarih çalışmalarını desteklemiştir. Zaten bu süreçte şekillenen Türk tarih tezini hazırlayan ekibin önemli bir bölümü milletvekillerinden oluşmuştur⁴. Tezin politik-ideolojik karakteri, bu konuda oluşan literatüre de yansımıştır. Ortaya konulan yayınlarda ciddi derecede fikir ayrılıkları ya da farklı bakış açıları söz konusu olmuş, bu durum Türk tarih tezini ve 1930'lar Türkiye'sinin politik iklimini anlamayı güçleştirmiştir. Literatürdeki fikir ayrılığı ya da yaklaşım sorununun iki tema etrafında biçimlendiği görülmektedir: Bunlar, tezin bilimselliği ve politik-ideolojik karakteridir. Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkış nedenleri iç ve dış politik dinamiklerde aranmaktadır. Literatürü oluşturan yayınların bir kısmı iç nedenleri oldukça yüzeysel bir şekilde tarif ederken diğer bir kısmı tamamen buraya odaklanmaktadır. Tez üzerindeki bir başka tartışma konusu, onun ırkçı bir yaklaşıma sahip olduğudur. Özellikle ideolojik kimliğiyle ön plana çıkan bazı araştırmacılar buna benzer iddialarla Türk tarih tezi özelinde Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini mahkûm etme yolunu tutmuşlardır.

Literatürün önemli bir bölümü, Türk tarih tezini 1930'larda siyaset-tarih ilişkisinin sorunlu bir ürünü olarak da kabul etmektedir. Yine tezin, Türkiye'deki bilimsel düşünüşün evrimine katkısı ya da zararı üzerindeki tartışmalar da henüz sona ermemiş görünmemektedir. Bu ve buna benzer farklı yaklaşımlar ve tutumlar, çalışmamızda bir arada değerlendirilerek Türk tarih tezine yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Erken Cumhuriyet evresinde oluşturulan Türk Tarih Tezi'ne yönelik olarak ikincil kaynak niteliğindeki literatürde var olan yaklaşım farkını ya da değişik bakış açılarını tespit etmek üzerine odaklanılan bu çalışmada, temel materyal olarak kitaplar, dergiler ve müzakere zabıtları kullanılmıştır. Temel amaç,

² Gerçekten de üniversitelerde böyle bir algı söz konusudur. Hiç de bilimsel olmayan bu yaklaşım, bilimin doğasına uymamakla birlikte, bu durum, 19. yüzyılın hemen başında Avrupa'nın akademik çevrelerinde Isaac Newton'un fizik yasalarını ortaya koyduğu ve artık bunun üzerine bir şey konulamayacağı yönündeki zihinsel hataya benzetilmektedir.

³ Son 10 yıl içerisinde yapılan çalışmalar için bkz. Özkul, Y. E. (2017). Siyaset-tarih ilişkisi bağlamında Atatürk dönemi tarih kongreleri (1932-1937). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin. Bir diğer yüksek lisans tezi için bkz. Khacatryan, S. (2015). Dr. Rıza Nur and his relationship to the Turkish history thesis, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul. Türk Tarih Teziyle ilgili bilimsel makaleler de üretilmeye devam etmektedir. Bkz. Sivrioğlu, U. T. (2015). Aryan teorisi ve Türk tarih tezi. Akademik tarih ve düşünce dergisi. C.2, S.6, ss.1-27. Şimşek, A. (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. Türkiye günlüğü, S.111, ss.85-100. Diğer makale için bkz. Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve

literatürdeki farklı bakış açılarını tespit etmek olduğu için kaynaklar, konuya bakış açılarına göre sınıflandırılmış ve görüş farkı olarak kabul edilebilecek unsurlar ayrıntılı bir şekilde taranmıştır. Çalışmamızın temel kaygısı bir durum tespitine dayanmaktadır. Dolayısıyla niteliksel bir araştırma yöntemi tercih edilmiş ve veri toplama teknikleri sayesinde çalışmamız şekillenmiştir. Verilerin ortaya çıkması ve birikmesi bağlamında Türk Tarih Teziyle alakalı yayınlar tespit edilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler sınıflandırılmış ve doküman analizi yöntemiyle yorumlanarak çalışmamızın teorik çerçevesi oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

3.1 Türk Tarih Tezi Literatürü

Her şeyden evvel Türk Tarih Tezi, üç yayın ve iki kongre ile tamamen şekillenmiştir. Bu yayınların ilki, Türk Tarihi Tetkik Heyeti tarafından kaleme alınan ve 1930 sonunda sadece 100 adet bastırılan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" dir. 606 sayfa ve 11 bölümden oluşan bu eserle birlikte Türk Tarih Tezi ilk defa somut olarak ortaya çıkmıştır. Bu kitapta tez, özetle şu şekilde tarif edilmektedir: "Binlerce yıldır Orta Asya'da yaşayan brakisefal kafa yapısına sahip ve Türkçe konuşan insanlar, kuraklık ve ekonomik nedenlerle Dünya'nın çeşitli yerlerine göç etmiş ve gittikleri yerlerde büyük uygarlıkların kurulmasına öncülük etmiştir". İkinci yayın, 1931 yılında eserin özet bir hali olarak tasarlanan ve 30.000 adet basılarak "Türk Tarihi'nin Ana Hatları Methal Kısmı" adıyla okullara dağıtılan kitaptır. Ancak İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın ifadesine göre Atatürk bu iki eseri beğenmemiştir. Kitapları fazla yüzeysel ve hatalı bulmuştur (Uzunçarşılı, 1939). Bu nedenle Tarih Heyeti, liseler için dört ciltlik bir tarih dizisi yazmayı planlamış, ancak bu süreç esnasında Türk Ocakları'nın kapatılması nedeniyle projeyi, yeni kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (TTTC) devralmıştır. Atatürk'ün başkanlığında 19 Temmuz 1931'de yaptıkları toplantıda Cemiyet'in Başkanı Tefvik Bıyıklıoğlu, liseler için hazırlanan tarih kitaplarının birinci cildini Atatürk'e takdim etmiştir (İğdemir, 1973: 7). TTTC sekreteri Uluğ İğdemir'in belirttiğine göre Atatürk'ün öteki ciltlerinde derhal hazırlanması talimatını vermesiyle birlikte Cemiyet üyeleri arasında hummalı bir çalışma başlayarak hazırlanan taslaklar Atatürk'e gönderilmiştir (İğdemir, 1973: 8). Sonunda liseler için hazırlanan dört ciltlik Tarih dizisinin yazım aşaması tamamlanmış ve basımı yapılarak okullara gönderilmiştir. Fakat bu eser ortaokullar için biraz ağırdır ve bu nedenle ilkökul ve ortaokullar içinde sadeleştirilmiş versiyonları tasarlanmıştır. Türk Tarih Tezi'nin teorik aşaması tamamlandıktan sonra –moda tabirle- lansmanının yapıldığı iki kongre tertip edilmiştir. 1932'de düzenlenen Birinci Türk Tarih

Politik Karakteri, Hacettepe Hukuk Fakültesi dergisi, C.1, S.1, ss.80-109. Başka bir makale Oral, E. ve Aktin, K. (2010). Türk tarih tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, C.3, S.2, ss.463-473. Bu dönemde konuyu etrafıca ele alan bir kitap da yayımlanmıştır. Bkz. Toprak, Z. (2015). Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve antropoloji. (1. Baskı 2012). İstanbul: Doğan Kitap. Türk Tarih Tezine dolaylı şekilde temas eden bir eser için bkz. Bora, T. (2018). Cereyanlar Türkiye'de siyasi ideolojiler. (1. Baskı 2017). İstanbul: İletişim yayınları.

⁴ Türk Tarih Tezi'ni hazırlayan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin üye profili şöyleydi: Afet İnan-Tarih öğretmeni, Reşid Galip milletvekili-doktor, Şevket Aziz Kansu Antropolog, Samih Rifat milletvekili-bürokrat, Hasan Cemil Çambel milletvekili-bürokrat, Şemsettin Günlaltay milletvekili-tarihçi, Yusuf Ziya Özer milletvekili-hukukçu, Sadri Maksudi Arsal milletvekili-hukukçu, Yusuf Akçura milletvekili-tarihçi, Halil Ethem Eldem milletvekili-müze müdürü, Yusuf Hikmet Bayur milletvekili-Cumhurbaşkanlığı genel sekreteri-diplomat, Muzaffer Göker milletvekili-siyaset bilimci.

Kongresi, tezin ulusal kamuoyuna; 1937’de düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi ise Avrupalı akademisyenlere tanıtımını amaçlamıştır. Bu iki kongrenin müzakere zabıtları Türk Tarih Kurumu tarafından basılarak, Türk Tarih Teziyle alakalı ana külliyat bu şekilde oluşturulmuştur.

Türk Tarih Tezi’nin oluşumuna sundukları katkılarla ve kongrelerdeki bildirimleriyle ön plana çıkan isimlerden Afet İnan ve Şemsettin Günaltay’ın Belleten’de yayımlanmış birtakım hatıraları ve kongrelere dair değerlendirmelerini içeren makaleleri de birincil kaynaklar arasında gösterilmelidir. Afet İnan, “Atatürk ve tarih tezi” başlıklı makalesinde oldukça değerli bilgiler vermiş ve Atatürk’ün yeni tarih çalışmalarını başlattığı süreci ve tezin ortaya çıkış nedenlerini anlatmıştır. Şemsettin Günaltay ise “Türk tarih tezi hakkındaki intikatlara mahiyeti ve tezin kat’i zaferi” makalesinde, özellikle birinci kongrede teze yöneltilen eleştirilere cevap vermeye çalışmıştır. Günaltay, aynı zamanda Hasan Reşit Tankut’la birlikte kaleme aldığı 1938 tarihli “Dil ve tarih tezlerimiz üzerine gerekli bazı izahlar” kitabında da Türk Tarih Tezi’nin içeriğine ilişkin bazı açıklamalarda bulunmuştur. Enver Ziya Karal’ın Afet İnan’la birlikte 1946’da yayınladıkları “Atatürk üzerine konferanslar” kitabında Karal’a ait “Atatürk’ün Türk tarih tezi” adıyla bir makalesi bulunmaktadır. Karal, bu makalede tezin ortaya çıkış nedenlerine dair oldukça yararlı bilgiler vermiştir. Burada Türk Tarih Tezi’nin hazırlık sürecinde TTTC Sekreterliği görevini yapan ve sürece bizzat tanıklık eden Uluğ İğdemir’den bahsetmek elbette bir zorunluluktur. İğdemir, 1973’te yayımlanan “Cumhuriyet’in 50. yılında Türk Tarih Kurumu” ve 1976’da basılan “Yılların İçinden” adlı kitaplarında sürece dair tanıklıklarını naklederek önemli bilgiler vermiştir.

Belleten, Türk Tarih Tezi literatürü açısından önemli bir yeri işgal etmektedir. Zira belirli aralıklarla tez, birtakım araştırmacılar tarafından burada yeniden değerlendirilmiştir. Yukarıda bahsedilen Afet İnan’ın ve Şemsettin Günaltay’ın makalelerinden başka, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın 1939 tarihli “Türk tarihi yazılırken Atatürk’ün alaka ve görüşlerine dair hatıralar”, Ekrem Akurgal’ın 1956 tarihli “Tarih ilmi ve Atatürk”, Semavi Eyice’nin 1968 tarihli “Türk tarihinin ana hatları”, Bekir Sıtkı Baykal’ın 1971 tarihli “Atatürk ve tarih” yine Afet İnan’ın aynı tarihli “Türk Tarih Kurumu 40 yaşında” adlı makaleleri Belleten’de yayımlanmıştır.

Türk Tarih Tezi’ne yönelik eleştirel bir bakış açısına sahip literatür de dikkati çekmektedir. İsmail Beşikçi’ye ait olan bu yayınların ilki, diğerlerine nazaran görece eski bir tarihte 1977’de basılan “Türk tarih tezi ‘güneş-dil teorisi’ ve Kürt sorunu” adlı eserdir. Beşikçi bu eserinde, tamamen ideolojik bir tutum sergileyerek Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi özelinde Atatürk dönemi tek parti iktidarını sert bir dille eleştirmiştir. Ettienne Copeaux’nun 1994’te Paris Üniversitesi tarafından kabul edilen doktora tezini de 1998’de Tarih Vakfı Yurt Yayınları, “Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk İslam sentezine” adıyla yayımlamıştır. Copeaux, Türk Tarih Tezi’nin zamanla Türk İslam Sentezine dönüştüğünü iddia etmiş ve bunu tarih ders kitaplarındaki değişim üzerinden açıklamaya

çalışmıştır. Prof. Dr. Büşra Ersanlı’nın iktidar-tarih ilişkisi üzerinden Türk Tarih Tezi’ni yorumlayan ve Türkiye’de resmi tarih tezinin oluşumunu irdelemek adına Atatürk döneminde gerçekleştirilen her iki tarih kongresini mercek altına aldığı “İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmi Tarih Tezi’nin Oluşumu” adlı kitabı da mutlaka burada zikredilmelidir. Türk Tarih Tezi’ne belki de en sert eleştiri Nazan Maksudyan’dan gelmiştir. Maksudyan, ilk baskısı 2005 yılında yapılan “Türklüğü Ölçmek Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin İrkçı Cephesi (1925-1939)” adlı kitabında, Türk Tarih Tezi’nin arka planında ırkçı düşüncelerin yattığı iddiasında bulunmuştur. Eleştirel literatürün son halkası olarak belki Howard Eisenstat’dan bahsetmek yerinde olacaktır. ABD’li bir Türkiye uzmanı olan Eisenstat, 2007’de Toplumsal Tarih dergisinin 165. sayısında çıkan “Erken Dönem Türk Milliyetçiliğinde İrkçı Düşünce” adını taşıyan makalesinde, Türk Tarih Tezi’nin Türkiye’de milliyetçi düşünce üzerindeki etkilerini irdelemiş, bununla birlikte literatüre katkı sunacak bilgiler paylaşmıştır.

Son dönemde Türkiye’de Türk Tarih Tezi hususunda en verimli bilim insanı Prof. Dr. Zafer Toprak’tır. Toprak, Türk Tarih Tezi hakkında pek çok makale kaleme almış ve hatta bu makaleleri derlediği bir de kitap ortaya çıkarmıştır. “Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji” adını taşıyan kitap, kuşkusuz en önemli başvuru eserlerinden biri konumundadır. Suavi Aydın’ın Kebikeç Dergisi’nde yayımlanan makalesi de, alanın en verimli yayınlarından biri konumundadır. Zira Aydın, burada Türk tarih tezine yönelik fikirlerin yer aldığı 1922 basımı Pontus Meselesi adındaki kitap hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş ve literatür açısından ciddi katkılar sunmuştur. Toplumsal Tarih Dergisi’nin 45. sayısında Nadir Özbek tarafından kaleme alınan “Zeki Velidi Togan ve Türk Tarih Tezi” adlı makalede ise, Zeki Velidi Togan’ın tarih görüşü ile tez arasındaki uyumsuzluklar incelenmiştir. Nevzat Köken’in 2002 tarihli “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi” başlığını taşıyan doktora tezi ise Cumhuriyet Dönemi’nin bütünü ele alsın da erken Cumhuriyet dönemi tarihçiliğini incelediği bölüm önem taşımaktadır. Bunların haricinde son on yılda oluşan önemli bir külliyat da bulunmaktadır. Ancak son dönem oluşan yayınlar hakkında daha önce bir açıklama yapıldığı için bu bölümde ayrıca değinilmemiştir⁵.

3.2 Türk Tarih Tezi’nde Politik-İdeolojik Sorunlar

1928-1932 arasında başlayan tarih çalışmalarının siyasi kaygılardan yola çıkılarak oluşturulduğu literatürün tamamı tarafından kabul edilmektedir. Eleştirel literatürün ortaya çıkışına kadar olan Türk Tarih Tezi odaklı çalışmalar, tezin politik-ideolojik karakterini etraflıca analiz etmekten uzak durmuştur. Türk Tarih Tezi, daha çok Atatürk’ün tarih disiplinine verdiği değer üzerinden anlaşılmaya çalışılmış ve tarih yazımının Tanzimat-Meşrutiyet dönemine göre aldığı mesafe üzerinde durulmuştur. Eski ve yeni literatür arasındaki ilk ve belki de en önemli ayrışma tezin ortaya çıkışındaki nedenler üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonra bu ayrışma, tezin üzerinden tarih-siyaset ilişkisinin eleştirisiyle devam etmiştir.

⁵ Bkz. 2 no’lu dipnot

3.2.1 Nedenlere Dair Sorunlar

“Tarih incelemesi nedenlerin incelenmesidir” diyen Carr (Carr, 2013: 145), gayet haklı bir tespitte bulunmuştur. Zira tarih, nedenler olmadan anlamını yitirir ve nedensellikteki eksiklik, insan kişiliğinin toptan parçalanmasına varır (Carr, 2013: 152). Türk tarih tezi üzerine olgu incelemesi yapan bir araştırmacı da ilk olarak nedenler üzerine yoğunlaşmalıdır. Tezin ortaya çıkmasını sağlayan nedenler, elden geldiğince tespit edilmeli ve araştırmacının önceliklerine göre hiyerarşik bir düzene konulmalıdır. Alan üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde, Türk Tarih Tezi’nin ortaya çıkışının beş temel nedene bağlandığı görülmektedir. Bunlar:

1. Batı’daki Türk imajı,
2. Özellikle İtalya, Ermenistan ve Yunanistan’ın Anadolu üzerindeki tarihsel hak iddiaları,
3. Uluslaşma ve ulusal kimlik bilincini kuvvetlendirmek,
4. Ulusun etnik açıdan türdeşliğini bilimsel bir zemine oturtmak,
5. Seküler bir tarih kurgusuna duyulan ihtiyaç, olarak ifade edilmiştir.

Ancak bu nedenlerin hepsi birden hiçbir araştırma tarafından ortaya konmamış, üretilen yayınların tamamı bu nedenler içerisinden kendisine bir seçki yapmıştır. Ancak unutulmamalı ki; bu çalışmanın konusu, yukarıdaki nedenlerin hiyerarşik bir düzene konulması değildir. Dolayısıyla yukarıda yer alan nedenler gelişigüzel sıralanmıştır. Literatürde belirtilen bu nedenleri, sırasıyla irdelemekte fayda vardır.

Bazı yazarlar, Batıdaki Türk imajının, tezin ortaya çıkışındaki en büyük nedenlerden biri olduğunu iddia etmiştir. Bu durum, esasen Afet İnan’ın Atatürk ile olan bir anısından kaynaklanmaktadır. Bu anıya göre; 1928’de okuduğu bir Fransız coğrafya kitabında Türklerden, “Mongoloid” ya da “Sarı İrk”

⁶ Afet İnan, bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: “1928 yılında, Fransızca coğrafya kitaplarının birinde, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci ‘secondaire’ nevi bir insan tipi olduğu yazılı idi. Kendisine gösterdim. Bu böyle midir? Dedim. ‘Hayır, olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış.’ Dediler. Ben tarih okutma vazifem icabı olarak 1929’da çalışmaya başladım. Tarih sahasında çıkışın en yeni kitapları Atatürk getirtili. Bunlarla yeni bir kütüphane kurmuştum. Memlekette tarihle uğraşanları etrafına topladım. Herkesten bir fikir dinliyorduk. Her vekil ve meb’us arkadaşları Atatürk’ün yanından çıkarken yeni bir kitap koluğunda oluyordu. Onların hulasaları toplanıyor, Atatürk kendi okuduğu kitaplarla beraber bu hulasaları tetkik ediyordu. Çalışma uzun ve ekseriya fasılasızdı. ‘Türkler bir aşiret olarak Anadolu’da imparatorluk kuramaz. Bunun başka türlü bir izahı olmak lazımdır. Tarih ilmi bunu meydana çıkarmalıdır’ diyordu. Etiler Anadolu’nun en eski medeniyet kuranlarından biri olduğu için, Onun zihnini en çok meşgul eden bir bahisti. Acaba, Akdenizin kaybolmuş ve yaşamış olan eski medeniyeti ile Türklerin alakası nedir, suali sık sık tetkike vesile veriyordu Dünyanın muhtelif yerlerinde, bilhassa Türkiye’de otokton halk ve medeniyet getiren halk kimlerdir? Türklerin cihan tarihinde ve medeniyet aleminde rolleri nelerdir? Bu sorulara cevap vermek kolay görünmüyordu.” Bkz. İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. Belleten, Ankara: TTK Yayınevi, C.3, S.10, s.244-245.

⁷ Enver Ziya Karal, Batı’daki Türk imajının, tezin ortaya çıkışındaki en önemli etken olduğunu belirtmektedir. Karal, nedenleri genel ve özel nedenler şeklinde tasnif etmiş, her iki nedenler grubunda da söz konusu negatif Türk algısının etkili olduğunu vurgulamıştır. Afet İnan’ın anısını da kullanan Karal, genel nedenler başlığının alt metninde tezin amacını “... memleket içinde ve dışında millî tarihimizin zararına olarak gelişmiş yabancı tarih görüşlerinden kurtulmak ve tarihimizin gerçek karakterini belirtmek” olarak ifade etmektedir. Üç maddeden oluşturduğu özel nedenlerin ilk ikisini de Batı’daki Türk imajına dayandırmıştır. Bkz. Karal, E. Z. (1946). Atatürk’ün Türk tarih tezi. Yay. Haz. Afet İnan ve Enver Ziya Karal. Atatürk hakkındaki konferanslar. Ankara: TTK Yayınları, s.55-57. Bekir Sıtkı Baykal, Afet İnan’ın anısını makalesinde aynen kullanmış ve Batı’daki Türk imajının tezin ortaya çıkışında önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Baykal, B. S. (1971). Atatürk ve tarih. Belleten. Ankara: TTK Yayınevi, C.35, S.140, s.538. Taner Timur, tezin Batı’ya karşı duyulan küçüklük kompleksinden doğduğunu ifade etmektedir. Bkz. Timur, T. (2001). Türk devrimi ve sonrası.

olarak bahsedilmesinden rahatsız olan Afet İnan, konuyu Atatürk’e açmış, Atatürk de, bunun böyle olamayacağını söyleyerek bu konu üzerinde çalışılması talimatını verince, tezin ortaya çıkış serüveni başlamıştır⁶. Afet İnan’ın bu anısını, Türk tarih tezi literatürünü oluşturan pek çok yayın kullanmış ve hatta bazıları bu anıyı, nedenler hiyerarşisinde ilk sıraya oturtmuştur⁷. Zaten tezin ilk şekillendiği metin olan Türk Tarihi’nin Ana Hatları adlı eserin ilk sayfaları “Bu kitap niçin yazıldı?” başlığı altında verilen açıklamalarla başlamış ve burada Batı’daki Türk imajı, tezin ortaya çıkışının nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir⁸. Gerçekten de 19. yüzyılda pek çok müsteşrik, düşünce dünyalarının merkezine Batı uygarlığını yerleştirmiş, buna karşılık diğer kültür ve medeniyetleri ikinci sınıf kabul etmişlerdir. Özellikle Batı ile yakın temas halinde bulunduğu için diğer medeniyetler içerisinden Türkler, müsteşriklerin ayrıca ilgisini çekmiştir. Ernest Renan ve Joseph Halevy gibi isimlerin temsil ettiği bu bakış açısına göre Türkler, ırksal özelliklerinden dolayı güçlü medeniyet kurma kabiliyetinden yoksun kitlelerdir ve Türklerin bu özellikleri, onların Batı uygarlığının bir parçası olma iddiası önündeki en büyük engeldir⁹. Aslında 19. yüzyıl müsteşrikleri, medeniyetin Orta Asya’dan yayıldığı tezine karşı çıkmamışlardır. Ancak onlara göre bu bölgenin otokton (yerli) halkı Brakisefaller değil, Arilerdir. 19. yüzyılda Avrupa’da oldukça yaygın olan Aryan tezlerine göre Ariler, medeniyete öncülük eden kavim olarak diğer tüm ırklardan üstün özelliklere sahip olmuşlardır. Türkler, Arilere komşu olmakla birlikte ne ırkî ne de lisanî hiçbir benzeşim göstermemektedir¹⁰. Sadece bu veriler dikkate alındığında, Türk tarih teziyle ilgili iki önemli sonuç çıkarmak mümkün görünmektedir. Bunlardan birincisi Türk tarih tezinin, Avrupa’daki benzerleri karşısında bir antitez olduğu, ikincisi ise tezin Türklerle özgü değil “zamanın ruhu”na özgü olduğudur. Ancak bu, gerçekten böyle midir? Avrupa’daki Türk algısı, Türk tarih tezinin ortaya çıkışında etkili olmuş mudur? En azından tezi ortaya atanlar, bu nedenin etkisi üzerinde bir hayli durmuşlardır. Gerek Afet İnan, gerekse de TTTC’nin diğer üyeleri

Ankara: İmge Kitabevi, s.174. Yücel Kabapınar, Batıdaki Türk imajını, nedenler içerisinde birinci sıraya koymasa da, Afet İnan’ın bu konudaki anısını doğrudan kullanmıştır. Bkz. Kabapınar, Y. (1992). Başlangıcından günümüze Türk tarih tezi ve lise tarih kitaplarına etkisi. Çağdaş Türkiye tarihi araştırmaları dergisi, C.1, S.2, s.143-144. Türk tarih tezinin nedenlerini sıralarken Batı’daki Türk imajı üzerinde duran isimlerden biri de Suavi Aydın’dır. Bkz. Aydın, S. (1996). Türk tarih tezi ve halkvevleri. Kebikeç, S.3, s.110. Şefik Taylan Akman, makalesinde tezin nedenlerini ortaya koyarken Batı’nın Türklerle karşı dışlayıcı ve küçümseyici yaklaşımına tez aracılığıyla cevap verilmeye çalışıldığından bahsetmiştir. Bkz. Akman, Ş. T. (2011). Türk tarih tezi bağlamında erken Cumhuriyet dönemi resmî tarih yazımının ideolojik ve politik karakteri. Hacettepe hukuk fakültesi dergisi, C.1, S.1., s.83. Ahmet Şimşek de makalesinde Avrupa’daki negatif Türk algısına uzunca sayılabilecek bir yer ayırmıştır. Bkz. Şimşek, A. (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. Türkiye günlüğü, S.111, s.5-6. Afet İnan’ın bu anısını doğrudan kullananlardan biri de Etienne Copeaux’dur. Bkz. Copeaux, E. (2000). Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezeze. İstanbul: Tarih vakfı yurt yayınları, s.36. Prof. Dr. Büşra Ersanlı, kitabında, Afet İnan’ın anısına yer vermekle birlikte, bu anıyı, Batı’daki Türk imajı yerine, millî şuur kuvvetlendirmek için ortaya çıkan misyoner bir tarih anlayışına bağlamaktadır. Bkz. Ersanlı, B. (2015). İktidar ve tarih Türkiye’de ‘resmî tarih’ tezinin oluşumu (1929-1937). İstanbul: İletişim yayınları, s.147.

⁸ “Bu kitap, muayyen bir maksat gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehzaz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması, Türklüğün kendini tanımada, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur.” Bkz. Türk Tarih Heyeti (1930). Türk tarihinin ana hatları. İstanbul: Devlet matbaası, s.1.

⁹ Bu müsteşriklerin Türklerle bakış açısına Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında kısmen yer verilmiştir. Bkz. Türk Tarih Heyeti, a.g.e., s.64-65.

¹⁰ 19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan Aryan tezleri ve bunların Türk tarih tezine nasıl ilham verdiği üzerine yararlı bir kaynak için bkz. Sivrioğlu, U. T. (2015). Aryan teorisi ve Türk tarih tezi. Akademik tarih ve düşünce dergisi. C.2, S.6, ss.1-27.

özellikle Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sundukları tebliğlerde bu nedenin altını kalınca çizme gayreti içinde olmuşlardır¹¹. Dönemin ulusal basınında da benzer şekilde tezin, Avrupa'daki iddialara alternatif olarak üretildiği algısı bulunmaktadır¹². Ancak literatürde bu hususta farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Özellikle Türk tarih tezine eleştirel yaklaşan eserlerde Batı'daki Türk algısının düzeltilme çabası görmezden gelinmiş, tezin ortaya çıkış nedenleri daha çok iç dinamiklerde aranmıştır. Bu yayınlar, tezin desteklenmesi için gerçekleştirilen antropolojik çalışmaları, Türkiye'ye özgü bir uygulamaymış gibi sunma çabası içerisine girmişler, zamanın ruhunu dikkate almamışlardır.

Türk tarih tezinin ortaya atılmasında etkili olan dış nedenlerden diğeri de, Batı'da, Anadolu'daki Türk varlığının meşruluğu üzerinde dile getirilen yorumlardır. Ermenilerin, Yunanların ve hatta İtalyanların Anadolu'daki geçmişlerinin Türklerden daha eski olduğu retoriği, 20. yüzyılın başlamasıyla birlikte Avrupa'da yüksek sesle ifade edilmeye başlamıştır. Yani Batı'nın tarih tezleri sadece Türkleri aşağılamakla kalmamış, onların Anadolu'daki varlıklarının meşruiyetini de tehdit etmiştir (Copeaux, 2000: 15)¹³. Ancak ilginç bir şekilde Türk tarih tezini ortaya çıkaran isimlerin hiçbiri Türklerin Anadolu'daki varlıklarının meşruluğu probleminde açık bir gönderme yapmamıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları dahil, tezin şekillenmesini sağlayan yayınlarda da böyle bir nedenden bahsedilmemiştir. Buna rağmen Afet İnan'ın Atatürk'e dair olan anısı, bu hususta yine küçük ipuçları vermektedir. İnan, anısında Atatürk'ü kastederek şu ifadelerde bulunmuştur:

Etiler Anadolu'nun en eski medeniyet kuranlarından biri olduğu için, Onun zihnini en çok meşgul eden bir bahisti. Acaba, Akdenizin kaybolmuş ve yaşamış olan eski medeniyeti ile Türklerin alakası nedir, suali sık sık tetkike vesile veriyordu Dünyanın muhtelif yerlerinde, bilhassa Türkiyede otokton halk ve medeniyet getiren halk kimlerdir? Türklerin cihan tarihinde ve medeniyet aleminde rolleri nelerdir?

Bu sorulara cevap vermek kolay görünmüyordu (İnan, 1939).

Anadolu'daki Türk varlığının eskiliği meselesi daha çok Birinci Türk Tarih Kongresi'nde gündeme getirilmiştir. Burada tebliğ sunan isimlerin bazıları ısrarla bu noktaya vurgu yapma gereği hissetmiştir. Afet İnan, buradaki tebliğinde; "bir de şunu iyi bilmek lazımdır ki, kadim Etilerimiz, atalarımız, bugünkü

¹¹ Dr. Reşit Galip, kongredeki tebliğinde, 19. yüzyılda Avrupalı antropologların yaptığı çalışmalara yer vermiş ve bunların neredeyse istisnasız bir şekilde Türkleri "sarı ırk" ya da "mongoloid" olarak gösterdiklerini belirtmiştir. Bkz. Dr. Reşit Galip (1932). Türk ırk ve medeniyet tarihine umumî bir bakış. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, s.102-103. Şemsettin Günaltay, tebliğinde Türklerin İslam Uygarlığının hamisi; kültür ve irfanının baş aktörü olduğuna vurgu yaparak, bu konuda da Avrupalıların tarafsızlığını kaybettiğini ve bu payeye daha çok Araplara ve İranlılara verdiğinden yakınmıştır. Bkz. Günaltay, Ş. (1932). İslam medeniyetinde Türklerin mevki. a.g.e., s.289. Yusuf Akçura ise aynı kongrede verdiği tebliğin son bölümünde, Avrupa'da ortaya çıkan tarih tezleri karşısında yeni bir alternatif ürettiklerinden bahsetmiştir. Bkz. Akçura, Y. (1932). Tarih yazmak ve tarih okutmak usullerine dair. a.g.e., s.607.

¹² Cumhuriyet Gazetesi'nden Ali Süreyya, Birinci Türk Tarih Kongresi'ni değerlendirdiği köşe yazısında şu ifadelerde bulunmuştur: "Bununla Türk ırkının tarihten evvelki devirlerde bütün diğer ırklara on binlerce sene takaddüm ederek medeniyet kurmaya başladığı ve bu medeniyeti oradan dünyanın her tarafına götürdüğüü ispat edilerek yeni bir ırk nazariyesi ortaya atılmış oluyor. Eski ve yeni ırk nazariyeleri arasında hiç şüphesiz Türk nazariyesi diye yer alacak olan bu nazariyeye göre insanların derilerinin rengine veya lisanelarına göre tefriki ilmen hatalıdır. Medeniyet ancak antropolojik ve kranyolojik evsafı diğerlerinden bariz

yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır ... Bu mukaddes yurdun öz varisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz harisi, o büyük, yüksek, asil Türk kavminin bugünkü genç ve dinç çocuklarıdır; biziz! (İnan, 1932)" ifadesinde bulunmuş, Dr. Reşit Galip ise bildirisinde; "Anadolu'da şimdiye kadar bulunan en eski kafatasları sarı ve faik bir surette ırkımızın silinmez damgasını taşımaktadırlar. (Dr. Reşit Galip, 1932)" diyerek Türklerin Anadolu'nun yerel halkı olduğunu vurgulamışlardır.

Türk tarih tezinin ortaya çıkış nedenlerinden biri olarak, Türklerin Anadolu'daki varlığının meşruiyetini ispatlama çabası, literatürde ortak bir nedene dönüşmemiştir. Bu hususta en güçlü vurguyu yapan isimler Enver Ziya Karal, Ekrem Akurgal ve Suavi Aydın olmuştur. Karal'a göre Anadolu'da tarihsel meşruiyet adına hak iddia eden iki devlet Yunanistan ve İtalya'dır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtalyanlar ve İngiliz desteğini alan Yunanlar, Anadolu işgallerinin meşruiyetini sağlamak adına böylesi tarihsel iddialarda bulunmuştur. Hatta Doğu Anadolu'da da bir Ermeni ve Kürt devleti kurmak için benzer tarihi iddialar ortaya atılmıştır. Karal, Sevr Antlaşması'nın bu yanlış tarihsel zemin üzerinden imzalandığını belirtmiştir. Ekrem Akurgal da Enver Ziya Karal gibi benzer ifadelerde bulunmuştur. Ancak O, Yunanlardan farklı olarak İtalyanların milli mücadele döneminde değil, faşizmin iktidarının ardından batı Anadolu kıyıları için benzer tarihsel iddialar dile getirdiklerinden bahsetmiştir (Akurgal, 1956). Dolayısıyla Karal ve Akurgal, Türk tarih tezinin ortaya çıkışında, Türklerin Anadolu'daki varlıklarının eskiliğini ispatlama çabasını en önemli nedenlerden biri kabul etmektedir. Benzer şekilde Suavi Aydın'ın da aynı nedeni ön plana çıkardığı görülmektedir. Ancak Aydın, Türklerin Anadolu'daki varlıklarının eskiliği yönündeki çalışmaları Türk tarih tezinden daha önceki bir tarihe, 1922'ye götürmektedir. Zira bu tarihte Matbuat Müdüriyeti-i Umumi tarafından bastırılan Pontus Meselesi adındaki kitap, Yunanların ve Ermenilerin Anadolu üzerindeki tarihsel meşruiyet tezlerine cevap niteliği taşımakta ve Türklerin Hititlerle akraba olduğunu iddia ederek tarihsel kıdem açısından Türklerin eskiliğini savunmaktadır¹⁴. Suavi Aydın'ın ifadesine göre; kitap, daha da ileri giderek Irak ve Filistin bölgelerinde kurulan İlkçağ medeniyetlerini de Turanî kabul etmektedir (Aydın, 1996). O halde bu durum, Türk tarih tezi literatürü açısından yepyeni bir başlangıç ifade etmektedir. Zira, literatürün neredeyse tamamı tezin doğuşunu 1928 yılına tarihlenmektedir. Ancak görülüyor ki, 1922'de basılan Pontus

bir surette ayrılan ve kökü Orta Asya'da olan Brakisefal insanıyetinin, Alplı adam denilen tipin eseridir. Bu tipi Arı veya Turanî ve saire şeklinde parçalara ayıran nazariyeler tamamen hayalidir. Her eski medeniyetin eserleri yanında kafaları ve kemikleri bulunan bu insanların müşterek menşei Orta Asya olduğuna, yani bu muhtelif medeniyetler zincirinin ucu Türk ana yurduna bağlandığına göre medeniyet yaratan bu ırkın hakiki adı da "Türk" tür." Bkz. Süreyya, A. (1932, Temmuz 15). Kongreden sonra, Cumhuriyet Gazetesi, ss.3. Yunus Nadi de kongreyi değerlendirdiği yazısında, Avrupa'daki yaklaşımlara gönderme bulunmuştur. "Tarihin Gazi rehberliğiyle başlamış yeni tetkiklerinde beşeriyetin beşiği Altay yaylalarına konulmuştur. Hiçte indî (keyfi) olmayan bu iddia bitaraf âlimlerin müsbet tetkikleriyle de müeyyettir (onaylanmıştır). Bilakis şimdiye kadar medeniyetin, medenî kabiliyetin Avrupa'dan Asya'ya götürülmüş olması yolunda ileri sürülegelen iddiadiri ki daha ziyade indî bir gayretle farazî bir mahiyet arz etmektedir. Bkz. Nadi, Y. (1932, Temmuz 04). Tarih kongresi: Asya-Avrupa, Cumhuriyet Gazetesi, ss.1.

¹³ Atatürk, Nutuk adlı eserinde bu yöndeki Ermeni iddialarına yüzeysel de olsa değinmiştir. Bkz. Atatürk, M. K. (1969). Nutuk. (9. Baskı) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.1, s.5.

¹⁴ Aslında Suavi Aydın'ın da belirttiği gibi bu kitaptan ilk bahseden Mete Tunçay'dır. Ancak Tunçay, kitaba yüzeysel bir şekilde değinmiştir. Bkz. Tunçay, M. (1981). Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetiminin kurulması (1923-1931). Ankara: Yurt yayınları, s.300.

Meselesi adlı kitap, tezin bir çeşit özeti şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Batı'daki negatif Türk algısı ve Türklerin Anadolu'daki varlığına tarihsel meşruiyet arama ihtiyacı. Bu iki unsur, literatürde, Türk tarih tezinin ortaya çıkışının dış kaynaklı nedenleri arasında gösterilmektedir. Bundan sonra üzerinde duracağımız nedenler ise iç nedenler olarak sınıflandırılmaktadır. Literatürün, eleştirel bölümünü oluşturan yayınlar, -Copeaux haricinde- dış kaynaklı nedenler üzerinde durmamış, tamamen iç nedenler üzerine odaklanmışlardır. Bu iç nedenlerin ilki, genel anlamda uluslaşma ve ulusal kimlik bilincinin ön plana çıkarılması olarak ifade edilmektedir. Şu bir gerçek ki, literatürün tamamı bu neden üzerinde güçlü bir uzlaşma halindedir. Ulus devletin inşası sürecinde eski Osmanlı toplumunun yüklediği farklı kimliklenmelerden sıyrılmak, Türk adının ön plana çıkarılması ve geçmişte negatif anlamlara sahip Türk'e romantik bir tarihsel zemin oluşturmak, ulusal kimlik bilincinin kuvvetlendirilmesinin temel amaç ve yöntemlerini oluşturmuştur. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının giriş bölümünde de tezin ortaya çıkışındaki temel neden, bu duruma bağlanmıştır¹⁵.

Türk tarih tezinin ortaya çıkışında iç neden olarak sunulan diğer bir etken ise ulusal kimlik bilinciyle bağlantılı olarak ulusun türdeşliğinin bilimsel yöntemlerle kanıtlanma çabasıdır. Ancak bu, oldukça muğlak bir nedendir. Zira, tezi oluşturan ana külliyyatın hiçbirinde böyle bir etkenden bahsedilmemektedir. Literatürde bu argümanı doğrudan bir neden olarak kabul eden tek isim, Howard Eissenstat'tır (Eissenstat, 2007). Eissenstat makalesinde, "bu tartışma bakımından en önemlisi de, yeni Cumhuriyet'in bütün vatandaşlarının (en azından Müslüman vatandaşların) –asırlar veya binyıllar içinde dillerini yitirmiş olabilecekleri argümanı- orijin ve ırksal olarak kendi özlerinden geldiğini, yani Türk olduklarını söylemeyi amaçlıyordu (Eissenstat, 2007)" diyerek Türk tarih tezinin en önemli amacının, ulusun türdeşliğine yönelik yeni bir dilin oluşturulmasını göstermiştir. Türk tarih tezine eleştirel yaklaşan literatürde bu argüman, bir neden olarak sunulmasa da, tezle birlikte böyle bir retorik geliştiği inkar edilmektedir¹⁶. Ancak, ulusun türdeşliğini bilimsel yöntemlerle kanıtlama çabası, gerçekten de Türk tarih tezinin ortaya çıkış nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir mi? Bir başka ifadeyle,

¹⁵ Kitabın giriş bölümünde şu ifadeler yer almaktadır: "Bu kitapla istihdaf olunan (amaçlanan) asıl gaye, bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdad eden (geri alan) ve bu suurla yaşayan milliyetimiz için zararlı olan bu hataların tashihine (düzeltmesine) çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve secyesinin (karakterinin) esrarını meydana çıkarmak, Türk'ün hususiyet ve kuvvetini kendine göstermek, ve milli inkişafımızın derin irki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz: Bu tecrübe ile muhtaç olduğumuz o büyük milli tarihi yazdığımızı iddia etmiyoruz, yalnız bu hususta çalışacaklara umumi bir istikamet ve hedef gösteriyoruz." Bkz. Türk Tarih Heyeti, a.g.e., s.1.

¹⁶ Maksudyan, bu argümana yönelik olarak; "Türk Tarih Kongresi'nde güçlü olan ikinci iddiaya göreyle Anadolu'daki tüm halklar aslında Türk'tür, fakat din ve dil gibi farklar yüzünden, bu gruplar yanlığı içinde kendilerinin Türk olduklarını unutmışlardır ... 'Herkes Türk!' gibi bir iddiayı da beraberinde getiren bu tür tezler, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sıkça dile getirilmiştir." ifadelerinde bulunmaktadır. Bkz. Maksudyan, N. (2005). Bilimkurgusal antropoloji ve Türk milliyetçiliğinin irkçi cephesi (1925-1939). İstanbul: Metis yayınları, s.159-160. İsmail Beşikçi ise, Türk tarih teziyle son şeklini alan resmi ideolojinin "dünyada, Ortadoğu'da, dolayısıyla Anadolu'da, 'Kürt' isimli bir milletin yaşamadığını, 'Kürt' olarak bilinen kişi ve grupların, aslında 'Türk' olduklarını" savduğunu belirtmektedir. Bkz. Beşikçi, İ. (2013). Türk tarih tezi 'güneş-dil teorisi' ve Kürt sorunu. İstanbul: İsmail Beşikçi

tezin oluşumuna katkı sunan isimler, bilinçli olarak böyle bir amaç gütmüşler midir? Her şeyden evvel ulusun türdeşliği retorisi Türk tarih teziyle ortaya çıkmış bir argüman değildir. Tüm Anadolu halklarının Türk olduğu iddiası, daha önce Şemsettin Sami tarafından dile getirilmiştir¹⁷. Benzer retorik, Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından da kullanılmıştır¹⁸. Buradan hareketle, belki en fazla, zikredilen retorik Türk tarih teziyle bilimsel bir zemine oturtulma niyeti olduğu iddia edilebilir. Bu, hafife alınmaması gereken güçlü bir yorumdur. Zira tezin ortaya çıkışından önceki gelişmeler, bu yorumu desteklemektedir. Aslında başlangıçta Cumhuriyet'in kurucu kadroları, Fransız tipi bir milliyetçilik anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış Zafer Toprak'ın belirttiği gibi; coğrafya ağırlıklıdır ve fitri öğelerden uzaktır. Gönül bağı, bu tür bir milliyetçilik için yeterli görülmüş ve günümüzde 'anayasal vatandaşlık' diye nitelenebilecek bir yapıyı simgelemiştir (Toprak, 2015: 419). 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde "Türkiye'de din ve ırk ayırdedilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese 'Türk' denir." ifadesi, söz konusu yaklaşımın tam olarak karşılığı olmuştur. Ancak 1925'te siyasi iktidarın bu yaklaşımını bertaraf eden bir olay gerçekleşmiş, Anadolu'nun doğusunda Şeyh Said önderliğinde başlayan isyan, Kürt milliyetçiliğine vurgu yaparak siyasal iktidarın "anayasal vatandaşlık" tanımını boşluğa düşürmüştür. Toprak'ın bu konudaki tahliline göre; özellikle Şeyh Said İsyanı daha dar bir milliyetçiliğin oluşmasına ortam hazırlamış, O tarihe kadar coğrafya ders kitapları Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi unsurlara sayfalarında yer verirken 1925 sonrası bu, bıçak gibi kesilmiştir. Artık bundan böyle herkes Türk'tür (Toprak, 2015: 419). Zafer Toprak'ın bu tahlili, Türkiye'de iktidar sahiplerinin 1930'lara nasıl bir bakış açısıyla girdiğini göstermesi bakımından yararlıdır. Türkiye'de yaşayan herkesin ırk anlamında Türk olduğunu iddia etmek, politik bir retorik ötesinde bilimsel bir meşruiyete de ihtiyaç duymaktadır. Türk tarih tezinin, tam da bu dönemde şekillenmesi bir tesadüf müdür? Ne var ki, tezde bu duruma açık bir gönderme bulunmamaktadır. Ancak bu durum onun var olmadığı anlamına da gelmez. Nitekim, teze son şeklini veren Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bildiriler incelendiğinde, Anadolu'da yaşayan tüm etnik unsurların aynı ırkî kökten geldiği, Türkiye'yi oluşturan toplumun ırkî açıdan türdeş olduğu sık sık vurgulanmıştır¹⁹.

Vakfi yayınları, s.17.

¹⁷ Maksudyan, Şemsettin Sami'nin Kamus'ül'alam adlı eserinin birinci cildinde, Anadolu maddesi altında bu argümana yer verdiğini belirtmiştir. Bkz. Maksudyan, a.g.e., s.159.

¹⁸ "Mustafa Kemal, 1930'da Vatandaş İçin Medeni Bilgiler'de Türk milletinin homojenlik veya ötsel sağlamlık bakımından üstün, biricik olduğunu not edecektir: 'Türk milletinin teşekkülünde mevcut olan şartların (siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşee birliği, tarihi karabet [yakınlık], ahlaki karabet) hepsi birden diğer milletlerde yok gibidir.'" Bkz. Bora, T. (2018). Cereyanlar Türkiye'de siyasi ideolojiler. İstanbul: İletişim yayınları, s.217. Tanıl Bora, kitabının bir başka yerinde de İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın 1931'deki bir demecine yer vermiştir. "Bugün Türkiye'de aynı bir ırk yok, Türkçe'den gayri lehçe konuşan bazı Türkler var." Bkz. Bora, a.g.e., s.223.

¹⁹ Dr. Reşit Galip kongreye sunduğu tebliğinde; "Prof. F. Wagensell ve Prof. M. W. Hauschild tarafından Anadolunun Çanakkale, Bursa, İzmir, Konya, Ankara, Kastamonu ve muhtelif şark vilayetleri halkı üzerinde yapılan antropolojik tetkiklerde ancak %5,5 nispetinde dolikosefal unsur bulunmuştur. Bu, Anadolu'da yaşayan ırkın hiçbir saha ile kıyas edilemeyecek derecede Atalar vasfını muhafaza etmekte olduğunu apaçık gösterir. Bunun delaleti, bugüne olduğu gibi, en kadim göçler devrine kadar da şüphesiz ehemmiyetle şamilidir. Elde mevcut umumî antropolojik tetkikler Anadolu'da dini, siyasi saikler ve dil ayrılığı dolayısıyla ayrı unsurlar halinde görülmüş olan Ermeniler v.s. gibi zümrelerin ve hatta mübadele edilen Rum ahalinin dahi aynı irki tip menşee'nden geldiklerini göstermektedir." diyerek nüfusun türdeşliğini vurgulamaktadır. Bkz. Dr. Reşit Galip, a.g.b., s.134. Bu konuda Şevket Aziz Kansu'nun tebliği de

Türk tarih tezinin ortaya çıkışındaki en belirgin nedenlerden biri, tarih yazıcılığının seküler bir zemine oturtulma çabasıdır. Bu neden, belirgindir çünkü Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının giriş bölümünde, tarihin dini referanslardan arındırılma çabası açık bir şekilde belirtilmektedir²⁰. Kitap, birinci bölüme Kâinat'ın ve Dünya'nın oluşumuyla başlamış, daha sonra da insanın ortaya çıkış süreci ve evrimiyle devam etmiştir. Hayatın zuhuru tamamen maddi temellere dayandırılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Türk tarih tezi de aynı temel üzerine oturtulmuştur. Doğa bilimleri ve buradaki prensiplerin tarihe uygulanmaya çalışılması dönemin ana karakteri olmuş, bu sebepten antropoloji ve arkeoloji gibi maddi bulgularla hareket eden bilimler tezin içerisinde sıklıkla kullanılmıştır. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bazı tebliğlerde bu durum, açıkça görülmektedir²¹.

Tarihin, bir disiplin olarak dinî, uhrevî referanslardan koparılması ve maddi temellere dayandırılması, Atatürk dönemi yeni tarih anlayışının en önemli özelliklerinden biridir. Türk tarih tezi, bu anlamda, yeni tarih görüşünün somutlaştığı belgedir ve tezi, tarih disiplinindeki böylesi bir değişim üzerinden okumak ve anlamaya çalışmak önemlidir. Eleştirel literatürün önemsemediği, geri kalanının ise yüzeysel olarak geçtiği bu durumu, ciddiye alan belki de tek isim Zafer Toprak olmuştur²². Tarih'in dini referanslardan arındırılması ve tamamen maddi bir temele oturtulması, Türk tarih tezinin bilimsel niteliğini artıran bir faktördür. Bu açıdan tezin son şeklini aldığı Birinci Türk Tarih Kongresi de, kendisine saygınlık kazandıracak belli bir bilimsel düzeyi muhafaza etmeyi başarmıştır.

3.2.2 Türk Tarih Tezi'nde İrkçilik Sorunu

Türk tarih tezine eleştirel yaklaşan yayınların ana fikri, tezin ırkçı bir niteliğe sahip olduğu iddiasıdır. Örneğin Maksudyân, Türk milliyetçiliğinin vatandaşlık bağından öte, ırkçılık ekseninde gelişme gösterdiğini iddia ettiği eserinde, tezi ve buna yönelik olarak yapılan antropolojik çalışmaları iddiasına kanıt olarak göstermektedir (Maksudyân, 2005: 10). Beşikçi ise farklı bir

oldukça aydınlatıcıdır. Tebliğinde; insan kafatası, çene ve burun yapısına dair pek çok tablo ve cetvel kullanmıştır. Yaptığı araştırmalar neticesinde Anadolu insanının kafa, burun ve çene yapısına dair verdiği sonuçları şöyle açıklamıştır: "Şimdi canlı Türk efradı üzerinde yaptığımız tetkikatı kısaca söyleyeceğim ...ilk tespit ettiğimiz neticeler: Vasatinin üstünde bir boy (167,59), brakisefal bir kafa, Leptosop (ince uzun) bir burun, kulaklar vasatı dediğimiz bir ebatta bulunuyor. Mongol gözü yok. Bu tip, Avrupa denilen Alp adamının tipinin ayndır. Hiç fark yoktur." Bkz. Kansu, Ş. A. (1932). Türk antropolojisi. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, s.277. Şevket Aziz Bey, çok enteresan bir şey de yapmıştır. 11 çocuklu köylü bir aileyi, elde ettiği bulguların ispatı olarak kongre salonuna getirmiş ve katılımcılara dönerek şöyle seslenmiştir: "Efendiler; müsaade ederseniz size şimdi hiçbir istifa zihniyeti takip etmeden bir Türk ailesini göstereceğim. Minimini yavrularıyla bir genç kadın ve bir genç erkeği tesadüfen buldum ve getirdim. Size göstereyim. Ankara'nın biraz şimalinde Bağlum köyünden Apdullah'ı, kadını ve küçük yavrusunu takdim ediyorum. İşte ince ve uzun burunlu brakisefal ve Antropoloji kitaplarında bu karakterle tasvir edilen halis dağılı adam, Alp adamı (Alkışlar). Apdullah, koyu olmayan gözlere, buğdaydan daha açık renkli kumral bıyıklara ve beyaz bir tene sahiptir. Fakat işte yavruları, saçları altın renkli olan bu yavru, Türk ırkına mensuptur (Alkışlar). İşte Alp adamı. Orta Asya'dan gelmiş olan adam, bizim ecdadımıza bağlı olan adam (Alkışlar)." Bkz. Kansu, a.g.b., s.278.

²⁰ Kitapta şu ifadeler yer verilmektedir: "İkinci bir maksadımızda kainatın teşekkülüne, beşerin zuhuruna ve beşer hayatının tarihi devirlerden evvelki mazesine dair, yakın zamanlara kadar itibarda bulunan yanlış telakkilerin önüne geçmektir. Yahudilerin mukaddes saydıkları efsanelerden çıkan bu telakkiler membalarım tenkidi ile ve son zamanların ilmi keşifleriyle artık tamamen kıymetini kaybetmiştir. Tenkidi tarihe ve tabii ilimlere dayanılarak kurulan faraziyeler elbette Sifrittekin'in (Tevrat'ta bir bölüm) haberlerinden daha ilmidir." Bkz. Türk Tarih Heyeti, a.g.e., s.2.

²¹ Afet İnan, tebliğini Darwinist ve evrim kuramıyla uyumlu bir yapıya oturtmuştur. Hayatın başlangıcını şu ifadelerle açıklar: "Birinci Devir'de balıklar, ikinci Devir'de kurbağaya

bakış açısıyla Türk tarih tezinin temel işlevinin Kürtleri asimile etmek olduğunu, Kürt ve Kürdistan adının tarih sayfalarından silinmek istendiğini belirtmiştir (Beşikçi, 2013: 85). Howard Eissenstat da İsmail Beşikçi'yle benzer görüşlere sahiptir. Eissenstat'a göre, Kürt kimliğinin isyanlar vesilesiyle güç kazanması, tek parti iktidarını bu kimliği reddeden bir tarih tezi geliştirmeye zorlamıştır. Bu tez geliştirilirken de siyasi iktidar, ırkçı metaforlar kullanmaktan çekinmemiştir (Eissenstat, 2007). Bu hususta, Türk tarih tezini itham eden isimlerden diğeri de Tanıl Bora'dır. Bora, Türkiye'nin 1930'larda kültürel faaliyetlerinin üstün ırkçı bir nitelik taşıdığından bahsetmektedir (Bora, 2018: 232). Şefik Taylan Akman ise makalesinde, "ırkçı" sözcüğünü kullanmamakla birlikte, tezin etnisist bir milliyetçilik temeli üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir (Akman, 2011).

Bu yayınların neredeyse tamamı, zamanın ruhunu, dönemin siyasi sosyal konjonktürünü ya da Türk tarih tezini ortaya çıkaran değişkenleri göz ardı eden, suçlayıcı bir dile sahiptir. Kendisini, bu eleştirilerin karşısında konumlandırın Zafer Toprak'ın dediği gibi; "günümüz değer normlarıyla geçmiş algılanmaya çalışılıyor. Temel hak ve özgürlükler, demokrasi, katılım ve benzeri kaygılar sanki ezelden ebede var olmuşçasına geçmişe yansıtılıyor. Dünü, güncel normlarla yargılamak için kolayına kaçmak oluyor. (Toprak, 2015: 12)" Toprak'ın bu tespitine rağmeninkâr edilemez bir hakikat var ki; o da, Türk tarih tezinin şekillenmesini sağlayan ana külliyyatın içeriğinde "ırk" sözcüğünün sıklıkla kullanılmış olması ve bu sözcüğün, tezin temel karakteristiği haline gelmesidir²³. Ancak bu sözcük, günümüzde siyasi bir terim olarak sıklıkla kullanılan kavramın karşılığı değil, tamamen antropolojik bir terimdir. Nitekim antropoloji, 20. yüzyılın başlarında popüler bir bilim olarak belirmeye başlamış ve 19. yüzyılın son çeyreğinde önem kazanan bu bilim dalı, aynı dönemde Darwin'in görüşlerinin sosyolojiye uygulanmaya çalışılmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Avrupa'da, Fransız Devrimiyle yükselişe geçen ulusçuluk, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan süreçte siyasi eğilimlerin radikalleşmesine bağlı olarak ırkçılık eksenine kaymaya başlayınca, en önemli desteğini fizik antropolojiden

benzenen hayvanlarla yerde sürünen hayvanlar, Üçüncü Devir'de kuşlar ve memeli hayvanlar vücut bulmuştur. İnan, Dördüncü Devir içinde görünür. Hayatın yer yüzünde belirmediği zamana gelince onu tahmini dahi tayin etmek mümkün değildir. Ancak, bugünkü ilim sayesinde, hayatın tamamen fizik ve şimik (kimyasal) hadiselerin neticesi olduğunu düşünmek hususunda, kendimizi salahiyyetler (yetkili) görebiliriz. Herhalde, hayatın belirmesi için lazım gelen şartları doğuran amil, milyonlarca sene evvel Güneş'in malik olduğu çok büyük radyo aktivitenin ultraviyole şuaları (ışın) ile Yer'in de o uzak zamanlarda haiz olduğu radyo aktif kuvvetidir." Bkz. İnan, a.g.b., s.19. Şevket Aziz Kansu da "Türk Antropolojisi" başlığını taşıyan sunumunda, insanın fiziksel gelişimini evrimci görüşlerle temellendirmiş ve Türk ırkının antropolojik araştırmalarının genel sonuçlarına dair açıklamalarda bulunmuştur. İnsanın kafatası ve kemik gelişimini açıklarken sık sık Darwinizm'den faydalanmış ve şu ifadelerle yer vermiştir: "Beşer paleontolojisi alimi Marcellin Boule'e istinat ederek söylüyorum: Beşerin uzak ecdadı ağaçlarda yaşıyordu. Bugünkü el ve ayak morfolojimizde bunu göstermektedir. Uzak cetlerimiz yaşamadıkları ormanlar yanmış ve onlar toprağa inmeye mecbur kalmışlardır. Ağaçlardan toprağa iniş muazzam bir istihalenin (biçim değiştiriminin) başlangıcı oldu. Eller tutmaya, yakalamaya ve müdafaaya yaramaya başladı. O vakit ağır kuvvetli bir müdafaaya vasıtası olmaktan yavaş yavaş uzaklaştı ve faaliyet uzvu yarattığına göre adalati madgiyenin (ağız kaslarının) kuvvetli tesirinden yavaş yavaş sıyrılan kafanın ön kısmı genişlemeye başladı. Bu kadar geniş ve büyük bir determinizma karşısında heyecan duymamak kabil değildir." Bkz. Kansu, a.g.b., s.274.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Toprak, Z. (2011). Darwinizm'den ateizme Türkiye'de tarih eğitiminin evrimi, Toplumsal Tarih Dergisi, S.216, s.20-32.

²³ Türk tarih tezinin şekillenmesini sağlayan en önemli parçalardan biri olan Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Dr. Reşit Galip'in tam beş saat süren tebliğinin başlığı, "Türk İrk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış" adını taşımaktadır. İkinci Türk Tarih Kongresi'nde ise Sadi İrmak'ın tebliği "Türk İrkünün Biyolojisine Dair Araştırmalar, Kan Grupları ve Parmak İzleri", Nurettin Onur'un tebliği "Kan Grupları Bakımından Türk İrkünün Menşei Hakkında Etüt" başlığına sahiptir.

almıştır. Fizik antropoloji, İtalya ve Almanya gibi irredantist devletlere önemli politik açılımlar da sağlamış, Lebensraum ya da MareNostrum gibi politikalara meşruiyet zemini oluşturma yönünde biçimlenmiştir. Bununla birlikte fizik antropoloji, Avrupa'da tek bir çizgi izlememiştir. Özellikle 1930'larda Fransa ve İsviçre'nin oluşturduğu Latin Antropolojisi, üstün ırk kuramlarıyla bezeli Germen Antropolojisi'nden farklı bir yol takip etmiş ve Türkiye'de 1925'ten sonra gelişme gösteren Antropoloji bu Latin çizgiye yakın durmuştur (Toprak, 2015: 56-62)²⁴.

Fizik antropolojinin gelişim seyri incelendiğinde, insanların derilerinin rengine göre sınıflandırılmasının, 19. yüzyılın ortalarında yerini, kafatası ölçülerine göre yeni bir sınıflandırmaya bıraktığı görülmektedir. Bu yeni sınıflandırma modeli, üç temel ölçüte bağlanmıştır: 1. Kafa genişliğinin, yüksekliğine oranı (brakisefal – dolikosefal – mezosefal), 2. Kafanın yüksekliği (kamasefal – ortosefal – hipsisefal), 3. Burun genişliğinin, burun yüksekliğine oranı (leptorin – mezorin – platirin) (Dr. Reşit Galip, 1932). Buradaki ana sınıflandırma, kafa genişliğinin, yüksekliğine oranını belirleyen brakisefal – dolikosefal – mezosefal biçimindeki ayırmadır. 20. yüzyılın ilk yarısında antropoloji camiasında hakîm görüş, insanların bu üç ırktan birine mensup olduğu şeklindedir. Avrupa'da yaygın olan kafatası modeli dolikosefal olduğu için, bu dönemin antropologları, Avrupa-merkezci bakış açısının tesiriyle üstün olan ve medeniyet kurmaya yatkın olan ırkın dolikosefaller olduğunu iddia etmiştir. Avrupa'da güçlü olan bu fikre göre brakisefal olan Türkler, böylesi bir yetenekten mahrumdur. Mezosefaller ise, dolikosefaller ile brakisefallerin karışımından oluşan melez bir ırktır.

Avrupa'da antropoloji camiasındaki bu hakîm görüşe rağmen yaklaşık bu dönemde, 1924 yılında İsviçre'de EugenePittard adlı ünlü antropolog, kendisine ününü getirecek olan "İrklar ve Tarih" adındaki eserini yayımlamıştır. Pittard, özetle; Orta Asya'da yaşayan brakisefal tipteki insanların bir takım nedenlerle buradan göç ettiğini ve dünyanın çeşitli yerlerinde uygarlıkların kurulmasına öncülük ettiklerini belirtmiştir. Ancak Pittard, söz konusu insanların Türklüğü konusunda temkinli yaklaşmış, bununla birlikte bu iddia, hazırlanacak olan Türk tarih tezinde kesin ifadelerle dönüşmüştür (Toprak, 2015: 173). Bu noktada milattan önceki devirlerde Orta Asya'dan göç ederek Mezopotamya ve Anadolu'ya gelen brakisefallerin Türk olduğu ön kabulünden hareketle, 1071 Malazgirt Savaşı öncesinde Anadolu'da yaşayan otokton halkların da Türk olması gerekmiştir. Zira brakisefaller binlerce yıl öncesinde Orta Asya'dan çıkıp Anadolu'ya gelmişler ve dolayısıyla Anadolu'da belirmeye başlayan ilk uygarlıkları da onlar kurmuş olmalıydılar. Bu cihetle Anadolu'da yaşayan tüm etnik unsurlar –en azından büyük bir kısmı- brakisefaldir. Böylece brakisefallik Türk tarih

²⁴ Bu hususta ayrıca aydınlatıcı bir analiz için bkz. Aydın, a.g.m., s.113-118.

²⁵ Hüseyin Nihal Atsız'ın eleştirisi şu şekildedir: "Tarihimize yeni bir veçhe vermek dileğiyle yapılan tarih kurultayı ve tarihimizi yeni baştan tedvin etmek için kurulan Tarih Kurumu müspet bir iş göremedi. Bunlar Türk tarihini bir sıraya koyup Avrupa milletlerinin tarihleri gibi yazacak yerde Sümer, Elam, Akad, Hattı vesaire gibi en eski ve medenî milletlerin Türk olduğunu iddia eden boş yere övünme yoluna saptılar ve zaten dağınık gözükten Türk tarihini büsbütün dağıttılar. Böylelikle bugün okullarda okutulan Türk tarihi nerede ve hangi zamanda başlayıp nasıl inkişaf ettiği belli olmayan bir vukuat yığınından ibarettir. Bu

teziyle birlikte birdenbire bir üst-kimliğe dönüşmüş ve Anadolu'da yaşayan insanların özünde Türk olduğu vurgusu yapılmaya başlanmıştır. Ancak burada üzerinde ısrarla durulması gereken mevzu, gerek Türk tarih tezinde gerekse de Atatürk dönemitarih kongrelerinde sıkça dile getirilen "brakisefallik" ve "ırk" kavramlarının ayırıştırıcı ve ötekileştiren değil, tam tersine bütünleştiren kavramlar olmasıdır. Nitekim Yusuf Akçura, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "Hanımlar, Beyler, Müddeamızın (tezimizin) en esaslı vasfı, ayırıcı değil birleştirici, zalim değil adil, düşmanlaştırıcı değil barıştırıcı olmasıdır. Bu cihetle objektif tetkiklere, ilmi terkiplere müstenit müddeamız, manevi ve ahlaki noktainazardan da yüksektir... (Akçura, 1932)" diyerek, tezin kapsayıcı niteliğine vurgu yapmıştır. Yine bu konuda Zafer Toprak da şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Eugene Pittard'ın ırk kavramı ...etnik değildi; "antropolojik" bir içeriğe sahipti. Anadolu'da yaşayan tüm insanlar, -Kürt olsun, Ermeni olsun, Rum olsun-aynı ırkın mensuplarıydı. Bu insanlar farklı dine ve dile mensup olabiliyorlardı. Ama ırkları aynıydı. Göçler sonucu Anadolu'ya yerleşmişlerdi. Ortak vasıfları brakisefal olmalarıydı. Tıpkı 1924'te oluşturulan anayasal vatandaşlık anlayışı gibi Eugene Pittard bunların hepsine Türk diyordu. Atatürk öncülüğünde Türk Tarih Tezi, hiç olmazsa kuramsal düzeyde, bu varsayımı pedagojik amaçlarla "kesin" bir yargıya dönüştürmüştü (Toprak, 2015: 172-173).

Türk tarih tezinde ve tarih kongrelerinde sıkça bahsi geçen "Türk ırkı" tabiri, aslında brakisefalliğe yapılan bir göndermedir. Zira bu dönemde Türklük ve brakisefallik özdeşleştirilmiştir. Türk tarih tezinde, "Brakisefaller Türk'tür" önermesi, tezin temel direğini oluşturmaktadır. Zaten bu önerme kabul edilince düğüm, hemen çözülmüş ve ardından diğer önermelere geçilmiştir. Anadolu'da yaşayan insanlar brakisefaldir, Hititler brakisefaldir ya da Mezopotamya uygarlıklarını kuranlar brakisefaldir gibi önermeler bu mantık dizisini tek bir sonuca götürmektedir: O halde bunların tamamı Türk'tür. 20. yüzyılın ilk yarısında popüler olan antropolojik sınıflandırma göz önüne alındığında, zaten dünya üzerinde yaşayan insanların üçte biri brakisefaldir, yani Türk'tür. Diğer grup olan mezosefaller de melez bir ırk olduğu için Türklükle akrabalık bağı vardır.

Bu veriler ışığında, Türk tarih tezine dair belki de en ilginç yön, eleştirel literatür tarafından ırkçılıkla ilişkilendirilen tezin, ırkçı görüşlere sahip olan Hüseyin Nihal Atsız tarafından da beğenilmemesi ve eleştirilmesidir. Atsız, Türk tarih tezinde yer alan brakisefallik vurgusu ile farklı etnisitelerin Türk kabul edilmesinden rahatsız olmuş ve Türklüğün bir imtiyaz olmaktan çıktığına değinmiştir²⁵.

Eleştirel literatür açısından Türk tarih tezine yöneltilen ırkçılık suçlamalarının arka planında Kürt kimliğinin yok sayılması yatmaktadır. Bu inkâr, daha önce de belirtildiği üzere Şeyh Sait isyanı ve Takrir-i Sükûn kanunuyla başlayan dar bir milliyetçilik anlayışının sonucudur²⁶. Türk tarih teziyle, 1930'larda iktidarın Kürt kimliğine karşı değişen politikasına belki bilimsel bir meşruiyet zemini yaratılmaya çalışıldığı iddia edilebilir. Ancak, bu

dağınıklığından başka, verilen malûmatın da baştan başa yanlış olduğu düşünülürse Türk tarihinin ne acıklı bir halde olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bunun doğurduğu neticeler şu oluyor; Türk çocukları bu karmakarışık tarihi öğrenemiyorlar. Bundan başka bu tarihte hemen her millet "Türk" olarak gösterildiğinden çocukların kitaba güveni kalmıyor ve herkes Türk olduktan sonra "Türklük" bir imtiyaz olmaktan çıktığı için milliyet duygusu zayıflıyor." Bkz. Atsız, H. N. (1941). Türk tarihine bakışımız nasıl olmalıdır? Çınaraltı, S.5, s.6.

²⁶ Bkz. s.12.

iddiyayı daha da ileri götürmek, zorlamaya varan yorumların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Aslında buradaki temel sorun, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Türk tarih tezinin önemini yitirmesine rağmen Kürt kimliğine olan resmî bakışın 21. yüzyıla kadar korunmuş olmasındadır.

3.2.3. Siyaset-Tarih İlişisine Dair Sorunlar

Türk tarih tezinin, doğrudan devlet destekli bir çalışmanın ürünü olması, Atatürk'ün tezin doğuşu, geliştirilmesi ve tanıtımındaki rolü, tezi şekillendiren ekibin aynı zamanda siyasal iktidarın temsilcileri olması gibi hususlar, literatürün ilgisini çeken konuların başında gelmektedir. Her şeyden evvel şunu kabul etmek gerekir ki; Türk tarih tezi en azından 1930'lar boyunca- devletin resmî tarih görüşü konumundadır. Genel kabul; resmî tarihin, bir ülkenin resmi ideolojisinin ihtiyaçlarına göre geçmişin yeniden kurgulanmasıdır. Bu tanım, resmî tarihin, temel referanslarını resmî ideolojiden aldığına dayanmaktadır. O halde, tarihin nasıl kurgulandığını anlayabilmek için öncelikle referans aldığı ideolojiyi incelemek gerekmektedir. Burada belki itiraz edilebilecek husus, resmî tarihin devletlere özgü olduğu yönündeki yanlış kanıdır. Zira, resmî tarih denilen kavram, ideolojilerle eklenmektedir, devletlerle değil. Dolayısıyla her siyasi ideolojinin kendi resmî tarihine sahip olduğunu iddia etmek yanıltıcı bir durum değildir. Örneğin milliyetçi ideolojiler, milletleri tarihin ana muharriki olarak görürken, sosyalistler; tarihi bir sınıf çatışması ya da üretim ilişkileri ekseninde değerlendirme gayreti içerisindeyler. Bir başka ifadeyle tarihsel materyalizm ya da ulusçu tarih görüşü, mensup oldukları ideolojilerin resmî yaklaşımını yansıtmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi ya da eski tabirle müesses nizamı- iki temel düşünceye dayanmaktadır. Bunlardan biri milliyetçilik diğeri ise laikliktir. Dolayısıyla Atatürk dönemi tek parti iktidarı, tarihi (ve buna bağlı olarak tarih eğitimi) hem ulusçu hem de seküler bir zemine oturtmak gayretiyle bu dönemde, Türk tarih tezinin de şekillenmesini sağlayan yeni tarih çalışmalarına doğrudan müdahil olmuştur. Zamanın ruhu hesaba katıldığında, Büşra Ersanlı'nın dediği gibi "her ülke doğrudan etkilendiği siyasal güçlere dayanarak kendi koşullarına göre yapay bir geçmiş yaratmıştır" (Ersanlı, 2015: 108). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, kurgulanan geçmişle ülkenin içinde bulunduğu gerçeklik arasında derin kopuşların olmaması gerektiğidir. Farklı etnisitelerin var olduğu bir Türkiye gerçeği, özellikle 1930'lara girilirken kurucu irade tarafından reddedilmiş ve ulusal kimliğin inşası, toplumun türdeşliği kurgusuna dayandırılmak istenmiştir.

1930'larda Türk tarih teziyle şekillenen siyaset-tarih ilişkisinin karmaşık yapısı, literatürde farklı değerlendirmelere yol açmıştır. İlk kuşak literatür olarak adlandırılacak yayınlar, bu konuda analizden ziyade tespitle bulunarak, Atatürk'ün tarih disiplinine verdiği önemden, yeni bir tarih anlayışına duyulan ihtiyaçtan ve Atatürk'ün şahsında hükümetin yeni tarih

çalışmalarına verdiği destekten bahsetmektedir (Baykal, 1971)²⁷. Yakın dönemde oluşan literatür ise bu hususta daha etraflıca analizler yapmaktadır. Örneğin Büşra Ersanlı, "siyasal iktidarın bir bilim dalı ile kurduğu ittifakin hikâyesi (Ersanlı, 2015: 231)" olarak tarif ettiği eserini, tamamen Türk tarih tezi ve kongreler özelinde siyaset-tarih ilişkisini anlamlandırmaya ayırmıştır. Ersanlı, ulusal ya da politik hedefler doğrultusunda geçmişin kurgulanması girişimlerine Avrupa'dan örnekler vermektedir. 1868'de İngiltere'de kurulan Royal Historical Society'yi, kuruluş amaçları açısından Türk Ocakları bünyesinde oluşturulan Türk Tarih Heyeti'ne benzeten Ersanlı, Finlandiya ve İsveç örneklerini vererek, burada da tarihin, kral ya da devlet adına resmî tarihçiler tarafından yazıldığını ifade etmektedir (Ersanlı, 2015: 236-237). Buna karşılık Ersanlı, Türkiye'de tarih yazıcılığının değişiminin, devamlılık kavramıyla desteklenmediğini (Osmanlı reddedildiği için) bu nedenle Avrupa'daki diğer örneklerden ayrıştığını, belki düşünce dünyasında devrimci dönüşümler geçiren Fransa'ya bir miktar benzetilebileceğini belirtmiştir.

Atatürk döneminde gerçekleşen devrimler çerçevesinde tarih yazıcılığında ciddi gelişmeler yaşanmakla birlikte, klasik dönem Osmanlı Devleti'ndeki yapıya benzer bir siyaset-tarih ilişkisinin erken Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirdiği zaman zaman ifade edilmektedir. Bu yönde yaptığı tahlilleri oldukça sert ifadelerle dile getiren İsmail Beşikçi'ye göre;

....tarih yazmanın özü hiç değişmemiştir. Tarih her iki durumda da resmi kişiler ve resmi kurumlar tarafından yazılmaktadır ve yazdırılmaktadır. Osmanlı padişahlarının saraylarındaki, padişah tarafından görevlendirilen vakanüvislerle, CHF Genel Başkanı ve Cumhuriyet Reisi Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal tarafından mebus ve profesör tayin edilen yazıcılar arasında özünde hiçbir fark yoktur. Biri padişaha öteki fırka reisine övgüler düzmektedir. Mebusluk bu ücretin ödeme biçimlerinden biridir (Beşikçi, 2013: 39).

Beşikçi, bu ifadelerle tarihin, politik-ideolojik hedefler doğrultusunda devlet eliyle araçsallaştırılmasından yakınmaktadır. Belki abartılı bir yaklaşıma sahip olsa da bu ifadelerde yadsınamaz bir gerçeklik bulunmaktadır. Ancak tarih disiplininin, iktidar karşısındaki bu acıklı pozisyonu, aslında ekonomi, kültür, eğitim ve hatta sanat için bile geçerli olmuştur. Tek parti iktidarı, bir kültür devriminin öncüsü olarak hemen her alanda yönlendirici ya da müdahaleci bir pozisyon almıştır.

Türk tarih tezi, daha önce de ifade edildiği gibi, klasik bir resmî tarih örneğidir²⁸. Ancak bu resmî görüş Atatürk'ün ölümü, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte otoriter-totaliter yönetimlerin yenilgisi ve buna bağlı olarak fizik antropolojinin önemini yitirmesiyle gündemden düşmüştür. Ancak bu durum, siyaset-tarih ilişkisinde radikal bir değişimin yaşandığı anlamına da gelmemelidir. Nitekim Copeaux'ya göre, Türk tarih tezi daha sonraki yıllarda Türk-İslam sentezine evrilmiş ve devletin yeni resmî tarihi olmuştur (Copeaux, 2000: 56).

3.3 Türk Tarih Tezi'nde Bilimsellik Sorunu

Türk tarih tezi bilimsel bir önerme midir ya da bilimsellik ile ilişkisi hangi düzeyde kalmıştır? Politik-ideolojik yönü bir tarafa,

²⁷ Benzer bir değerlendirme için bkz. İnan, A. (1971). Türk Tarih Kurumu 40 yaşında. Belleten. Ankara: TTK Yayınevi, C.35, S.140, s.519. Aynı eksende bir diğer değerlendirme bkz. İğdemir, a.g.e., s.3. ve son olarak Karal, a.g.e., s.58-59.

²⁸ Şefik Taylan Akman da makalesinde benzer fikirleri savunmuştur. "Dolayısıyla, devlet

eliyle, devletin gözetim ve denetiminde ve onun istediği biçimde bir tarih yazıcılığı dönemi başlamıştır. Genel olarak "Türk Tarih Tezi" adı altında toplanabilecek bu tarih yazım projesi resmî tarihçiliğin de belirgin örneklerinden birini teşkil eder." Bkz. Akman, a.g.m., s.81.

Türkiye'nin bilimsel ilerlemesinde yeni bir açılımı mı ifade etmektedir? Yoksa bilimsel düşünüşte bir gerileme midir? Bu sorular, Türk tarih tezi literatürü içerisinde cevabı aranan klişe sorulardan bazılarıdır. Tezin, bilimsel bir çalışmanın ürünü olduğu iddiası, ilk dönem literatür tarafından sıkça dile getirilen bir söylemdir²⁹. Atatürk'ün tarih disiplinine verdiği değer, buna yönelik sözleri ve tezin hazırlanması sürecindeki teşviki, müdahalesi ve bu çalışmaları denetlemesi, çoğu zaman övgüyle karşılanmıştır.

Türk tarih tezinin, bilimselliğine yönelik ilk eleştiriler, aslında aynı dönemde, yani tezin son şeklini aldığı Birinci Türk Tarih Kongresi'nde dile getirilmiş ve bu konuda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bildirimler, tarih metodolojisi açısından ciddi sıkıntılara sahiptir. Öncelikle belgelerden ziyade iddialar önem taşımış ve bu iddialar daha çok Avrupalı arkeolog ve antropologların ortaya çıkardığı bulgular ve bunların yorumlanması temeline dayandırılmıştır. Bildirimlerde dipnot yöntemini kullanan sadece Afet İnan ve Dr. Reşit Galip'tir. Buna rağmen Afet İnan'ın bildirisindeki metodununun, Fuat Köprülü'yü rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Zafer Toprak'ın dediği gibi "EugenePittard'ın bilimsel temkinliliği, Afet Hanım'da kesin ifadelerle dönüşmüştür" (Toprak, 2015: 161). Prehistorya ve protohistoryanın uzmanlık alanına girmediklerini belirten Köprülü; antropoloji, arkeoloji, prehistorya ve hatta linguistik bilimlerinin oldukça yeni olduğunu ve adeta çocuk yaşta denilebileceğini kaydederek, söz konusu bilimler özelinde ortaya çıkan bulguların henüz yeterince tahlil edilmediğine vurgu yapmış, kesin yargılara varmak için acele edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Köprülü, 1932).

Kongrede, Türk tarih tezine eleştiri yönelten diğer isim, Zeki Velidi Togan'dır. İtirazda bulunduğu temel husus, dört ciltlik tarih dizisinde ve kongredeki bildirimlerde belirtilmiş olan tarihi devirlerde Orta Asya'da yaşanan kuraklık sorunudur. Zeki Velidi'ye göre tarih öncesi dönemde böyle bir kuraklık yaşanmış olma ihtimali bulunsa da, son zamanlarda Orta Asya'da yapılan

²⁹ Dr. Reşit Galip, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu bildirimde "Tarih vesikaları yazılır, vesikalar ise aranmakla bulunur. Bu itibarla "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" bu vadede bir araştırma ve arayanlar birliğidir. Araştırma ne kadar geniş ve ilmi usullere uygun olursa, arayanlar sayıca ve kıymetçe ne kadar artar, gayretlerin kaynağı vazife duygusunun fevziyle ne kadar kuvvetlenirse Milli Tarih'in yakın, uzak bütün safhalarıyla "Hakikat" gününe ermesi o kadar kolaylaşmış ve hızlanmış olur." ifadelerinde bulunmaktadır. Bkz. Reşit Galip, a.g.b., s.99. Şemsettin Günaltay da tezin bilimsel yönünü "... emsalsiz Türk dehasının, asırların karanlıkları içinden bulup çıkardığı Türk Tarih Tezi, yine o dehanın sağlığı nurlu şuaalar yardımıyla ilmi esas ve metodlara dayanılarak izah ve teşrih olundu." sözleriyle vurgulamaktadır. Bkz. Günaltay, Ş. (1938). Türk tarih tezi hakkındaki intikatların mahiyeti ve tezin kat'ı zaferi, Belleten, (2. baskı 1994), C.2, S.7/8, s.338. Enver Ziya Karal da, buna benzer görüşlere sahiptir. Karal, "Türk Tarih Tezi, Tarih alanında yapılan en yeni çalışmalarla Arkeoloji, Antropoloji araştırmaları neticesinde elde edilmiş olan vesikalara dayanmaktadır." diyerek, tezin bilimsel olduğunu savunmaktadır. Bkz. Karal, a.g.e., s.64.

³⁰ Copeaux ayrıca şu değerlendirmede bulunmaktadır: "... milliyetçi bir girişim olan bu kongrede ne çelişki, ne de bilimsel düşünce kabul edilebilirdi. Barthold'u kötüleyen ve Zeki Velidi'yi susturan adamlar –oysa 1938'de Türkiye'ye döndükten sonra, Velidi milliyetçilik akımına katılacaktır- tercihleriyle onlarca yılı belirleyecek bir kültür iktidarını temsil etmektedirler." Bkz. Copeaux, a.g.e., s.48.

³¹ Sadri Maksudi Arsal, Kongre zabıtlarında yer almayan ancak gazetelere yansıyan konuşmasında Zeki Velidi'yi Rusya'da iken bilimsel sahtekârlık yapmakla suçlamıştır. "Beni tanıyanlar yalan söylemediğimi tasdik ederler. Ben vaktiyle Kazan'da dava vekili idim. Zeki Velidi bey de o sırada bir medrese talebesi idi. Şimdi hatırlıyorum; o zaman arada sırada bana gelir ve bazı Fransızca kitapların isimlerini tercüme ettirirdi. Ben müstait bir genç çalışmak istiyor diye maalmemuniye bu işi yapardım. Fakat müracaatleri tevali edince niçin bu isimleri tercüme ettirdiğini kendisine sordum. 'Bu isimleri makalelerimin sonuna ilave

araştırmalarda tarihi devirlerde bir kuraklığın yaşanmış olması, ihtimal dışıdır. İddiasını daha çok bir takım Alman ve Rus araştırmacı ile 1926'da Türkiye'ye de gelerek konferanslar veren Barthold'a dayandırmıştır. Bu eleştirinin ardından Dr. Reşit Galip, kürsüye çıkmış ve Zeki Velidi Togan'ın eleştirisinin çelişkiler içerdiğine vurgu yaparak Barthold'tan alıntılar yapmasını yadırgadığını belirtmiştir. Zira Reşit Galip'e göre Barthold bir Türk düşmanıdır (Dr. Reşit Galip, 1932). Konuşmasının bir yerinde katılımcılardan da "Doğrudur, Barthold alelade bir Türk düşmanıdır. (Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları, 2010)" şeklinde sesler yükselmiştir. Aslında 1930'da hayatını kaybeden Barthold, dönemin en önemli Türkologlarından biri olmuştur. 1926'da Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresi'ne katılmış ve burada karşılaştığı Fuat Köprülü'nün daveti neticesinde Türkiye'ye de gelerek konferanslar vermiştir. Düzenlediği bu konferanslar daha sonra "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler" başlığıyla bir kitaba dönüştürülmüş ve çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiştir. Kongre'de Barthold'un böylesine hedef tahtasına konmasını Copeaux, "kongrede yaşanan bilimsel gerilemeyi gösteren bir olay (Copeaux, 2000: 46)" olarak değerlendirmektedir³⁰. Zeki Velidi Togan, bu eleştiri karşısında çok sert tepkilere uğramış ve olayın ertesi günü yani 8 Temmuz 1932'de İstanbul Darülfünunu'ndaki kürsüsünden istifa ederek yurt dışına çıkmıştır³¹.

Kabul etmek gerekir ki, bunlar küçük çaplı eleştiriler olmasına rağmen, o dönemde orantısız bir tepkiyle karşılanmıştır. Türk tarih tezinde metod olarak, aslında en başından bir çarpıklık göze batmaktadır. Afet İnan'ın Atatürk'e dair anısından anlaşılacağı üzere, henüz tez şekillenmeden önce bir sonuca varılmış³² ve bu sonucu doğrulayacak kanıtlar, belgeler, fikirler seçilirken, yanlışlayacak olanlar göz ardı edilmiştir³³. Türk tarih tezinin hazırlanması sürecindeki yöntemsel hatalar, dönemin basını tarafından da fark edilmiş olmalı ki, bu durumu inkâr eden ve tezin bilimselliğini ön plana çıkaran köşe yazıları yazılmıştır³⁴. Öte taraftan tarih disiplininin pozitivist bir anlayışla ele alınması, geçmişin doğa bilimlerinin kullandığı yöntemlerle anlaşılmaya çalışılması, tarihsel bütünlüğün sağlanamaması ve romantik bir

edeğim, herkes beni bu kitapları okumuş zannetsin" cevabını verdi." Bkz. (1932, Temmuz 08). Orta Asya'da kuraklık, Akşam Gazetesi, ss.2.

³² Bkz. 10 numaralı dipnot.

³³ Hüseyin Nihal Atsız, makalesinde garip bir olaydan bahsetmektedir. "... bunların brakisefal olduğu bile şüphelidir. Çünkü toprak altından çıkarılan iki Hattı kafasının brakisefal olmadıkları için bir antropoloji mütehassısı tarafından imha olduğunu bana Köprülü'zade Fuat söylemişti." Bkz. Atsız, a.g.m., s.6. Nazan Maksudyân, Türk Antropoloji Mecmuası'ndaki bir makaleden alıntı yaparak, antropolog Kemal Güngör'ün Denizli Yürükleri üzerinde yaptığı bir çalışmada, bu insanların dolikosefal olarak tespit ettiğini ancak bu durumu, annelerin bebeklerinin başını sıkıca bağlamasına ve bu yüzden kafatasının deforme olmasına bağladığını belirtmektedir. Bkz. Maksudyân, a.g.e., s.128. Şemsettin Günaltay da, Türkmenistan'da yaşayan Türklerin brakisefal çıkmamasını tatmin edici bir şekilde yanıtlamamıştır. Bkz. Günaltay, a.g.m., s.354.

³⁴ "Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün sıkı iştirak ve irşadıyla sırf ilmi bir yolda çalışmıştır. Bu araştırma ve çalışmalarda ileriye iptidadan bir tez sürüp bunu doğru gösterecek delilleri sonradan bulmak gibi bir yoldan gidilmemiştir. Eski kaynaklar karıştırılmış, yer altında gizli kalan eserler meydana çıkarılmış, muhtelif ihtisas sahalarından akıp gelen araştırmalar bir araya getirilmiş ve ortaya kendi kendine bir Türk Tarih Tezi doğmuştur." Bkz. Yalman, A. E. (1937, Eylül 21). Türk tarih tezi, Tan Gazetesi, ss.10. Benzer satırlar Mehmet Asım'da da bulunmaktadır. "...birçok milletler vardır ki milli ideal menfaatine tarihlerini bile altüst etmişlerdir. Bu suretle milli tarihlerine beynelmilel ilim aleminde kabul edilmeyen ve edilmesine imkân olmayan hayalî bir şekil vermişlerdir. Eğer tarih encümeninin ortaya koyduğu eserlerle bu eserlere esas olan tez, sırf böyle bir maksatla yapılmış olsaydı gene takdir olunmak lazım gelirdi. Fakat bu surette böyle bir tez memleket münevverlerine kabul ettirmek için bugünkü gibi büyük bir tarih kongresi toplamaya mahal görülmezdi." Bkz. Asım, M. (1932, Temmuz 08). Türk tarihi'nde inkılap, Vakit Gazetesi, ss.1.

yaklaşım ile geçmişin idealize edilmesi Türk tarih tezinin bilimselliğini örseleyen diğer unsurlar olarak kabul edilmelidir.

Peki, Türk tarih tezi, yabancı bilim çevrelerince kabul edilmiş midir? Bu konuda Şemsettin Günaltay, başlı başına bir makale yazmış ve tezin Avrupa bilim camiasında da teyit edildiğini savunmuştur³⁵. Bekir Sıtkı Baykal da, 1937 yılında düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi ile tezin, yabancı akademisyenler tarafından bilimsel kabul edildiğini yazmaktadır (Baykal, 1971). Aynı şekilde Enver Ziya Karal, Türk tarih tezinin İkinci Türk Tarih Kongresi komisyonları ve genel toplantılarında evrensel bir tarih gerçeği olarak kabul gördüğünü ifade etmektedir (Karal, 1946: 64). Dönemin basını da, Türk tarih tezinin uluslararası bilim çevrelerince teyit edildiğini bildirmektedir³⁶. Bu iddia, esasen İkinci Türk Tarih Kongresi'ne iştirak eden Avrupalı bilim adamlarının tavırlarına dayandırılmaktadır. Ancak, kongredeki yabancı akademisyenlerin sundukları bildiriler incelendiğinde, Türk tarih tezine açıkça bir destek verildiğine dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. Öncelikle yabancı akademisyenler bağlamında Mısır, Mezopotamya ve Ege Uygarlıkları'nın Türklüğünden kimse bahsetmemiştir. Hititlerin Türklüğü meselesinden bahseden ise sadece iki kişi vardır. Bunlardan biri Eugene Pittard (kesin bir ifade kullanmamıştır), diğeri ise DTCF akademisyenlerinden Guterbock'dur. Bildirilerdeki temel konular; kazılardan elde edilen bulgular ve kültürel etkileşim bağlamında Anadolu'nun önemi üzerinden seyretilmiştir. Yine yabancı akademisyenler özelinde antropoloji içerikli bildirilerin sayısı oldukça sınırlıdır. Kongre boyunca Pittard ve Henri Victor Vallois ırk meselesine değinmiş, hatta Vallois'nin tespitleri Türk tarih tezine karşıt bilgiler içerdiği için Afet İnan tarafından nazik bir tepkiyle karşılanmıştır³⁷.

Eleştirel literatürün haricinde, Türk tarih tezi ve buna yönelik üretilen yayınların başarısız olduğunu savunan iki isim İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Semavi Eyice'dir. Her iki yazar, tezin ilk defa somutlaştığı eser olan Türk Tarihinin Ana Hatları'nı ve bu kitabın yetersizliğinden dolayı Atatürk'ün direktifiyle başlatılan yayın projesini eleştirmektedir. Birleştikleri nokta, bu yayınların aceleyle hazırlandığı, tarih araştırmalarına ya da yazım işine girişenlerin gerekli bilgi ve donanımdan yoksun olduğu, aynı zamanda bu kişilerin Atatürk'e yaranma düşüncesi içerisinde olduklarıdır (Uzunçarşılı, 1939)³⁸.

Türk tarih tezinin orijinalliği konusunda da son dönemde birtakım soru işaretleri bulunmaktadır. Zira, Howard Eissenstat tezin içeriğini oluşturan bazı iddiaların, 19. yüzyılın sonuna doğru Avrupalı bilim adamları tarafından ortaya atıldığını iddia

³⁵ Günaltay, 1937'de gerçekleşen İkinci Türk Tarih Kongresi için şu değerlendirmede bulunuyor: "Salâhiyettar büyük âlimler, yeni açılan bu tetkik sahasında yapılan araştırmaları takdirle karşıladılar. Kongreye ve tarih sergimize yalnız hayranlık göstermekle kalmadılar. Tarih tezimizi teyit, millî tarihimize âlâkadar birçok hususları tenvir eden (aydınlatan) ilmi tetkiklerini kongre muvaceshesinde (yüz yüze) okuyarak yakın âlâkalarını gösterdiler. Bkz. Günaltay, a.g.m., s.338.

³⁶ "Tarihin Gazi rehberliğiyle başlamış yeni tetkiklerinde beşeriyetin beşiği Altay yaylalarının konulmuştur. Hiçte indî olmayan bu iddia bitaraf âlimlerin müspet tetkikleriyle de müeyyettir. Bilakis şimdiki kadar medeniyetin, medenî kabiliyetin Avrupa'dan Asya'ya götürülmüş olması yolunda ileri sürülegelen iddiadır ki daha ziyade indî bir gayretle farazî bir mahiyet arz etmektedir." Nadi, Y. (1932, Temmuz 04). Tarih kongresi: Asya-Avrupa, Cumhuriyet Gazetesi, ss.1.Kadircan Kafılı da benzer bir yazı kaleme almıştır. "Görüldüğü ki Türk Tarih Kurumu'nun davasına temas eden her büyük alim derhal onu kabul ediyor ve davanın ilim dünyası önünde aydınlanmasına yarayan misaller ve şahitler getiriyorlar. Bizim tezimiz artık ilim dünyasının tezi olmuştur. Hakikat, bir suya düşen taşın çıkardığı halkalar

etmektedir. Eissenstat'a göre, Royal Geographic Society'e 1884'te hazırlanan bir raporda, Sir Charles Wilson, Niğde'de yaşayan insanlar ile Hitit anıtlarındaki çizimler arasında benzerlikler kurmuş ve bölgedeki Müslüman ahalinin, Anadolu'nun antik halkları ile bağı olabileceğini işaret etmiştir. 1911'de ise Felix von Luschan, "Batı Asya'nın Erken Dönem Nüfusu" adını taşıyan makalesinde, Anadolu'nun çağdaş nüfusunun kafatası tipleriyle arkeolojik kalıntıları karşılaştırmış ve bunların, yerli Hititlerle sonraki Sami ve Kuzeyli istilalarının kısmi etkisinin karşımı olduğunu iddia etmiştir (Eissenstat, 2007).

Türk tarih tezi, çağdaş Türk tarihçiliği içerisinde nasıl konumlandırılmalıdır? Tez, Türkiye'de tarih yazıcılığının evrimsel gelişimini sekteye uğratan, işleyişini bozan bir olgu mudur, yoksa Türk tarihçiliğine yeni bir çerçeve kazandıran, eski kalıplarından kurtaran bir işleve mi sahiptir? Bu hususta iki karşıt görüşün sahipleri, Büşra Ersanlı ve Zafer Toprak'tır. Ersanlı'ya göre, Türk tarih tezi ulusal tarih yazıcılığına bir gelenek kazandıramamış, üstelik tarihte disiplin ve yöntem tanımayan bir yaklaşımın yerleşmesine yol açmıştır (Ersanlı, 2015: 231). Üstünkörü bir tarihçiliğin gelenekselleşmesini sağlayan Türk tarih tezi, bu bağlamda tarihçiliğin gelişimini yavaşlatmıştır. "Sadece kendini bilmeye özen gösterdiği, muhalif ya da farklı olan herhangi bir dinamizmi meşru görmediği, öğrenmeye değer bulmadığı ve karşılaştırma yapmadığı için yetersizdir. (Ersanlı, 2015: 283)"

Türkiye'de çağdaş tarihçiliğin Türk tarih teziyle başladığını söyleyen Zafer Toprak ise, tezin kapsayıcı yapısıyla tarihçilikte devrim niteliğini taşıyan bir dönüşüme yol açtığını, tarihin dar kalıplar içindeki diplomatik ve siyasi yapısını kırarak, onu disiplinlerarası bir yapıya kavuşturduğunu yazmaktadır. Toprak, ayrıca Türk tarih teziyle birlikte eskinin vakanüvis tarihçiliğinin ve meşrutiyet yıllarında tarihin aktarmacı yapısının da ortadan kaldırılarak sentezci bir tarih anlayışının geldiğini savunmaktadır (Toprak, 2015: 371).

Her iki bakış açısında abartılı yanlar bulunmakla birlikte, Türk tarih tezinin bir disiplin olarak tarih yazıcılığına yeni bir yaklaşım getirdiği kabul edilmelidir. Bu yaklaşımın, bilimsel düşünüş ya da bilimsel metotlarla olan uyumu bir yana, Türkiye'ye bilimsel çalışmalarda ciddi bir hareketlilik kazandırdığı göz ardı edilmemelidir. Tarihçilikle ilişkisi olsun ya da olmasın birtakım insanların, öne sürdükleri tezlere dayanak oluşturması açısından pek çok kaynağı araştırması, oradaki fikirleri bulup çıkarması ve buna yönelik birçok yayının ortaya çıkması Türkiye'de 1930'larda yaşanan bilimsel heyecanı göstermesi açısından önemlidir. Bu heyecanın anlaşılması için Afet İnan'ın anısına bakmak

gibi değil, radyo dalgaları gibi son hızla yayılıyor. Bütün yollar Türk Dünyası'ndan çıkmıştır. Bütün yollar oraya gidiyor." Bkz. Kafılı, K. (1937, Eylül 23). Kongre'den çıkan ilk neticeler, Son Posta Gazetesi, ss.11.

³⁷ Vallois, kongrede Anadolu'da yaşayan insanlar için brakisefal ya da Alpin ırkı yerine Anadolu ırkı tabirini kullanmış ve bu durum oturumun başkanı Afet İnan'ı kızdırmıştır. İnan, Vallois'nin sunumun ardından sözü alarak, "Bu çok kıymetli etütlerinden dolayı profesöre teşekkür ederim. Ancak şunu işaret etmek isterim ki, memleketimizin etrafını çevreleyen kısımların ırkından bahsederlerken buna yalnız Anadolu ırkı denmesini münasip görüyorlar. Bence belki, Sümer heykellerine istinad ederek bu sözü söylediler ve onların büyük kulaklı olduklarından bahsettiler. Halbuki heykeller bize tamamen ırk tipi vermezler. Onun için bilhassa şu noktaya işaret ediyorum: Asıl Alpin tipi biziz, Anadolu ırkı diye Avrupa tipinden ayrı bir şey gösterilemez." demiştir. Bkz. İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler. (2010). Ankara: TTK yayınları, s.483.

³⁸ Semavi Eyice de benzer ifadelerde bulunmaktadır. Bkz. Eyice, a.g.m., s.521.

yeterlidir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Türk tarih tezi, bugün hala akademik literatürün en zor olgularından birini teşkil etmektedir. Bu zorluk, olgunun Türkiye’de 21. yüzyıla kadar uzanan politik-ideolojik sorunların önemli aşamalarından birini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Öte taraftan tezin, Atatürk tarafından sahiplenilmesi ve dönemin resmî tarihine dönüşmesi, nesnel değerlendirmelerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bir yanda Atatürkçü düşünce sistemiyle tezin bilimselliği esneten yapısı arasında sıkışıp kalan akademisyenler; diğer yanda Türkiye’de muhalif siyasi ideolojilerden beslenen, tek parti iktidarına tepki gösteren ve bu nedenlerden dolayı Türk tarih tezinin toptan mahkûm etme eğiliminde olan yazarlar, ortaya koydukları değerlendirmelerle tezin anlaşılmasını kolaylaştırmak bir yana daha da zorlaştırmaktadır. Bu iki gruba girmeyen üçüncü bir literatür de bulunmakla birlikte, bunlarda da ciddi bir nitelik sorunu bulunmaktadır.

Türk tarih tezi literatürünü oluşturan yayınlarda, temel ayrışmanın öncelikle nedenler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Nedenlerin titizlikle seçilmesi ve bu nedenlerin olgunun ortaya çıkmasındaki ağırlıklarının tespit edilmesi, tarih araştırmasında belki de en önemli aşamayı temsil etmektedir. Ancak literatürün istisnasız bir şekilde, nedenler aşamasını yüzeysel geçtiği görülmüş, bu yüzden olgu, yetersiz tahlillerle anlaşılmasına çalışılmıştır. Zira, Türk tarih tezinin Batı’daki tezlerle bir alternatif olarak mı üretildiği yoksa ülke içindeki siyasal-sosyal dinamiklere çözüm arama ihtiyacından mı doğduğu ya da hangi nedenlerin öncelik arz ettiği hala literatür tarafından tatmin edici bir şekilde ortaya konabilmiş değildir. Bir başka ifadeyle, literatürde nedenler üzerindeki eksiklik, amaçlarla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak amaçlar, daha soyut anlamlar yüklü olduğu için muğlaktır ve bu nedenle literatürü oluşturan yayınlara –halk tabiriyle- daha çok niyet okumalara yer vermiştir. Literatürün bir kısmı tarafından bilimsel olmamakla suçlanan Türk tarih tezinin, niyet okumalarla anlaşılmasına çalışılması, ironik bir biçimde bu yayınların da bilimsel seviyesini göstermektedir.

Türk tarih tezinin politik-ideolojik bir karaktere sahip olduğu artık yadsınamaz bir gerçeğe dönüşmüştür. Nitekim literatür, tezin bu yönünü etraflıca analiz etmiş ve birtakım değerlendirmeler geliştirmiştir. Türk tarih tezinin, gelişen Türk milliyetçiliğini ırkçı bir çerçeveye soktuğu iddiaları, 1980’lerden sonra oluşmaya başlayan eleştirel literatür tarafından sıkça dile getirilen bir husus olmuştur. Ancak bu tespitler yapılırken Türkiye’yi zamandan ve konjonktürden azade tutmak, söz konusu literatürün temel eksikliği olarak dikkati çekmektedir. 1930’larda sıkça kullanılan kavramları, 21. yüzyıldaki karşılıklarıyla anlamlandırmaya çalışmak, bu yayınlarda yapılan tahlillerin gücünü zayıflatmıştır. Öte taraftan kendisini, teze yönelik ırkçılık suçlamalarının karşısında konumlandırılan bir literatürün geliştiği de görülmektedir. Bu literatürün en önemli temsilcisi olan Zafer Toprak, Türk tarih tezinin anlaşılması açısından tatmin edici veriler kullanmış ve bu sayede literatüre en ciddi katkıyı sağlayan isim olmuştur.

Türk tarih tezi, tarihin siyasi amaçlar doğrultusunda araçsallaştırılmasına da gayet uygun bir örnek kabul edilmiştir. 1930’larda siyasal iktidarın tarih disiplinine yönlendirici etkisi, Türk tarih tezinin aynı dönemlerde resmî tarihe dönüşmesi ve geçmişin politik-ideolojik saiklerle keyfi bir şekilde kurgulanması, dönemin siyaset-tarih ilişkisini belirleyen temel etkenler olarak algılanmıştır. Bu hususta en verimli çalışmayı üreten Büşra Ersanlı, eserini tamamen dönemin iktidar-tarih ilişkisini anlamlandırmaya ayırmıştır. Ancak Ersanlı’nın, dönemin iktidar-tarih ilişkisi özelinde Türk tarih tezinin, ülkede bilimsel düşünüşün gelişimine ve tarih disiplininin bağımsızlaşmasına zarar verdiği yönelttiği fikirlerini, Zafer Toprak kabul etmemiş ve tezin, bunun tam tersi sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir.

Türk tarih tezinin; siyaset, tarih ve eğitim olmak üzere üç alanda güçlü etkisi ve sonuçları olduğu gözlemlenmektedir. Tezin, Türkiye’de eğitim üzerindeki etkisi ve sonuçları özellikle iki isim, Zafer Toprak ve Etienne Copeaux tarafından etraflıca irdelenmiştir. Her iki isim de Türk tarih tezinin izlerini, ders kitapları üzerinden araştırmış ve verimli sonuçlar elde etmiştir. Ancak tezin, 1940’lardan sonra gelişme gösteren tarih yazıcılığı üzerindeki etkisi, doğrudan olmasa bile buradaki izleri, kapsamlı bir incelemeye muhtaç durumdadır. Aynı şekilde Türk tarih tezi özünde politik-ideolojik kaygılar taşıyorsa, bunların sonraki dönemlerde Türk siyasal yaşamına da etkilerinin olması beklenen bir sonuçtur. Ancak, tezin siyasal yaşamdaki sonuçları ya da buradaki politik retoriğe etkileri hala araştırılmamıştır. Bir başka eksiklik de, Türk tarih tezi literatüründe basına hemen hiç yer verilmemesidir. 1931 Matbuat Kanunu’yla siyasal iktidarın basını sıkı bir denetim altına aldığı bilinmektedir. Basın-iktidar ilişkisinin bu sorunlu yapısına rağmen, dönemin basınının Türk tarih tezinin nasıl karşıladığı ya da ne tür tepkiler verdiği bilinmemektedir.

KAYNAKLAR

- Akçura, Y. (1932). Tarih yazmak ve tarih okutmak usullerine dair. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 577-608.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri, Hacettepe Hukuk Fakültesi dergisi, 1, (1), 80-109.
- Akurgal, E. (1956). Tarih ilmi ve Atatürk. Belleten, Ankara: TTK Yayınları, 20, (80), 571-584.
- Asım, M. (1932, Temmuz 08). Türk tarihi’nde inkılap, Vakıf Gazetesi, ss.1.
- Atatürk, M. K. (1969). Nutuk. (9. Baskı) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atsız, H. N. (1941). Türk tarihine bakışımız nasıl olmalıdır? Çınaraltı, (5), 6-8.
- Aydın, S. (1996). Türk tarih tezi ve halkevleri. Kebikeç, (3), 107-130.
- Baykal, B. S. (1971). Atatürk ve tarih. Belleten. Ankara: TTK Yayınevi, 35, (140), 531-540.
- Beşikçi, İ. (2013). Türk tarih tezi ‘güneş-dil teorisi’ ve Kürt sorunu. İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı yayınları
- Bora, T. (2018). Cereyanlar Türkiye’de siyasi ideolojiler. (1. Baskı 2017). İstanbul: İletişim yayınları.

- Carr, E. H. (2013). Tarih nedir? İstanbul: İletişim Yayınları.
- Copeaux, E. (2000). Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine. İstanbul: Tarih vakfı yurt yayınları
- Dr. Reşit Galip (1932). Türk ırk ve medeniyet tarihine umumî bir bakış. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 99-162.
- Eissenstat, H. (2007). Erken dönem Türk milliyetçiliğinde ırkçı düşünce. Toplumsal Tarih dergisi, (165), 46-53.
- Ersanlı, B. (2015). İktidar ve tarih Türkiye’de ‘resmi tarih’ tezinin oluşumu (1929-1937). İstanbul: İletişim yayınları.
- Günaltay, Ş. (1932). İslam medeniyetinde Türklerin mevkii. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 289-308.
- Günaltay, Ş. (1938). Türk tarih tezi hakkındaki intikatlara mahiyeti ve tezin kat’i zaferi, Belleten, (2. baskı 1994), 2, (7/8), 337-365.
- İğdemir, U. (1973). Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Ankara: TTK Yayınları.
- İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler. (2010). Ankara: TTK yayınları
- İnan, A. (1932). Tarihten evvel ve tarih fecrinde. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 18-41.
- İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. Belleten, Ankara: TTK Yayınevi, 3, (10), 243-246.
- İnan, A. (1971). Türk Tarih Kurumu 40 yaşında. Belleten. Ankara: TTK Yayınevi, 35, (140), 519-529.
- Kabapınar, Y. (1992). Başlangıcından günümüze Türk tarih tezi ve lise tarih kitaplarına etkisi. Çağdaş Türkiye tarihi araştırmaları dergisi, 1, (2), 143-177.
- Kafli, K. (1937, Eylül 23). Kongre’den çıkan ilk neticeler, Son Posta Gazetesi, ss.11.
- Kansu, Ş. A. (1932). Türk antropolojisi. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 271-278.
- Karal, E. Z. (1946). Atatürk’ün Türk tarih tezi. Yay. Haz. Afet İnan ve Enver Ziya Karal. Atatürkhakkındakonferanslar. Ankara: TTK Yayınları.
- Köprülü, F. (1932). Türk tarihi hakkında bazı umumi meseleler. Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları. İkinci baskı (2010). Ankara: TTK Yayınları, 42-50.
- Maksudyan, N. (2005). Bilimkurgusal antropoloji ve Türk milliyetçiliğinin ırkçı cephesi (1925-1939). İstanbul: Metis yayınları
- Nadi, Y. (1932, Temmuz 04). Tarih kongresi: Asya-Avrupa, Cumhuriyet Gazetesi, ss.1.
- Sivrioğlu, U. T. (2015). Aryan teorisi ve Türk tarih tezi. Akademik tarih ve düşünce dergisi. 2, (6). 1-27.
- Süreyya, A. (1932, Temmuz 15). Kongreden sonra, Cumhuriyet Gazetesi, ss.3.
- Şimşek, A. (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. Türkiye günlüğü, (111), 85-100.
- Timur, T. (2001). Türk devrimi ve sonrası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toprak, Z. (2011). Darwinizm’den ateizme Türkiye’de tarih eğitiminin evrimi, Toplumsal Tarih Dergisi, (216), 20-32.
- Toprak, Z. (2015). Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve antropoloji. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tunçay, M. (1981). Türkiye Cumhuriyeti’nde tek parti yönetiminin kurulması (1923-1931). Ankara: Yurt yayınları.
- Türk Tarih Heyeti (1930). Türk tarihinin ana hatları. İstanbul: Devlet matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1939). Türk tarihi yazılırken Atatürk’ün alaka ve görüşlerine dair hatıralar. Belleten, Ankara: TTK yayınları, 3, (10), 349-353.
- Yalman, A. E. (1937, Eylül 21). Türk tarih tezi, Tan Gazetesi, ss.10 (1932, Temmuz 08). Orta Asya’da kuraklık, Akşam Gazetesi, ss.2.

İZMİR

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İZMİR JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İJSS

İzmir Journal of Social Sciences

e-ISSN : 2687-4407